

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία Έπιθεώρηση • Ιούλιος-Αύγουστος 2006 • τεύχος 146 • € 5

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Ιούλιος-Αύγουστος 2006
τεύχος 146 • 5 €

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Έτήσια (12 τεύχη): 40 €

Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €

Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €

Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Ευρώπη, Κύπρος

Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

ύποκ. 132 αριθ. λογαριασμού

401740-48 (παρακαλούμε να

αναγράφεται τό όνομα του

καταθέτη)

ή

μέ ταχυδρομική έπιταγή

στή διεύθυνση του περιοδικού

Γιά τούς συνδρομητές του

έξωτερικού:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324

0174 048

SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης

Ζωναρά 10, Αθήνα 11472

Κωδικός: 1572

τηλ. 210-6470079 &

fax: 210-6470696

e-mail: poliths@otenet.gr

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.

Άγαθίου 3,

Αθήνα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γιώργος Μαργαρίτης, 'Η «Νέα Ανατολή» σέ άδιέξοδο	5
Άγγελος Έλεφάντης, Δύση ή Ευρώπη;	8
Έλενα Άποστόλου, Αναζητώντας τόν χαμένο δημόσιο χώρο	10
Κατερίνα Λαμπρινού, Ένα σχόλιο για τον Γκύντερ Γκράς	11
Άναστασία Λαμπροπούλου, Προκληρύξεις ΑΣΕΠ για την έπιλογή προσωπικού: ΠΕ-ΔΕ σημειώσατε 2	14
Κώστας Άνδρέου, Προσοχή! Ποτέ μήν πείτε ΝΑΙ στό κράτος. Θά πληρώσετε πολύ περισσότερο	16
Άγγελος Έλεφάντης, Ιστορική μνήμη	18
Μαρίνα Κόντη, Γαϊδουροκαβαλαρία μέ ψήσιμο κοψιδιών στην παραλία [συμβάν τουριστικών]	19

Γιώργος Φουρτούνης, Άφελή μαθήματα τουριστικής οικονομίας	21
Γιάννης Μπαλαμπανίδης, Τί είναι και τί θέλει ή Σεγκολέν Ρουαγιάλ	23
Γιάννης Άντωνίου, Οί Έλληνες Μηχανικοί Θεσμοί και ιδέες 1900-1940	26
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Φαντάσματα και Μανιφέστα	32
Κώστας Σταμάτης, Ίμπεριαλιστικό δόγμα για νέα διεθνή τάξη	39
Άρμάν Φρεμόν, Τό πεδίο του πολιτικού	43

Άγγελος Έλεφάντης, Guy Sajer Ό ξεχασμένος στρατιώτης. Αναμνήσεις από τόν πόλεμο στό ανατολικό μέτωπο 1942-1945	45
Άγγελος Έλεφάντης, Μήτσος Παλαιολογόπουλος Βάγιος Βαΐτσης, τό χρονικό ενός άγωνιστή	47
Άγγελος Έλεφάντης, Michel Winock Ό σταθμός του Βορρά. Η Ζάν και οί δικόί της	41
Άπό τίς τελευταίες εκδόσεις	50

Έξώφυλλο: Ιωάννης Ζαχαριάς, Ό μαθητής.

Ἡ «Νέα Μέση Ἀνατολή» σέ ἀδιέξοδο

Τὸν καιρό πού οἱ ἰσραηλινές δυνάμεις εἶχαν ἐμπλακεῖ σέ μιά σύγκρουση μέ συγκεχυμένους στόχους ἐναντίον τῶν ἀποσπασμάτων τῆς Χεζμπολάχ, οἱ δυνάμεις τῆς Βορειοατλαντικῆς Συμμαχίας, μέλος τῆς ὁποίας τυγχάνει νά εἶναι καί ἡ χώρα μας, ἐκπλήσσονταν ἀπό τήν ἀναζωπύρωση τῆς μαχητικῆς διάθεσης καί τῆς συνακόλουθης μαχητικῆς ἱκανότητας τῶν ἀπό καιρό ἡττημένων Ταλιμπάν. Ἀνάμεσα στά δύο αὐτά θερμά μέτωπα, ἡ κατάσταση στό κατεχόμενο ἀπό τίς ἀμερικανικές δυνάμεις Ἰράκ παρέμεινε σταθερά αἰματηρή ἐνῶ οἱ κινήσεις τῶν ἐκεῖ δυνάμεων —χρήση κουρδικῆς σημαίας, διαδηλώσεις σιιτῶν κλπ.— ὑπόσχονταν νέα πεδία ἀναμετρήσεων στήν πολύπαθη χώρα. Μέ λίγα λόγια, ἡ «Νέα Μέση Ἀνατολή», τήν ὁποία ἐξακολουθεῖ νά εὐαγγελίζεται ὁ πρόεδρος Μπούς καί πού ἐνδόμυχα ἐπιθυμεῖ ὅλος ὁ δυτικός κόσμος, φαίνεται ὀλοένα πιό θολή καί ἀπόμακρη προοπτική. Καί ὅμως, ἐδῶ καί χρόνια, οἱ ἰσχυροί τῆς Γῆς, οἱ ΗΠΑ δηλαδή, ἔχουν ἐπενδύσει πολλά σέ αἷμα καί σέ χρῆμα, στό βωμό τῶν αἰσιόδοξων σχεδίων τους.

Ἡ διολίσθηση στό τέλμα καί ἴσως, ἀργότερα, στό καταστροφικό ἀδιέξοδο ἦταν, ἐντούτοις, προβλέψιμη καί, στήν ἀρχή τῶν πραγμάτων, περίσσειαν οἱ δυσσιώπνες προφητεῖες γιά τό ἐγχείρημα. Σέ τελευταία ἀνάλυση, ἀντίστοιχες ἐμπειρίες ἀπό τό παρελθόν ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς πολιτικῆς παιδείας τῶν ἰθυόντων σέ τρόπο πού νά ἀπαγορεύουν σχεδόν τίς ἐκπλήξεις. Εἶναι ἴσως νωρίς γιά νά ἐρμηνεύσουμε μέ ἐπάρκεια τίς στρατηγικές καί τακτικές ἐπιλογές τῶν ΗΠΑ στήν εὐφλεκτῆ αὐτή ζώνη, οἱ ὁποῖες υἱοθετήθηκαν λές καί ἀποτελοῦσαν μονόδρομο καί ὡς νά μὴν ὑπῆρχαν ἄλλες ἐπιλογές. Ἴσως καί νά ἦταν ἔτσι.

Ἡ κατεδάφιση μιᾶς χώρας, ἡ κατάκτησή της καί ἡ ἀνοικοδόμησή της πάνω σέ νέες ὑλικές ὑποδομές, ἀλλά κυρίως πάνω σέ νέο πλαίσιο πολιτικῆς καί μέ προϋπόθεση τήν στό μεταξύ ἀλλαγῆ τῆς κοινωνίας, ἦταν καί εἶναι ἓνα ἐξαιρετικά πολύπλοκο ἐγχείρημα. Στατιστικά, ἐλάχιστες φορές ἔχουν πετύχει στό παρελθόν τέτοιου εἴδους μεθοδεύσεις καί, στίς περιπτώσεις πού συνέβηκε αὐτό (π.χ. Γερμανία καί Ἰαπωνία τό 1945) οἱ συγκυρίες ἦταν ἀπόλυτα ἀνόμιες μέ τίς ἀντίστοιχες τῆς σημερινῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ἀκόμα καί στήν περίπτωση πού ὁ εἰσβολέας ἀνατρέψει ἓνα μισητό καθεστῶς, ἡ δημιουργία ἐνός νέου μηχανισμοῦ ἐξουσίας σέ μιά κατεχόμενη καί κατεστραμμένη χώρα προϋποθέτει καί ἐσωτερικές διεργασίες ὁ ἔλεγχος τῶν ὁποίων βρί-

σκεται μακριά ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ κατακτητῆ. Στήν Οὐάσιγκτον —μᾶλλον καί στίς Βρυξέλλες— πιστεύουν ὅτι γιά τόν σκοπό αὐτό ἀρκεῖ —μετά τή στρατιωτική βία— ἡ ἐπένδυση κεφαλαίων, καί λειτουργοῦν μέ τόν ἴδιο σχεδόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο θά ἔβγαζαν ἀπό τήν κρίση καί τήν κατάρρευση μία ἀπαξιωμένη, προβληματική ἐπιχείρηση.

Συνήθως, στήν πράξη, οἱ ἀναμενόμενες μετά τόν στρατιωτικό θρίαμβο ἐπενδύσεις δέν κατατίθενται ἀπλά καί ἀόριστα σέ κάποιο οὐδέτερο ταμεῖο ἀνάπτυξης, προσιτό ἐξίσου σέ ὅλους τούς πολίτες τῆς κατακτημένης χώρας, ἀλλά περνοῦν μέσα ἀπό τούς μηχανισμούς τῆς νέας ἐξουσίας τούς ὁποίους καί καθιστοῦν ἐξαιρετικά χρυσοφόρους. Ἡ διαφθορά ἐγκαθίσταται μέ φυσικό τρόπο γύρω ἀπό αὐτούς, καί ἡ λογική τῆς ἀνάπλασης συρρικνώνεται στήν ἀνάδειξη καί τόν πλουτισμό μιᾶς μικρῆς κάστας νέων ἰσχυρῶν, πού ἔχουν κάθε συμφέρον νά περιορίσουν τή διάχυση τῶν ἀγαθῶν καί τῶν πόρων πού ἐπενδύονται, στή χώρα αὐτή, στό κοινωνικό σύνολο. Τό τελευταῖο ἐπωφελεῖται μόνο σέ μικρό ποσοστό μέσα ἀπό «πελατειακές» σχέσεις ἢ μέσα ἀπό ταπεινωτικές ἐπιχειρήσεις ἐξαγορᾶς ἀνθρώπων καί συνειδήσεων μέ ἐξωτερικά χαρακτηριστικά ἐλεημοσύνης. Ἡ ὅλη διαδικασία ἀποτελεῖ μία σταθερή ὁδὸ ἄγουσα πρὸς τήν κοινωνική ἀδικία καί τή συνακόλουθη ὀργή τῶν πολλῶν πού ταπεινῶνεται ἐναντία στούς λίγους πού ἐπωφελοῦνται — καί ἐναντία στούς κατακτητές, ἐξυπακούεται.

Σέ μία τέτοια ἀτμόσφαιρα ἀνθίζουν οἱ «Μεσσίες» πού εὐαγγελίζονται ἀπλῶς καί μόνο δικαιοσύνη καί ὑπόσχονται μία πρόνοια γιά ὅλους καί ὄχι μόνο γιά τούς πιστούς τῶν μέ τίς ξένες λόγχες «κρατούντων». Τό κοινωνικό ἔργο τῆς Χεζμπολάχ, τῆς Χαμάς, τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σάντρ, τῶν Ταλιμπάν διαφέρει ριζοσπαστικά ὡς πρὸς τή δικαιοσύνη ἀπό τίς πρακτικές τῶν δυτικῶν καί γι' αὐτό ἐξασφαλίζει μία κραυγαλέα πολιτική ὑπεροχή σέ αὐτά τά σχήματα. Θά ἦταν ἴσως πιό θετικό γιά τόν ἴδιο καί τήν ὑπερδύναμη πού ἐκπροσωπεῖ ἂν ὁ πρόεδρος Μπούς, ἀντὶ νά ἐξορκίζει τούς ἐχθρούς του ὡς «ναζί», ὡς «φασίστες» καί ὡς ...«κομμουνιστές» (!), νά ἀντιλαμβάνοταν τά παραπάνω ἀπλούστατα.

Ἐπειδὴ δέν τά ἀντιλαμβάνεται, ἡ ὅλη κατάσταση στή Μέση Ἀνατολή ἀπλῶς ἐπιδεινώνεται μετά ἀπό κάθε δυτική —ἀμερικανική δηλαδή— πρωτοβουλία. Τά διάφορα στρατιωτικά σώματα πού στέλνουν στήν περιοχή εἴτε οἱ ΗΠΑ εἴτε οἱ «πρόθυμοι» εἴτε τό ΝΑΤΟ εἴτε ὁ ΟΗΕ, ἀντὶ νά εἶναι καταλύτες γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων μεταβάλλονται σέ μέρος τῶν τελευταίων. Προοδευτικά καί ἀνεπαίσθητα μεταβάλλονται σέ ἓνα εἶδος ὀμῆρων, μέσα σχεδόν στό ἀπειλητικό στόμα τοῦ ἡφαιστείου. Ἡ βασική παράμετρος

ισχύος τοῦ Ἰράν, λόγου χάρη, πού ἐπιτρέπει στήν ἡγεσία του νά ἀγνοεῖ κά-
θε ἔκκληση τῶν «ἰσχυρῶν» εἶναι ἡ παρουσία ἀμερικανικῶν στρατευμάτων
στό γειτονικό Ἰράκ. Ὅλοι γνωρίζουν ὅτι μιᾶ ἀποφασιστική ἐξέγερση τῶν
Σιιτῶν ἐνάντια στούς Ἀμερικανούς καί τό κατοχικό καθεστῶς θά ἔφερνε τίς
ΗΠΑ στό χεῖλος μιᾶς ἀνεπανόρθωτης στρατιωτικῆς καί πολιτικῆς κατα-
στροφῆς.

Τό διαρκῶς καί βαθύτερο ἀδιέξοδο γίνεται ιδιαίτερα αἰσθητό στό Ἰσραήλ, τόν
πλέον ἀδύναμο κρίκο τοῦ περί «Νέας Μέσης Ἀνατολῆς» σχεδίου. Μέσα σέ
λίγους μῆνες ἡ πολιτική ἡγεσία τοῦ τελευταίου δείχνει νά ἀντιλαμβάνεται ὅτι
ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας δέν ἐξαρτᾶται πλέον ἀπό τήν ικανότητά της νά ἀντι-
μετωπίζει τούς στρατούς τῶν γειτόνων ἢ τίς ἐξεγέρσεις τῶν Παλαιστινίων,
ἀλλά συνδέεται μέ τή γενικότερη τύχη τῶν ἀμερικανικῶν σχεδίων στήν πε-
ριοχή. Εἶναι σαφές ὅτι τό μικρό Ἰσραήλ δέν μπορεῖ νά διαχειριστεῖ ἕνα τό-
σο μεγάλο ζήτημα καί ὅτι γιά πρώτη φορά ἡ δική του τύχη ἐξαρτᾶται ἄμεσα
ἀπό τά χιμαιρικά σχέδια τῆς Οὐάσιγκτον.

Ἡ ἀπελπισία εἶναι κακός σύμβουλος. Ἡ σπουδή μέ τήν ὁποία τό Ἰσραήλ
ὀργανώνει στόλο ὑποβρυχίων —γερμανικῆς κατασκευῆς, παρεμπιπτόντως— μέ
τορπιλοσωλῆνες ικανούς νά ἐκτοξεύουν βαλλιστικούς πυραύλους, φορεῖς πυ-
ρηνικῶν ὄπλων, σκιαγραφεῖ τά πιό ἀπαισιόδοξα σενάρια τοῦ μέλλοντος. Τά
τελευταῖα εἶναι πλέον πιστευτά, καί γι' αὐτό ἴσως ἄρχισε νά ἀφυπνίζεται ἡ
εὐρωπαϊκή πολιτική προτείνοντας διερευνητικά τή γενίκευση τῆς στρατιωτι-
κῆς παρουσίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης ἐκτός ἀπό τόν Λίβανο καί στή
Γάζα, καί ἴσως ἀργότερα στή Δυτική Ὀχθη. Τά σχέδια αὐτά μοιάζουν χι-
μαιρικά καί ἀνεφάρμοστα, ἀντανακλοῦν ὅμως μιᾶ πραγματική ἀνησυχία γιά
τήν πορεία τῶν πραγμάτων στήν «Νέα Μέση Ἀνατολή» τοῦ προέδρου
Μπούς.

Ἄ, ναί! Ὑπάρχει καί ὁ δρόμος τῆς εἰρήνης μέσα ἀπό τή συνεννόηση τῶν
ἐνδιαφερόμενων λαῶν. Δυστυχῶς τέτοιες λύσεις μπορεῖ νά προωθήσει μόνο ἡ
Ἀριστερά. Καί τήν τελευταία τήν ἀπεχθάνονται ἐξίσου στήν Οὐάσιγκτον,
στίς Βρυξέλλες, στήν Τεχεράνη, στό Τέλ Ἀβίβ, στή Ράφα καί στή Βαγδά-
τη.

Γιῶργος Μαργαρίτης

Δύση ἢ Εὐρώπη;

Ὁ ὅρος «Δύση» (ἄρα καί Ἀνατολή), πού ἔταμε τόν γνωστό τότε κόσμο σέ ἀνατολικό καί δυτικό τμήμα, ἀρχίζει οὐσιαστικά ἀπό τότε πού ὁ Αὐτοκράτορας τῆς ἐνιαίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας Θεοδόσιος ὁ Μέγας χώρισε τήν Αὐτοκρατορία στά δύο (386 μ.Χ.), ὅπου τόν διαδέχτηκαν οἱ γιοί του Ὀνώριος καί Ἀρκάδιος. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, τό δυτικό τμήμα καταλύθηκε μέ τίς εἰσβολές τῶν «βαρβάρων» καί κατατμήθηκε σ' ἕνα σωρό βασιλεια, γοθικά, ἀγγλοσαξωνικά, φραγκικά, κομητείες, βαρωνεῖες, δουκάτα κ.λπ., κρατίδια καί μεγαλύτερα κράτη πού ἐπιδόθηκαν ἐπί χίλια καί πλέον ἔτη σέ ἄγριες ἀλληλοσφαγές, παντρολογήματα τῶν εὐγενῶν, προσαρτήσεις καί νέες κατατμήσεις. Ὁ πολιτικός χάρτης ἄλλαξε συνεχῶς, παρά τίς παροδικές ἀποκρυσταλλώσεις μέ τήν προοδευτική ἀνάδυση ὀρισμένων «ἐθνικῶν» κρατῶν. Τό μόνο σταθερό τμήμα εἶναι ἡ «ἐπικράτεια» τοῦ Πάπα μέ κέντρο τή Ρώμη πού ἔλαβε καί τό ὄνομα Christianitas. Ἡ Christianitas συμπίπτει μέ κάποια Δύση.

Τό ἀνατολικό τμήμα τῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι τό Βυζάντιο πού συνεχῶς, ὡς ἐπικράτεια, διαστέλλεται καί συστέλλεται, διασπᾶται μετά τήν φράγκικη κατάκτηση καί ἐν τέλει καταλύεται μέ τήν ὀθωμανική κατάκτηση. Αὐτή εἶναι ἡ Ἀνατολή πού φτάνει ὡς τά βάθη τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, περιλαμβάνει τά Βαλκάνια καί μέρος τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ὡς πολιτική ὄντοτητα καί ἡ «Ἀνατολή» ὑπέστη πολλές ἀξομειώσεις καί κατατμήσεις μέσα στό χρόνο, ἐνῶ ὁ σλαβικός κόσμος τοῦ Βορρᾶ καί κυρίως ἡ ἀπέραντη Ρωσία ὡς αὐτοκρατορία καί στή συνέχεια ὡς «χώρες τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ», παρέμεναν μ' ἕνα ἐρωτηματικό.

Πάντως μετά τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο μέ βάση τή γραμμή τοῦ «Σιδηροῦ Παραπετάσματος» Ἀνατολή θεωρεῖται ὁ σοβιετοκρατούμενος κόσμος μέ ὅλες τίς ἀρνητικές συνδηλώσεις περί ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ πού ἐπικρατοῦσε σ' αὐτήν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐτή τήν «Ἀνατολή», ὅπως καί τόν ἀραβομουσουλμανικό κόσμο, οἱ δυτικοί τήν ξεχωρίζουν ἀπό τή Δύση. Ἡ τελευταία ἦταν ἡ διευρυμένη παλαιά christianitas στήν ὁποία πρόσθεσαν τίς Σκανδιναβικές χῶρες, τήν Κεντρική Εὐρώπη καί τή Βόρεια Ἀμερική (Καναδάς-ΗΠΑ).

Εἶναι σαφές ὅτι μετά τόν Β' παγκόσμιο πόλεμο «Δύση» εἶναι ἡ νατοκρατούμενη περιοχή τῆς Εὐρώπης καί ἡ Β. Ἀμερική. Ὁ χαρακτηρισμός Δύση, ὅπως καί τά παράγωγά του «δυτικός πολιτισμός», «οἱ δυτικοί», «οἱ δυτικές» χῶρες εἶναι γεωπολιτικός, στρατηγικός. Σ' ἕνα τμήμα ὅμως τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτοῦ χώρου ἀνεδύθη ἡ Εὐρωπαϊκή Ἐνωση, ὄντοτητα κι αὐτή γεωπολιτική παρά τήν «συνταγματική» της ἀσάφεια.

Αὐτός ὁ «νατοϊκός-δυτικός κόσμος» ὡς πρὸς τό εὐρωπαϊκό του τμήμα, μέ ἐξαίρεση τό ΚΚΕ γιά τό ὅποιο εἶναι πάντα κέντρο ἱμπεριαλιστικό ὑποτελές ὅμως στόν ἀμερικανικό ἱμπεριαλισμό, μετά τήν κατάρρευση τοῦ Ὑπαρκτοῦ, τήν ἐνσωμάτωση στήν ΕΕ ὀρισμένων χωρῶν τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ (Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Βαλτικές Χῶρες, Οὐγγαρία), τήν

ἐπέκτασή του μέ τήν εἰσδοχή Κύπρου-Μάλτας καί τήν ἐπικείμενη εἰσδοχή στήν ΕΕ Τουρκίας (ἄν ποτέ), Κροατίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Σλοβενίας, αὐτός, λοιπόν, ὁ εὐρωπαϊκός κόσμος, τῆς ΕΕ, τί εἶναι; Εἶναι πάντα «Δύση», εἶναι ἢ «Δύση τῆς Ἀνατολῆς» εἶναι ἢ Ἀνατολή τῆς Δύσης, εἶναι κάτι ἀνέκδοτο καί ξεχωριστό; Τήν ἀπάντηση δέν μποροῦν νά τή δώσουν οὔτε πολιτισμικά οὔτε ἱστορικά-καταγωγικά οὔτε οἰκονομικά κριτήρια οὔτε τά στενωῶς γεωγραφικά. Ὡς ξεχωριστή, ἔστω ἀντιφατική καί ἀσαφής, ὄντοτητα σέ ὅλο της τό ὑπαρκτό καί προσδοκώμενο εὖρος δέν μπορεῖ παρά νά τή δώσουν κριτήρια πολιτικά. Καί δυστυχῶς οἱ σύγχρονοι πόλεμοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅπως πάντα, πού ἀποφασίζουν γιά τό ζήτημα. Μέσα λοιπόν στούς σύγχρονους ἀνοικτούς πολέμους ἢ τοῦς ἐπαπειλούμενους ἢ Εὐρώπη ἀποκτᾶ κάποια ἰδιαιτερότητα, μίαν ὄντοτητα ξεχωριστή; Εἶναι ἐρώτημα κρίσιμο, ὄχι μόνο χαρακτηρισμοῦ ἀλλά κυρίως πολιτικῆς. Γιά παράδειγμα, μέ τόν πόλεμο τοῦ Κόλπου ἢ Εὐρώπη τοποθετήθηκε ἐνιαῖα: ἡ ἐνιαῖά Δύση ἔστειλε τό στρατό της ἐκεῖ. Μέ τό Ἀφγανιστάν ἢ Δύση ἀρχίζει κάπως νά διαφοροποιεῖται. Μέ τήν εἰσβολή στό Ἰράκ ἢ διαφοροποίηση γίνεται μεγαλύτερη: συμπίπτουν ἀπολύτως μόνον οἱ ΗΠΑ, ἢ Μ. Βρετανία καί κάτι ἀμερικανόφιλες χῶρες ὅπως ἡ Πολωνία, ἐνῶ Ἰταλία, Ἰσπανία ἐπέστρεψαν σπίτι. Τώρα μέ τόν τελευταῖο πόλεμο στό Λίβανο ὁμόφωνα οἱ εὐρωπαϊκές χῶρες, μέ ἐντολή τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας, συμφώνησαν νά συμμετάσχουν στήν ἀποστολή εἰρηνευτικῆς δύναμης. Αὐτή ἡ πολιτική-στρατιωτική παρέμβαση τῆς Εὐρώπης στό Λίβανο τελεῖ ὑπό τά κελεύσματα τοῦ ἀμερικανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, εἶναι ἄλλη μιά ἐκδήλωση τοῦ παλιότερου δυτικο-νατοϊκοῦ στρατοπέδου, πού λειτουργεῖ ὑπέρ τοῦ Ἰσραήλ καί εἰς βάρος τῶν Παλαιστινίων;

Μποροῦμε νά τό τονίσουμε κατηγορηματικά. Ὁχι: εἶναι μιά πολιτική κατάφαση τῆς Εὐρώπης, πού τήν διαφοροποιεῖ ἀπό τίς ΗΠΑ, πού ὑποχρέωσε ἀκόμη καί τίς ΗΠΑ νά ἀποδεχθοῦν τελικά τήν ὁμόφωνη ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας. Ἡ ἀπόφαση αὐτή τῶν χωρῶν τῆς ΕΕ, ἐκτός ἀπό σωστή, εἶναι ἡ πρώτη φορά πού τῆς ἀποδίδει ἐνιαῖα καί διακριτή πολιτική ὄντοτητα, διακριτό καί βαρύνοντα πολιτικό ρόλο. Καί ἐπιπλέον ἔχει τήν ἀποδοχή τῆς πλειοψηφίας τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἔτσι ἡ Δύση γίνεται Εὐρώπη, ἢ μάλλον προβάλλεται στή διεθνή κοινότητα ὡς εὐρωπαϊκή καί ταυτόχρονα εὐρωμεσογειακή. Μέ ἀντιφάσεις βέβαια. Ἀλλά ἡ παρέμβασή της στό Λίβανο δέν εἶναι σταυροφορική, δέν ἐμπνέεται ἀπό τό πνεῦμα τοῦ ΝΑΤΟ, δέν εἶναι ἰμπεριαλιστική. Αὐτοί οἱ τελευταῖοι χαρακτηρισμοί προκύπτουν ἀπό τή γλώσσα, τήν ἰδεολογία καί τήν πολιτική τοῦ ΚΚΕ, ὄχι ὅμως καί τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς, παρά τήν ἐναντίωση τοῦ Συνασπισμοῦ στή συμμετοχή τῆς Ἑλλάδας στήν εἰρηνευτική δύναμη τοῦ ΟΗΕ. Ὁχι ὡς christianitas, οὔτε ὡς σταυροφόροι, οὔτε ὡς Δυτικοί ἢ νατοϊκοί ἀλλά ὡς Εὐρωπαῖοι καλά ἔκαναν, μαζί καί ἡ Ἑλλάδα, πού συμμετέχουν στήν ἀποστολή εἰρηνευτικῆς δύναμης στό Λίβανο. Ὄντας δύναμη φιλειρηνική γινόμαστε Εὐρωπαῖοι.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Ἀναζητώντας τόν χαμένο δημόσιο χῶρο

Καλοκαιράκι πού σιγά-σιγά τελειώνει, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἀναπολοῦμε τίς διακοπές μας καί μέσα στή ζέστη προσπαθοῦμε νά βροῦμε μιά ὄαση δροσιᾶς. Ὡστόσο ἡ ἀναζήτηση ἑνός ἐλεύθερου χώρου, σκιεροῦ, πράσινου ἢ παραθαλάσσιου δέν εἶναι μιά εὐκολή ὑπόθεση.

Εἴτε μένει κανεῖς στήν Ἀθήνα, εἴτε στή Θεσσαλονίκη, τή Λάρισα ἢ τή Χαλκίδα (τά ὀνόματα εἶναι τυχαία ἐπιλογή τῆς γράφουσας, θά μπορούσε νά εἶναι ὀποιαδήποτε ἐπαρχιακή ἐλληνική πόλη) εἶναι ὑποχρεωμένος κάθε φορά πού θά θελήσει νά βγεῖ ἀπό τό σπίτι του καί νά ἀπολαύσει τούς δρόμους τῆς πόλης του, τή θάλασσα, ἢ τό πάρκο, τίς πλατεῖες ἢ τήν ἀγορά, νά πληρώσει γιά νά καθίσει σέ κάποιο κατάστημα, ἀπό αὐτά πού ἔχουν κατακλύσει ὅλους τούς δημόσιους χώρους. Ἡ ἔννοια καί μόνο τοῦ δημόσιου χώρου ἔχει ἐκφυλιστεῖ. Οὐσιαστικά εἶναι χῶρος πρὸς ἐνοικίαση. Γνωστό παράδειγμα, πιστεύω, γιά ὅσους ζοῦν σέ παραθαλάσσιες πόλεις, εἶναι οἱ παραλίες τους, ἀποκλειστικά γεμάτες, «κατελιημμένες» θά ἔλεγε κανεῖς, ἀπό καφενεῖα καί ἐστιατόρια. Ἀκόμη καί οἱ ἐμπορικοί δρόμοι καταλαμβάνονται ἀπό τά γνωστά τραπεζοκαθίσματα σέ βαθμό τέτοιο πού οἱ πεζοὶ εἶναι ἀναγκασμένοι νά κατέβουν ἀπό τά πεζοδρόμια καί νά προχωροῦν μέσα στό δρόμο.

Τά μέρη πού ἀφήνονται ἐλευθέρως εἶναι ἐλάχιστα, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον παρατημένα, χωρίς δυνατότητα πρόσβασης σέ ἄτομα μέ εἰδικές ἀνάγκες καί φυσικά οὔτε λόγος γιά κάποιο δημοτικό ἀναφυκτήριο. Τό ἀναφαίρετο δικαίωμα ἐπομένως τοῦ κάθε πολίτη νά κάνει χρήση τῶν ἐλεύθερων δημόσιων χώρων ἔχει καταλήξει νά γίνε μιά κοινωνική διάκριση, σέ βάρος ὅσων δέν μποροῦν νά ἀντεπεξέλθουν οἰκονομικά στή λύση τοῦ καφενείου. Καί τοῦτο ὑπενθυμίζεται σαφέστατα σέ ὅσους ἐπισκέπτονται τούς ἐλάχιστους ἐναπομείναντες δημόσιους χώρους, ἀφοῦ ἡ κακή κατάσταση τῶν περισσοτέρων θυμίζει παροχή σέ πολίτη «τρίτης κατηγορίας». Βέβαια ἡ κατάληψη τοῦ δημόσιου χώρου δέ σταματᾷ ἐδῶ. Καθημερινά, οἱ κάτοικοι τῶν περισσοτέρων ἐλληνικῶν πόλεων πρέπει νά κάνουμε ἐλιγμούς ἀνάμεσα σέ ἀνορθόδοξα παρκαρισμένα αὐτοκίνητα γιά νά περπατήσουμε στήν πόλη μας, νά πληρώσουμε γιά νά ἀπολαύσουμε τό μπάνιο μας σέ μιά κορινθία παραλία, τελικά νά πληρώσουμε γιά τή θέα τῆς θάλασσας, τοῦ ἡλίου καί τῆς σκιᾶς.

Ἐκτιμῶ ὅτι οὔτε ἐγώ οὔτε καί κανεῖς ἀναγνώστης ἀποτελεῖ ἐξάιρεση. Μέ τήν εὐκαιρία τῶν αὐτοδιοικητικῶν ἐκλογῶν μήπως θά ἔπρεπε νά τεθεῖ τό θέμα τῶν δημόσιων χώρων σέ πρώτη προτεραιότητα ἀπό ὅλους τούς ὑποψήφιους τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης; Ὁχι μόνο ἀπό τήν ἄποψη τῆς χρήσης καί ἐκμετάλλευσής τους ἀλλά καί πρὸς τήν κατεύθυνση μιᾶς προσπάθειας ἀλλαγῆς νοοτροπίας στοὺς πολίτες, μέ πεζοδρομημένες περιοχές τῶν ἀστικῶν κέντρων, λιγότερα αὐτοκίνητα, περισσότερες πλατεῖες, περισσότερα μέσα μαζικῆς μεταφορᾶς καί ἐν τέλει προσφορά καλύτερης ποιότητος ζωῆς ἀπό τούς φορεῖς πρὸς τούς πολίτες μέ τή σύμπραξη ὅλων.

Ἑλενα Ἀποστόλου

Ἐνα σχόλιο γιά τόν Γκύντερ Γκράς

Λίγο πρίν ἢ μετά τά μπάνια τοῦ λαοῦ οἱ Γερμανοί βρέθηκαν ἄλλη μιά φορά νά διακατέχονται ἀπό τήν περίσκεψη καί τή δυσφορία πού φαίνεται νά προκαλεῖ ἡ πραγμάτευση τοῦ παρελθόντος. Ἡ παραδοχή τοῦ νομπελίστα Γκύντερ Γκράς στήν ἄρτι ἐκδοθεῖσα βιογραφία του ὅτι κατά τή διάρκεια τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου ὑπηρέτησε ὄχι στόν τακτικό στρατό, τή Βέρμαχτ, ὅπως εἶχε στό παρελθόν ἀποδεχτεῖ, ἀλλά στό Βάφφεν Ἐς Ἐς, ἐπανεφέρει στό προσκήνιο μιά κουβέντα πού στή Γερμανία δέν τελείωσε ποτέ. Οἱ κρίσεις καί οἱ ἐπικρίσεις πού διατυπώθηκαν πολλές καί ἀναμενόμενες καί ἡ ἀμφιθυμία συνεχίζεται: ἀποδεκτό πού τό ἀποδέχτηκε δημόσια, κατακριτέο ὅτι ὅλα αὐτά τά χρόνια τό ἀποσιωποῦσε.

Ὁ Γκράς, ἄλλωστε, φαίνεται νά διαθέτει μεταπολεμικά τό τυπικό πολιτικό βιογραφικό ἐνός «ὀρθοῦ» γερμανοῦ σοσιαλδημοκράτη πού φαινομενικά δέν συνάδει μέ τό «νεανικό ἀτόπημα», ὅπως χαρακτήρισαν πολλοί τή συμμετοχή του στό Ἐς Ἐς: ὑποστηρικτής τοῦ Βίλυ Μπράντ καί τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, εἶχε καταδικάσει τή στρατιωτική δικτατορία στήν Ἑλλάδα, καταδίκασε τήν ἐπέμβαση στό Ἀφγανιστάν καί στό Ἰράκ, ὑπέρμαχος τῶν βομβαρδισμῶν τῆς Γιουγκοσλαβίας καί ὑποστηρικτής τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνταγματικῆς Συνθήκης, μέ ταυτόχρονα μιά ἐκδηλη τάση νά παρεμβαίνει στό δημόσια πράγματα νουθετώντας καί διαπαιδαγωγώντας. Ὁ ἴδιος φέρεται νά ἀπέδωσε στό νεαρό τῆς ἡλικίας τίς ὑπηρεσίες πού πρόσφερε στό στρατιωτικό τμήμα τοῦ ναζισμοῦ (νά σημειώσουμε ὅτι καί μόνο ἡ συμμετοχή στό Ἐς Ἐς θεωρήθηκε ἐγκλημα πολέμου μεταπολεμικά), ὑποστηρίζοντας ὅτι «δέν εἶχε ἀκούσει τίποτα γιά τά ἐγκλήματα πού ἀργότερα ἤρθαν στό φῶς». Ἐκεῖνο πού μᾶλλον ὁ Γκράς δέν κατάφερε νά ἀπαντήσῃ πειστικά εἶναι γιατί τό γνωστοποιεῖ τώρα καί ὄχι πρίν τριάντα ἢ δέκα χρόνια γιά παράδειγμα. Δέν ξέρω ἂν ἡ ἐπιθυμία νά τοῦ ἀπονεμηθεῖ τό νόμπελ εἶναι τό μόνο πού βαραινεῖ.

Λίγα χρόνια πρίν στό ντοκιμαντέρ «Σκοτεινό σημεῖο: Ἡ γραμματέας τοῦ Χίτλερ» τοῦ Ἀντρέ Χέλερ, ἡ Τράουντλ Γιούνγκε, ἡ γραμματέας τοῦ Χίτλερ, —νεαρά τότε ὅσο καί ὁ Γκράς— διηγοῦνταν τίς τελευταῖες ὥρες τοῦ Φύρερ καί τῶν ἀνθρώπων του. Στήν ἐξομολόγησή της στό φακό παρουσιάζεται νά λέει πῶς ἦταν πολύ νέα γιά νά ἔχει καταλάβει, ὅτι δέν γνώριζε τί συνέβαινε πραγματικά. Μόνο πολύ ἀργότερα, ὅταν ἐκ τῶν ὑστέρων εἶδε τήν ἐντελῶς διαφορετική στάση νέων ἀνθρώπων συνειδητοποίησε ὅτι θά μπορούσε νά εἶχε δεῖ ἄλλιῶς τά πράγματα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὅσοι σήμερα ζοῦν ἔχοντας βιώσει τήν περιπέτεια τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου, τά χρόνια 1939-45 ἐπόμενο εἶναι νά ἦταν νεαροί. Ὅλοι μποροῦν νά ἐπικαλεστοῦν γιά τόν ἑαυτό τους τό ἐλαφρυντικό τῆς νεότητος γιά τήν

τότε πολιτική τους ἐπιλογή. Ὡστόσο ἔχω τήν αἴσθηση ὅτι μιά τέτοια στάση ἐγγράφεται σέ μιά γενικότερη ἰδεολογικοπολιτική συνθήκη ἀπεννοχοποίησης καί σχετικοποίησης τῆς κρισιμότητας τῆς πολιτικῆς στάσης ἀνθρώπων ἢ, στήν περίπτωση τῆς Γερμανίας, λαῶν. Ἡ ἐπίκληση τῆς ἄγνοιας γιά τά ὅσα συγχρονικά συνέβαιναν ἢ συμβαίνουν σέ ἕναν περισσότερο ἢ λιγότερο πυκνό ἱστορικό χρόνο ἀποτελεῖ ἕνα σχεδόν καθολικά ἀποδεκτό ἄλλοθι καί μιά τέτοια δήλωση σάν τοῦ Γκράς, σήμερα, μοιάζει λιγότερο ταμποῦ καί καταδικαστέα ἀπό ποτέ.

Πρὶν ἀπό δύο χρόνια ἡ ταινία ἡ Πτώση τοῦ Ὀλιβερ Χίρσμπιγκελ εἶχε ἐπίσης διχάσει τήν κοινή γνώμη στή Γερμανία, ἐπειδή φιλοδοξοῦσε νά ἀποδώσει τήν ἀνθρώπινη πλευρά τοῦ Χίτλερ. Τό φιλμ βασισμένο στό ἐν λόγω ντοκιμαντέρ τοῦ Χέλερ παρουσιάζει τίς τελευταῖες μέρες πρὶν τήν πτώση τοῦ Βερολίνου στό καταφύγιο τοῦ Χίτλερ. Ἐκεῖνο πού ἡ ταινία πολύ πετυχημένα ὥστόσο προτείνει ὡς ἐρμηνεῖα εἶναι ἕνας Χίτλερ ἡμιπαράφρων: στοργικός ἐργοδότης καί ἀπάνθρωπος ἡγέτης. Ὁλόκληρο τό πολεμικό του συμβούλιο —τό ὁποῖο φαίνεται νά διακατεῖχε ἕνας ἀνθρωπιστικός οἴστρος γιά τή σωτηρία τῶν γερμανῶν ἀμάχων καί στρατιωτῶν— δέν τολμοῦσε νά ἐκφέρει ἀντίθετη ἀποψη στίς καταστροφικές γιά τή Γερμανία ἐντολές τοῦ ἡγέτη ἀπό φόβο. Ἔτσι, ὅμως, τί μένει; Ἕνας ψυχωσικός πού ὀδήγησε ἕναν λαό —ἀκούσια— στόν ὀλοκληρωτισμό. Μᾶλλον ὅμως, ὅταν κάποιος διαφωνεῖ καί δέν τό ἐκφράζει, ἀπλά δέν διαφωνεῖ ἢ δέν παίρνει τήν πολιτική εὐθύνη τῆς ἀποψῆς του. «Ἡ γερμανική ἱστορία θά μπορούσε νά εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρώπινης σχιζοφρένειας» γράφει τό ἐνθετο τῆς Κυριακάτικης Ἐλευθεροτυπίας (27/8) πού παρουσιάζει τό θέμα τοῦ Γκύντερ Γκράς. Ὡστόσο, ὁ φασισμός δέν εἶναι ψυχασθένεια, εἶναι ἰδεολογία καί πολιτική ἐπιλογή. Οὔτε δικτατορία ἦταν, ὅπως συνεχίζει τό ἴδιο ἄρθρο («Ἡ Γερμανία στήν πρόσφατη ἱστορία της ἔζησε δύο μεγάλες βάρβαρες δικτατορίες»). Τόσο στή Γερμανία ὅσο καί στήν Ἰταλία εἶχε τεράστια λαϊκή βάση καί νομιμοποίηση. Οἱ ἡγέτες του εἶχαν τήν λαϊκή ἐντολή νά δράσουν ὅπως ἔδρασαν.

Ἰπάρχει ὅμως καί ἡ ἄλλη διάσταση του πῶς ὁ δημόσιος λόγος ἀναπαράγει μιά εὐνοϊκή συγκυρία γιά ὅποιαδήποτε ἀποκάλυψη ὅπως αὐτή τοῦ Γκράς. Οἱ δύο βάρβαρες δικτατορίες στίς ὁποῖες ἀναφέρεται τό ἐν λόγω ἄρθρο τῆς Ἐλευθεροτυπίας εἶναι, σύμφωνα μέ τόν γράφοντα, ὁ ναζισμός καί ὁ σταλινικός κομμουνισμός. Ἀκολουθώντας τά ὅσα εὐαγγελίζεται τό τελευταῖα πολυπαιγμένο —μέ τάσεις νά κατασταεῖ ἡγεμονικό— σχῆμα τοῦ ἱστορικοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, ὁ Μαζάουερ ἔχει προτείνει νά ἐστιάσουμε τήν προσοχή στά ἐγκλήματα τοῦ κομμουνισμοῦ γιατί αὐτά τοῦ ναζισμοῦ ἔχουν μελετηθεῖ ἄρκετά, νά προσέξουμε τήν ἀποτύπωσή του στό πεδίο τῆς πολιτικῆς —ὁ διάλογος γιά τό ἀντικομμουνιστικό μνημόνιο εἶναι ἄρκετά πρόσφατος. Τά δύο ἰδεολογικά ρεύματα ἐξισώνονται, ἄρα καί οἱ στρατευμένοι ὑπέρ-

μαχοί τους. Ἄν ἕνας τέως φιλοσοβιετικός δέν ἔχει γιά τίποτα νά αἰσθανθεῖ ἔνοχος καί νά ἀπολογηθεῖ, τότε γιατί νά ἔχει ἕνα μέλος τῶν Ἑς Ἑς;

Δέν μπορῶ νά ξέρω ἀλλά φαντάζομαι ὅτι εἶναι εὐκολότερο νά βιώνεις τίς ἐνοχές σου ὡς μέλος τῶν Ἑς Ἑς σέ μιά Γερμανία ὅπου κοντά σέ κάθε μνημεῖο γιά τά θύματα τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ὑπάρχει καί ἕνα ἀντίστοιχο γιά τά θύματα τοῦ κομμουνισμοῦ, πού πουλáει ὡς σουβενίρ κομμάτια ἀπ' τό τεῖχος καί γκρεμίζει μέ συνοπτικές διαδικασίες τό κτίριο τῆς βουλῆς τῆς ΛΔΓ προκειμένου νά χτίσει στή θέση του τό παλάτι τοῦ Κάιζερ. Ὅπως καί ὅταν ἐκτός τῶν τειχῶν ἡ life style ἐκδοχή τῆς «ποίησης» πού γράφτηκε μετά τό Ἄουσβιτς ἀπό «σοφά» παιδιά τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας δεξιῶνεται τή δήλωσή σου ὡς ἐξῆς: «Ἕνας νεαρός Ἑς Ἑς μπορεῖ νά ἐπῶάζει μέσα του ἕνα σπουδαῖο συγγραφέα [...] Ἕνα στρατόπεδο συγκέντρωσης μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ γιά δύο αἰχμαλώτους τόπος ἐρωτικότερος καί ἀπό μιά εἰδυλλιακή παραλία» (Χρ. Χωμενίδης, *Lifo*, 7-13.9.2006).

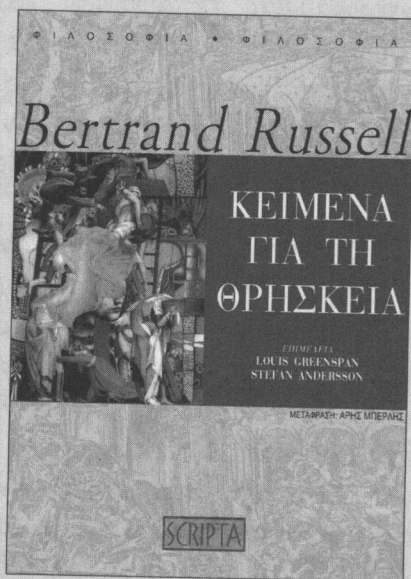
Κατερίνα Λαμπρινοῦ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ-ΚΡΙΤΙΚΗ • ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ISBN 960-7909-75-5 • ΣΕΛ. 424 • ΤΙΜΗ: 18,00€

ISBN 960-7909-76-3 • ΣΕΛ. 352 • ΤΙΜΗ: 17,00€

Ασκληπιοῦ 10, 106 79 Αθήνα • Τηλ. 210 36 16 528, Fax: 210 36 16 529
e-mail: scripta@hellasnet.gr • www.scripta.gr

Προκηρύξεις ΑΣΕΠ για τήν ἐπιλογή προσωπικοῦ: ΠΕ-ΔΕ σημειώσατε 2

Οἱ παρακάτω σκέψεις προέκυψαν ὅταν ἀποφάσισα νά κάνω αἴτηση γιά δουλειά σέ ἕναν μεγάλο ἀσφαλιστικό ὄργανισμό. Στήν προσπάθειά μου νά ἐνημερωθῶ σχετικά μέ αὐτή τήν πρωτόγνωρη γιά μένα διαδικασία, ἄρχισα νά ἀναρωτιέμαι καί νά προβληματίζομαι γιά τή συσχέτιση τῆς ἐκπαίδευσης μέ τήν ἀγορά ἐργασίας, πού, ὅπως εὐαγγελίζεται ἡ κυβέρνηση, θά ἐπιτευχθεῖ μέ τήν ἀναγνώριση καί τήν ἴδρυση ἰδιωτικῶν πανεπιστημίων στήν Ἑλλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, πρὶν ἀπό ἕναν μήνα περίπου, ἔμαθα ὅτι ὁ ΟΕΚ (Ὁργανισμός Ἐργατικῆς Κατοικίας) καί τό ΙΚΑ προκηρῦσσουν θέσεις διερμηνέων-μεταφραστῶν καί ὅτι ἡ ἐπιλογή τους θά γίνει μέσω ΑΣΕΠ. Πολύ ὠραῖα, σκέφτηκα, νά καί μία θέση γιά τήν ὁποία μπορῶ νά κάνω αἴτηση. Μπήκα, λοιπόν, στό διαδίκτυο, καί συγκεκριμένα στήν ἰστοσελίδα τοῦ ΑΣΕΠ, προκειμένου νά μάθω περισσότερες πληροφορίες γιά τόν ἀριθμό τῆς προκήρυξης καί τό ΦΕΚ· καί νά τί ἔμαθα.

Καταρχάς, διαπίστωσα ὅτι ὑπῆρχαν δύο προκηρύξεις καί ὄχι μία. Στήν πρώτη ὁ ΟΕΚ (Προκήρυξη ἀριθμός 5Κ/2006, ἀρ. φύλλου 259) ζητοῦσε δέκα (10) μεταφραστῆς-διερμηνεῖς δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης (ΔΕ) καί στή δεύτερη (Προκήρυξη ἀριθμός 4Κ/2006, ἀρ. φύλλου 260) τό ΙΚΑ ζητοῦσε ἕναν (1) μεταφραστή-διερμηνέα κατηγορίας πανεπιστημιακῆς ἐκπαίδευσης (ΠΕ). Τό θέμα σίγουρα δέν εἶναι τόσο σημαντικό ὅσο ὁ πόλεμος στόν Λίβανο καί ὁ θάνατος τόσων ἀθῶν ἀλλά ἀξίζει, ἐν ὄψει τῆς ἐπικείμενης συζήτησης γιά τήν ἐκπαίδευση στή Βουλή, νά διατυπώσουμε μερικούς προβληματισμούς.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἐντύπωση μοῦ προξένησαν οἱ δύο κατηγορίες ἐκπαίδευσης (δευτεροβάθμια καί πανεπιστημιακή) γιά τό συγκεκριμένο ἀντικείμενο. Τί ἀκριβῶς σημαίνει μεταφραστής-διερμηνεὺς κατηγορίας ΔΕ; Ὑποθέτω, ἀπό τίς πληροφορίες πού ἄντλησα ἀπό τίς παραπάνω προκηρύξεις γιά τούς ἀποδεκτοὺς τίτλους σπουδῶν, ὅτι στήν καλύτερη περίπτωση πρόκειται γιά ἀποφοίτους τῶν σχολῶν ΙΕΚ ἢ ΤΕΕ, ὅπου οἱ σπουδαστές θά κατέχουν —φαντάζομαι— κάποιο πιστοποιητικό γλωσσομάθειας καί θά διδάσκονται μετάφραση καί διερμηνεία. Στή χειρότερη περίπτωση, θά εἶναι, σκέφτηκα, ἀπόφοιτοι Λυκείου καί κάτοχοι κάποιου πιστοποιητικοῦ γλωσσομάθειας. Ὡστόσο, οἱ παραπάνω ὑποθέσεις μοῦ δημιούργησαν τήν ἐξῆς ἀπορία: εἶναι ἄραγε ἐπαρκές ἕνα ὁποιοδήποτε πιστοποιητικό γλωσσομάθειας γιά νά βαπτιστεῖ κανεὶς διερμηνεὺς-μεταφραστής; Ὅμως ἄς ἀφήσουμε κατά μέρος αὐτό τό ζήτημα, καθὼς τί ἀκριβῶς σημαίνει νά εἶναι κανεὶς διερμηνεὺς ἢ μεταφραστής εἶναι μία ἄλλη συζήτηση, πού δέν θά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ.

Ἄς προχωρήσουμε στό δεύτερο ζήτημα: τόν ἀριθμό. Δέκα διερμηνεῖς-μεταφραστές κατηγορίας ΔΕ, ἕνας κατηγορίας ΠΕ. Μέ ποιό κριτήριο προκύπτει αὐτή ἡ ἀναλογία; Θά καταλάβαινα τήν παραπάνω ἐπιλογή ἂν δέν ὑπῆρχε ἐπαρκής ἀριθμός διερμηνέων-μεταφραστῶν πού ἔχουν ἀποφοιτήσει ἀπό πανεπιστημιακές σχολές. Πρός τό παρόν ὅμως, ὑπάρχουν ἕνα προπτυχιακό τμήμα Μετάφρασης καί Διερμηνείας στό Ἴόνιο Πανεπιστήμιο καί δύο μεταπτυχιακά προγράμματα στίς Φιλοσοφικές Σχολές τῆς Ἀθήνας καί τῆς Θεσσαλονίκης στό συγκεκριμένο γνωστικό ἀντικείμενο, γεγονός πού δέν δικαιολογεῖ τήν παραπάνω ὑπόθεση.

Ὁ προβληματισμός μου ἐνδεχομένως νά τελείωνε ἐδῶ, ἀλλά μετά τόν περασμένο Ἰούνιο, μέ τίς ἀπεργίες τῶν καθηγητῶν τῆς τριτοβάθμιας ἐκπαίδευσης καί τίς καταλήψεις τῶν σχολῶν ἀπό τούς φοιτητές πού ἀντιδρούσαν στά σχέδια τῆς κυβέρνησης γιά τήν ἴδρυση ἰδιωτικῶν πανεπιστημίων, ἀξίζει νά προσπαθήσουμε νά φανταστοῦμε πῶς θά διαμορφωθεῖ ἡ κατάσταση ἂν εὐδωθοῦν τά σχέδια τῆς κυβέρνησης καί τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης. Ἡ ἐπίσημη δικαιολογία πού προτάσσουν γιά τήν ἴδρυση τῶν ἰδιωτικῶν πανεπιστημίων εἶναι ἡ δημιουργία στελεχῶν ἰκανῶν νά καλύψουν τίς ἐξειδικευμένες ἀνάγκες τῆς ἀγορᾶς. Ἐφόσον αὐτός εἶναι ὁ πραγματικός λόγος γιά τή δημιουργία τῶν ἰδιωτικῶν πανεπιστημίων, γιατί ὀργανισμοί ὅπως τό ΙΚΑ καί ὁ ΟΕΚ δέν προτιμοῦν νά προσλάβουν ὅ,τι πιό ἐξειδικευμένο ὑπάρχει αὐτήν τή στιγμή στήν ἀγορά ἐργασίας —δηλαδή ἀποφοίτους κρατικῶν πανεπιστημιακῶν σχολῶν; Ἡ τάχα τά πτυχία τῶν ἐλληνικῶν πανεπιστημίων ἔχουν ἤδη ἀπαξιωθεῖ τόσο πολύ ὥστε προτιμοῦν νά προσλαμβάνουν ἀποφοίτους ΙΕΚ, ΤΕΕ καί Λυκείου; Καί, μέ τόν κίνδυνο νά παρεξηγηθῶ, ἀποτολμῶ τήν παρακάτω παρακινδυνευμένη ὑπόθεση: Ἐστω ὅτι ἰδρύονται ἰδιωτικά πανεπιστήμια ποιός ἐγγυᾶται ὅτι τέτοιοι ὀργανισμοί θά προσλαμβάνουν ἔπειτα τούς ἀποφοίτους τῶν νεοσύστατων πανεπιστημίων πού ὑποτίθεται ὅτι θά εἶναι τά ἐξειδικευμένα στελέχη τά ὁποῖα ἔχει ἀνάγκη ἡ ἀγορά ἐργασίας;

Ἡ δική μου ἐκτίμηση εἶναι ὅτι τό κριτήριο πού ρυθμίζει ὅλες τίς παραπάνω ἐπιλογές εἶναι ὁ οἰκονομικός παράγοντας. Ὁ ἀπόφοιτος μιᾶς πανεπιστημιακῆς σχολῆς —ἰδιωτικῆς ἢ δημόσιας, ἡμεδαπῆς ἢ ἀλλοδαπῆς— καί μάλιστα ὁ κάτοχος μεταπτυχιακοῦ τίτλου, κακά τά ψέματα, στοιχίζει περισσότερο τόσο στό δημόσιο ὅσο καί στους παραπάνω ὀργανισμούς καί ἔχει περισσότερες ἀξιώσεις. Κατά συνέπεια, ὁ λόγος πού ἐπικαλεῖται ἡ κυβέρνηση καί ἡ ἀξιωματική ἀντιπολίτευση γιά τήν ἴδρυση ἰδιωτικῶν ἢ μή κερδοσκοπικῶν (ἢ ὅπως ἀλλιῶς, τέλος πάντων, τά ἔχουν ὀνομάσει) πανεπιστημίων εἶναι σαθρός δεδομένου ὅτι, σύμφωνα μέ τήν παραπάνω διαπίστωση, οἱ ἀπόφοιτοί τους δέν πρόκειται νά ἀπορροφηθοῦν ἀπό τήν ἀγορά ἐργασίας, ὅπως δέν ἀπορροφοῦνται καί οἱ ἀπόφοιτοί τῶν κρατικῶν πανεπιστημίων. Καί αὐτό, ὅπως φαίνεται, δέν εἶναι θέμα ἀδυναμίας, ἀλλά ἐπιλογῆς.

Ἀναστασία Λαμπροπούλου

Προσοχή! Ποτέ μὴν πεῖτε ΝΑΙ στό κράτος. Θά πληρώσετε πολύ περισσότερα

Προσοχή. Ποτέ μὴ πεῖτε «ναί» στό κράτος. Θά πληρώσετε πολύ περισσότερα.

Στίς διακοπές μου πέρασα κάποιες μέρες καί ἀπό τό χωριό μου, τό Καρβουνάρι τοῦ Δήμου Παραμυθιάς στή Θεσπρωτία. Βρῆκα τούς συγχωριανούς μου ἀπελπισμένους, ἀνάμεσα σέ δύο Λαϊκές συνελύσεις πού καί οἱ δύο εἶχαν σάν θέμα τό ἴδιο ζήτημα καί πῆραν καί οἱ δύο τήν ἴδια ἀπόφαση. Νά μὴ γίνει ὁ ΧΥΤΑ στό χωριό.

Κάθε ἀναγνώστης πού ζεῖ στήν Ἑλλάδα, θά μοῦ πεῖ ὅτι αὐτό δέν εἶναι νέο, εἶναι τό ἀναμενόμενο ἀποτέλεσμα λαϊκῆς συνέλευσης κάθε χωριοῦ τῆς Ἑλλάδας. Πρῶτος κανόνας, τά σκουπίδια στόν γείτονα. Καί ὅμως εἶναι νέο καί ἐξηγοῦμαι ἀμέσως.

Εἶναι νέο ἐπειδή τό Καρβουνάρι ἴσως ἦταν τό μόνο χωριό πού εἶπε ναί στήν ἀρχή, στή δημιουργία τοῦ «Διαδημοτικοῦ ΧΥΤΑ» πού τούς ζητήθηκε ἀπό τήν περιφέρεια Ἡπείρου. Εἶπαν ναί νά γίνει ὁ ΧΥΤΑ στόν ὄρεινό ὄγκο του, μακριά ἀπό τόν οἰκισμό ἀλλά στά ὄριά του, σέ μία ἀπόσταση περίπου 5 χιλιομέτρων ἀπό αὐτόν, στόν ὁποῖο νά ἐξυπηρετοῦνται, οἱ τέσσερις Δήμοι: Παραμυθιάς, Ἀχέροντος, Μαργαριτίου, Φαναρίου μᾶλλον καί ἡ κοινότητα Σουλίου. Ἐχάρισαν μάλιστα στό Δημόσιο γι' αὐτό τόν σκοπό ἔκταση 100 στρεμμάτων, σέ συγκεκριμένη θέση.

Τό ναί δέν τό εἶπαν μέ Λαϊκή Συνέλευση, ἀλλά μέσω τοῦ Τοπικοῦ Συμβουλίου καί δι' αὐτοῦ μέσω τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Παραμυθιάς πού δέχτηκε θετική εἰσήγηση καί τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου Θεσπρωτίας πού δέχτηκε θετική εἰσήγηση ἀπό τόν Δήμο Παραμυθιάς. Ἀλλά ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἶχε γίνει γενικά ἀποδεκτὴ ἡ «πρωτοβουλία τοῦ Τοπικοῦ Συμβουλίου», ἀφοῦ συνοδευόταν μέ ἀνταλλάγματα, ὅπως οἱ μισές θέσεις ἐργασίας τοῦ ΧΥΤΑ καί μέρος τῶν ἐσόδων του καί πάντως δέν εἶχε ἀντιδράσει κάποια Λαϊκή Συνέλευση.

Ἐδῶ νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἦταν ἡ μόνη θετική ἀπάντηση πού πῆρε ἡ Περιφέρεια Ἡπείρου καί φαντάζομαι καί οἱ περισσότερες περιφέρειες τῆς χώρας.

Ἀφοῦ λοιπόν ἦταν ἡ μόνη θετική ἀπάντηση πού ἔλαβε ἡ Περιφέρεια Ἡπείρου τούς εὐχαρίστησε ἐπανερχόμενη, μέ ἀναβάθμιση τοῦ ΧΥΤΑ, ἀπό Διαδημοτικό σέ Διανομαρχιακό ΧΥΤΑ στόν ὁποῖο θά στέλνουν τά σκουπίδια τους ὄχι οἱ τέσσερις πρῶτοι Δήμοι καί οἱ ἡρωικοί ἀπόγονοι τῶν Σουλιωτῶν, σύνολο πληθυσμοῦ περίπου 10.000 ἄτομα, ἀλλά ὅλος ὁ νομός Θεσπρωτίας, ὁ νομός Πρεβέζης, ὁ νομός Ἄρτης, ὁ νομός Ἰωαννίνων καί ὁ νομός Λευκάδας, σύνολο πληθυσμοῦ περίπου μισό ἑκατομμῦριο ἄτομα. Ὅχι ὅτι εἴμαστε ρατσιστές μέ τά σκουπίδια τῶν ἄλλων Δήμων καί Νομῶν, ἀλλά ἡ ποσοτική τους διαφοροποίηση εἶναι τουλάχιστον προκλητική, ὅταν θέλει νά ἐμφανίζεται

ὅτι αἶρει τή νομιμοποίησή της στήν ἀρχική θετική τοποθέτηση τοῦ Τοπικοῦ Συμβουλίου. Εἶναι προκλητική ἀκόμη περισσότερο, ὅταν αὐτή ἡ πρώτη ἀπόφαση πού προφανῶς καί ἦταν προϊόν τῆς «διαπλοκῆς τῶν παραγόντων τοῦ Τοπικοῦ Συμβουλίου», πού μοίραζαν θέσεις ἐργασίας καί ἀναλάμβαναν θέσεις διεύθυνσης τοῦ φορέα τοῦ ΧΥΤΑ, συνοδεύτηκε καί ἀπό μία δεύτερη «Λαθροχειρία τῆς Συμφωνίας».

Μεταφέραν τή θέση τοῦ ΧΥΤΑ σέ μία θέση πού ἀπέχει 500 μέτρα ἀντί τῶν συμφωνημένων 5 χιλιομέτρων ἀπό τόν οἰκισμό μέ τήν βούλα τῆς μελετητικῆς ομάδας πού ἀπέρριψε ὅλες τίς ἄλλες θέσεις —ἄλλες δύο πλὴν τῆς πρώτης— μέ ἐπιχειρήματα, γιά ὑδροφόρους ὀρίζοντες, περιοχές Νατούρα κλπ., καί πού πίσω ἀπό τή μεταφορά βρίσκονται συμφέροντα κτηνοτρόφων συγχωριανῶν μέ δυνατότητα «παρέμβασης» στήν ἐξουσία.

Στήν πρόκληση αὐτή οἱ συγχωριανοί μου ἔκαναν Λαϊκή Συνέλευση καί συγκρότησαν Ἐπιτροπή Ἀγώνα πού δέν θέλει πλέον καμία σχέση μέ τά Σχέδια Οἰκολογικῆς Μέρимνας τῆς Ἐξουσίας καί τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης περιλαμβανομένης. Εἶναι ἐξαγριωμένοι μέ τήν ἐξουσία πού κάνει ἀναξιόπιστες συζητήσεις μαζί τους, μέ τήν ἐξουσία πού τοῦς ἐμπαίζει καί δέν εἶναι πολιτικά οὔτε ἀριστεροί οὔτε ἐξειδικευμένοι οἰκολόγοι. Εἶναι ἀφελεῖς καί καλόπιστοι Νεοδημοκράτες καί Πασόκοι ψηφοφόροι στήν συντριπτική πλειοψηφία τους.

Ἡ πρόκληση ὀλοκληρώθηκε μέ ἐπίσκεψη τοῦ Περιφερειάρχου στό χωριό, πού ἀφοῦ θυμήθηκε στήν ἀρχή τή συνέχεια τοῦ κράτους, ὅταν ἀφοροῦσε τήν ἀπόφαση πού βρῆκε ἀπό τήν προηγούμενη κυβέρνηση, τήν ξέχασε ὅταν ἦλθε ἡ συζήτηση στίς λεπτομέρειες τῆς χωροθέτησης γιά νά δηλώσει ὅτι εἶναι ἀποφασισμένος νά ὀλοκληρώσει τό ἔργο στή νέα θέση, διότι διαφορετικά θά χρειαστῆ νέα μελέτη πού κοστίζει ἀκριβά καί ἐπιπλέον θά χαθοῦν τά «λεφτά τῆς ΕΕ». Ἔτσι προχώρησε στή δημοπράτηση τοῦ ἔργου χωρίς ἄλλη συζήτηση.

Συμπέρασμα:

Ἐκεῖ πού μᾶς χρωστάγανε μᾶς πῆραν καί τό βόιδι.

Καί δέν θά μπορούσε νά γίνει διαφορετικά ἀφοῦ στό ὅλο σχέδιο δέν ὑπῆρξε ἡ παραμικρή μέριμνα γιά στήριξη ὅσων θίγονταν τά συμφέροντα μέ κατάλληλα ἀνταλλάγματα (προτίμησή τους στίς θέσεις ἐργασίας καί ἀνταλλαγή τῶν βοσκοτόπων τους μέ ἄλλους μακριά ἀπό τόν ΧΥΤΑ), διότι ἔτσι κι ἄλλιῶς κάποιοι ὄντως θίγονταν καί ἀπό τήν πρώτη θέση καί «φρόντισαν» νά θίξουν ἄλλους καί κυρίως ὅλον τόν οἰκισμό, πού δέν νοιάστηκαν γιά τίς «πιθανές βλάβες τους».

Ὅμως τό χειρότερο γιά μένα, δέν εἶναι τό ὅτι γίνεται ὁ ΧΥΤΑ στά 500 μέτρα ἀπό τόν οἰκισμό. Δέν θά εἶναι ἄλλωστε τό πρῶτο λάθος τῆς ἐξουσίας, ἀλλά τό ὅτι καταστρέφουν κάθε σχέση δημοκρατικοῦ πολιτισμοῦ στή συνείδηση τῶν πολιτῶν. Τό κράτος «ξανά» ὑπάρχει γιά νά κάνει ἐπίδειξη καί κατάχρηση τῆς ἐξουσίας του σέ ἓνα χωριουδάκι.

Καί οἱ συγχωριανοί μου ἔμαθαν νά ρίχνουν τούς συγχωριανούς τους καί νά βάζουν τό ἀτομικό τους συμφέρον πάνω ἀπό αὐτό τοῦ χωριοῦ.

Κώστας Ἀνδρέου

Ἱστορική μνήμη

Ἡ διάσωση τῆς ἱστορικῆς μνήμης καί ἡ καλλιέργειά της εἶναι σπουδαῖο πράγμα. Κάνει ἕνα λαό νά ἔχει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του, τῆς ἱστορικότητάς του, τῆς ταυτότητάς του. Καί βέβαια στήν ἐποχή μας, ἐποχή πολλῶν ἀμφισβητήσεων ἀλλά καί γόνημων ἐνίοτε ἀναρωτήσεων τό πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς μνήμης ἔχει πολλαπλῶς ἀναδειχθεῖ. Θά σταθῶ σέ μιά πτυχή τοῦ προβλήματος: σέ μιά πόλη, καί μάλιστα Πρωτεύουσα, ἀποτυπώνεται πάντα, μέ τόν ἕναν ἢ τόν ἄλλο τρόπο, ἡ ἱστορική μνήμη: μνημεῖα, ὀδωνύμια, ἀγάλματα ἀνδρῶν ἐπιφανῶν (γυναικῶν σπανίως), ἀνάκτορα, μουσεῖα, δημόσια κτήρια, παλαιά ἐργοστάσια κ.λπ. μᾶς μιλάνε γιά τό παρελθόν ἔστω ἐπιλεκτικά.

Ἡ Ἀθήνα δέν μπορεῖ νά ὑπερηφανευτεῖ γι' αὐτό τό θέμα: λίγα τά εὐγλωττα στοιχεῖα εἶτε ἀπό παλαιά κατάλοιπα εἶτε ἀπό νεώτερα κτίσματα καί μνημεῖα. Ἄς ποῦμε γιά τή μεγάλη καί τραγική δεκαετία 1940-50 ἐλάχιστα εἶναι τά μνημεῖα πού μιλοῦν γι' αὐτήν. Ὅσο, κι αὐτό εἶναι αἰφνιδιαστικό, σέ μερικά σημεῖα τῆς πόλης, συναντᾶ κανεῖς μιά στήλη, μιά ἀναμνηστική πλάκα μέ τήν ἐπιγραφή «ἐδῶ οἱ Γερμανοί κρέμασαν» τούς τάδε ἢ ἐδῶ «ἔπεσαν» οἱ ἐξῆς. Ξεχασμένοι συμπολίτες μας, ἂν καί μόλις προχθεσinoί.

Δέν θά ἦταν ἀκατόρθωτο, σέ ὅλους τούς δήμους τοῦ Λεκανοπεδίου, νά στηθοῦν μερικές τέτοιες ἀναμνηστικές πλάκες μέ τά ὀνόματα τῶν πεσόντων τῆς δεκαετίας. Ὑπάρχουν μερικές. Δέν ἀρκοῦν ὅμως, ἦταν τόσο πολλοί οἱ νεκροί μας, κι ὄχι μόνον οἱ «πεσόντες» πού μιλοῦν γιά τά παλιότερα. Ἐνα λαμπρό παράδειγμα: ὁ δήμος Ἀγρινίου ἔφτιαξε ἕνα ὠραῖο μουσεῖο ὅπου στέγασε 50 περίπου γλυπτά τοῦ μεγάλου Καπράλου. Ὅλα εἶναι ἡ μάνα του, γονατιστή, ὄρθια, ν' ἀγναντεύει, ν' ἀδημονεῖ, μιά χωριάτισσα μέ τό τσεμπέρι της. Καί στήν εἴσοδο μιά τεράστια μάνα σέ βάθρο, ἡ ἴδια πάντα, γιατί τεράστια εἶναι πάντα ἡ μάνα. Δέν ἦταν «πεσοῦσα» ἡ μάνα τοῦ Καπράλου. Μᾶς θυμίζει ὅμως πῶς ἦταν οἱ μανάδες ἄλλες ἐποχές.

Τό παρόν ἀφιερώνεται σέ ὅλους τούς ὑποψήφιους ἄρχοντες καί ἀρχόντισσες τοῦ Λεκανοπεδίου. Θά μπορούσαν μάλιστα ὅλοι νά συνεργασθοῦν γιά τή διάσωση τῆς ἱστορικῆς μνήμης, μιά κι ὅλοι —πιστεύω εὐλικρινῶς— ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι σημαντική. Νά συνεργασθοῦν, ἀνεξαρτήτως ψηφοδελτίων.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Γαϊδουροκαβαλαρία μέ ψήσιμο κοψιδιῶν στήν παραλία [συμβάν τουριστικόν]

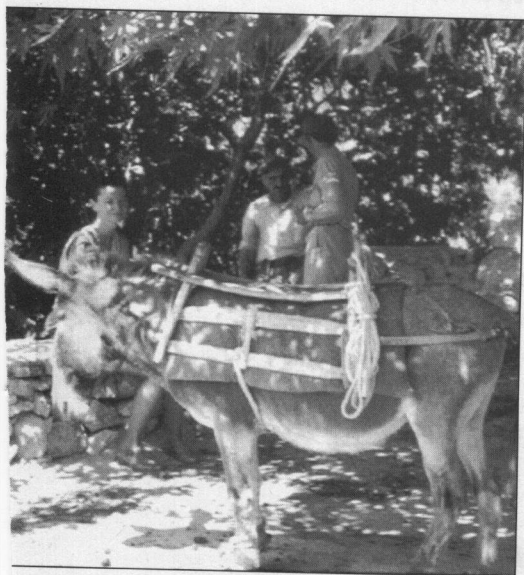
Καί ξάφνου ὄρμᾶ στόν μικρό κολπίσκο μιά γυναίκα μεσήλικη πηγαίνοντας κατευθεῖαν σ' ἓνα σημεῖο στά βράχια ὅπου εἶχε φυλαγμένα διάφορα συμπράγκαλα ψηστικῆς· ἀρχίζει τήν προετοιμασία: γεμίζει μέ θαλασσινό νερό δύο τεράστια πλαστικά μπουκάλια, καθαρίζει στή θάλασσα τή μεγάλη ψησταριά, κουβαλάει μπουκάλια μέ ἀναψυκτικά.

Τήν κοιτάζω μέ ἀπορία. Τί νά ἐτοιμάζει ἄραγε; Συνήθως τά ψησίματα στήν παραλία πᾶνε μαζί μέ «ἐλεύθερους» κατασκηνωτές πού γιά νά φᾶνε τό βράδυ ἐτοιμάζουν αὐτοσχέδιες ψησταριές καί ρίχνουν καμιά μπριζόλα στή φωτιά τήν ὁποία συνοδεύουν μέ τό ἀπαραίτητο κρασί ἀγορασμένο κι αὐτό ἀπό τό παρακείμενο χωριό.

Ἄλλά ἐκεῖ, σ' ἐκείνη τή μικρή παραλία, καμιά σκηνή δέν ὑπάρχει καί κανείς ἀπό τούς λίγους ἐναπομείναντες κολυμβητές δέν δείχνει διάθεση τέτοιων ἐργασιῶν. Εἶναι ἀργά τό ἀπόγευμα καί ἴσα-ἴσα οἱ λιγοστοί ἄνθρωποι ἐτοιμάζονται νά φύγουν. Εἶναι ἡ ὥρα τοῦ ἡλιοβασιλέματος.

Σέ λιγότερο ἀπό μισή ὥρα ἡ ἀπορία μου λύνεται. Ἀρχίζουν νά καταφθάνουν καμιά δεκαπενταριά ἄνθρωποι. Ἐνήλικες καί λίγα παιδιά. Κανένας Ἑλληνας· ὅλοι ξένοι. Προπορεύεται ἓνας ἄντρας —Ἑλληνας αὐτός— μεσήλιξ κι αὐτός (μοιάζει ζεῦγος μέ τήν κυρία) κρατώντας μιά ἀγκαλιά ξύλα. Παίρνει ταχέως τή θέση του στό σημεῖο τῆς ψησταριᾶς καί ἀνάβει τή φωτιά. Τό τσοῦρμο τῶν τουριστῶν κάθετα καταγῆς —χοντρόκοκκης ἀμμώδους γῆς—, τά παιδιά παίζουν, ἡ γυναίκα προσφέρει σέ πλαστικά ποτήρια στούς ἐνήλικες ἄσπρο κρασί καί στά παιδιά ἀναψυκτικά. Σέ ἀπόσταση 50 μέτρων —πάνω στόν δρόμο— εἶναι παρακαρισμένα τά μέσα μεταφορᾶς τους: καμιά δεκαριά γαϊδούρια τά ὁποῖα περιμένουν ὑπομονετικά, δεμένα, μασουλώντας κάνα χόρτο νά περάσει ἡ ὥρα καί νά διασκεδάσουν τήν πλήξη τους.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ φωτιά καίει τά ξύλα πού πρίν γίνουν κάρβουνο —γιά πιό γρήγορα— ὁ ψήστης τά περι-

χύνει μέ θαλασσινό νερό· ἔρχεται ἡ ὥρα τοῦ ψησίματος. Ἡ γυναίκα τοῦ δίνει τή μεγάλη ψησταριά γεμάτη μέ παιδάκια τήν ὁποία καί τοποθετεῖ ἐκεῖ πού πρέπει. Κατά τή διάρκεια τοῦ ψησίματος ἡ γυναίκα μαζεῦει ἀπό τούς τουρίστες λεφτά.

Ὁ ἥλιος ἀρχίζει νά φλέγεται κοκκινοπορτοκαλῆς, τεράστιος καί νά καταπίπτει. Ὡς γνωστόν τό ἡλιοβασίλεμα εἶναι μιά ὑπέροχη ὥρα ἡρεμίας, περισυλλογῆς καί ἡσυχίας. "Ὁχι βέβαια ὅταν δίπλα σου διεξάγεται BBQ (μπάρμπεκιου), ἂν καί οἱ παρόντες εἶναι πολύ ἡσυχιοι, ἀλλά αὐτό εἶναι ἄλλο θέμα.

Τά παιδάκια ψήθηκαν. Ἡ τσίκνα μᾶς ἔσπασε τή μύτη, τά γαστρικά ὑγρά ἄρχισαν νά μὴν χαλιναγωῦνται πλέον. Τά πιτσιρίκια εἰδοποιήθηκαν νά προσέλθουν ἀμέσως γιά φαγητό. Ἐσκαρφάλωσαν ἀπ' τά βράχια, βγῆκαν ἀπ' τά νερά, κάθισαν δίπλα στούς γονεῖς τους οἱ ὁποῖοι ἤδη εἶχαν σερβιριστεῖ ἀπό τήν κυρία. Τό ἄσπρο πλαστικό πιάτο εἶχε γεμίσει μέ κρέας, σαλάτα, φέτα, ψωμί. Δεῖπνο λιτό σέ ἄκρως εἰδυλλιακή τοποθεσία, ὥρα, σημειῖο κλπ., κλπ. Τά ποτήρια ξαναγέμιζαν κρασί. Δέν εἶδα τό τέλος αὐτῆς τῆς συγκέντρωσης. Ἡ ὥρα εἶχε πάει 9. Ἐφυγα μᾶλλον φιλοζηλεύοντας. Παρά τό ὀργανωμένο, αὐτή ἡ κατάσταση εἶχε πλάκα· ἄσε πού ἦταν σουρεαλιστική... Ξαναεἶδα τά γαιδούρια —μαζί μέ τούς ἀνθρώπους καβάλα αὐτή τή φορά— κάνα δίωρο ἀργότερα νά ἐπιστρέφουν ἡσυχά καί ἀργά. Ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει.

Τίς ἐπόμενες μέρες σέ γραφεῖα τουριστικά μεταξύ ἄλλων διάβασα καί τά ἐξῆς μόνο στά ἐγγλέζικα: «Ἡμερήσια γαιδούρια, ἀπογευματινά γαιδούρια μέ BBQ στήν ἀκροθαλασσιά, γαιδούρια γιά τρέκινγκ. Γιά περισσότερες πληροφορίες ἀπευθυνθεῖτε στό γραφεῖο μας».

Αὐτά...

Υ.Γ. Δέν ἀναφέρω ποῦ συνέβη αὐτό· πάντως εἰς ἐτέραν νῆσον ἐκτός Κῶ —χαμηλότερου τουριστικοῦ προφίλ. Κάλλιο ὅμως τά γαιδούρια τοῦ Μιχάλη πού κάνουν βόλτα τούς ξένους παρά τά jet ski, τά αὐτοκίνητα, τά μηχανάκια καί ἄλλα θορυβώδη. "Ἄσε πού εἶναι καταπληκτικό θέαμα νά ρεμβάζουν τά γαιδούρια τό ἡλιοβασίλεμα!... "Ἄλλωστε ἂν ὅλοι οἱ τουρίστες συμπεριφέρονταν ὅπως ἡ κυρία μέ τά παιδάκια καί ἡ παρέα μέ τά γαιδούρια ὁ Γιῶργος Φουρτούνης δέν θά εἶχε κανένα δικαίωμα νά γράψει τό ἄρθρο πού ἔγραψε.

Μαρίνα Κόντη

ΑΦΕΛΗ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

(ή ή Κως ως Κορσική)

του Γιώργου Φουρτούνη

Επιστρέφοντας και αυτόν τον Σεπτέμβρη από τη νησιωτική μου πατρίδα, έναν τόπο που όλο και δυσκολότερα διακρίνεται κάτω από την άδυσώπητη τουριστική του «ανάπτυξη», θυμήθηκα ξανά την ιστορία που είχα ακούσει πριν από μερικά χρόνια για έναν άλλοδαπό τουρίστα, ο οποίος, την τελευταία μέρα της δεκαπενθήμερης παραμονής του στο παρακείμενο Κλάμπ Μεντιτεράν, και κατά τη μοναδική έξοδό του προς την τοπική ένδοχώρα, πληροφορήθηκε με κάποια έκπληξη ότι είχε ξοδέψει το προπληρωμένο τουριστικό πακέτο του όχι στην Κορσική, όπως νόμιζε και σκόπευε, αλλά στην Κω. Πρόκειται ασφαλώς για μία γνήσια κωμική παρεξήγηση, που βασίστηκε στο γεγονός ότι στα γαλλικά η Κορσική (Corse) και η Κως είναι σχεδόν όμοιες. Ένέχει ωστόσο και κάποιο τραγικό ίχνοστοιχείο: όταν είσαι κάπου και νομίζεις ότι είσαι αλλού, από κάποια άποψη είναι σαν να μην βρίσκεισαι πουθενά, σαν να είσαι διπλά απών, σαν να είσαι χαμένος. Αλλά μάλλον ο τουρίστας μας θα σήκωσε αδιάφορα τους ώμους. Σημασία έχει ότι πέρασε καλά, θάλασσα, ήλιος, θαλασσινά σπόρ, χαλάρωση, νυχτερινή ζωή (αλλά μόνο εντός των ορίων αυτού του ιδιότυπου, έθελοντικού στρατοπέδου ραστώνης και εύδαιμονίας, και με τό βραχιολάκι αναγνώρισης πάντοτε στον καρπό), μπόλινο οινόπνευμα και ίσως λίγο εφήμερο σέξ. Τί Κορσική τί Κως, λοιπόν.

Νομίζω τώρα ότι αυτό τό άκραίο περιστατικό λέει κάποια πολύ ουσιαώδη πράγματα για τόν σύγχρονο τουρισμό, τουλάχιστον τόν καλοκαιρινό τών νησιών. Όλοι ξέρουμε πιά πώς πρόκειται για μία γιγάντια επιχείρηση, ένα τεράστιο έγχείρημα με δύο συμπληρωματικούς πόλους (που, όπως όλοι οι καλοί πόλοι, έλκονται άμοιβαία): πρώτα, «ό τουρισμός» στόν τόπο προέλευσης, ή προετοιμασία και ή άποστολή τών τουριστών μετά, «ό τουρισμός» στόν τόπο ύποδοχής, δηλαδή ή προετοιμασία και ή τροποποίηση αυτού τού τόπου ώστε να μπορέσει να ύποδεχθεί τούς τουρίστες που τού αναλογούν (και θέλει να τού αναλογούν όλο και περισσότεροι), με τρόπο που να άντιστοιχεί κατά τό δυνατό στις προσδοκίες τους (για να ξανάρθουν και τού χρόνου). Στή σύγχρονη τουριστική επιχείρηση οι τόποι και οι άνθρωποι είναι εκ τών προτέρων προετοιμασμένοι (όπως λέμε προκατασκευασμένα σπίτια και προτηγανισμένες πατάτες) και συντονισμένοι. Οι τόποι προε-

τοιμάζονται (μέσω αυτού που λέγεται τουριστική ύποδομή, και που περιλαμβάνει πολύ περισσότερα πράγματα άπ' όσα θα άπαριθμούσαμε με μία πρώτη σκέψη) να δεχθούν τόν τουρίστα και τίς φαντασιώσεις του, να ίκανοποιήσουν τίς προβλεπόμενες άνάγκες του και να έκπληρώσουν τίς έλεγχόμενες επιθυμίες του, να γίνουν τό σκηνικό όπου θα παιχτούν τά μικρά, προκάτ σενάρια τών «άποδράσεων» του αλλά και οι άνθρωποι προετοιμάζονται άντίστοιχα, καθώς είναι άκριβώς αυτές οι προσμονές που τούς καθιστούν τουρίστες, έτσι ώστε να βρίσκουν τόν προορισμό τους στούς τουριστικούς προορισμούς που έτοιμάστηκαν γι' αυτούς και τούς προσμένουν. Μία σχέση είναι λοιπόν ο τουρισμός, μία σχέση που καθορίζει τούς όρους της, τούς και ανθρώπους, οι μέν έκτυπα τών δέ.

Τά άποτελέσματα αυτής της σχέσης τά διώνουμε ήδη. Άς μιλήσουμε για τούς τόπους (άλλά θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τούς έαντούς μας). Τή σοβαρή οικιστική και περιβαλλοντική αλλοίωση τή βλέπουμε εύκολα. Αύτός που είναι πιο δυσδιάκριτος είναι ένας ακόμα μετασχηματισμός, φαντασιακός αλλά με πολύ πραγματικές επιπτώσεις, σύμπτωμα τού όποιου είναι ο κακόμοιρος(;) τουρίστας της Κω: οι τόποι αναλύονται στα στοιχεία τους, ολοένα και πιο άφηρημένα, περιπου όπως λέμε «στοιχεία της φύσης», για να καταλήξουν σε λίγα βασικά, τή θάλασσα και τόν ήλιο, κυρίως, συνδυασμένα σε έναν *deja vu* τύπο τοπίου (π.χ., μεσογειακό, που δέν έχει σημασία εάν είναι ή Κως ή ή Κορσική, ή «τροπικό παράδεισο», με κοκοφοίνικες και σμαραγδένια νερά, που μπορεί να τόν βρει κανείς σε τρεις τουλάχιστον ήπειρους), τέλειο φόντο για τίς κάθε λογής σκηνοθετημένες συνευρέσεις, άντε και λίγα συμπληρωματικά, για εξειδικευμένες άνάγκες (π.χ., τά μελέμια τού Αιγαίου, για τούς μανιώδεις τών ιστοπλοϊκών σπόρ, ή τά κύματα τού Ειρηνικού για τούς σέρφερ, κ.λπ.). Ο μετασχηματισμός αυτός ήδη έμπεδώνεται: καθώς ή αίγαιοπελαγίτικη μυθολογία υποχωρεί, οι τουριστικές επενδύσεις προσανατολίζονται ολοένα και περισσότερο προς τήν παραγωγή και τήν κατανάλωση αυτών τών άφηρημένων στοιχείων, που άποσπώνται από τό σύνθετο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο που θα τά νοηματοδοτούσε, από τόν εκάστοτε τόπο, άκριβώς, από έναν τόπο που κάποιος θα ήθελε ένδεχομένως να έπισκεφθεί, μία Κω άς πούμε ή μία Κορ-

οική, και μετατρέπονται σε φυσικούς πόρους (τούς όποιους κάποιος άφελείς μπορεί ακόμα να θεωρούν ανεξάντλητους) ή, ίσως πλιό σωστά, σε προϊόντα.

Ο τουρισμός είναι ή βαριά βιομηχανία τής Ελλάδας, λένε. Τό ολόγκαν αυτό, παρά τήν προφανή άνοησία του (τήν όποια μοιράζεται μέ τό αντίστοιχο περί πολιτισμού), ίσως έχει κάτι νά μās πεί έν προκειμένω. Γνωρίζουμε βέβαια ότι ο τουρισμός υπάγεται στόν λεγόμενο τριτογενή τομέα, στίς υπηρεσίες. Άξίζει τόν κόπο, ώστόσο, νά τόν σκεφτούμε για μία στιγμή έτσι, ως βιομηχανία, μέ τούς φυσικούς πόρους τής, τίς πρώτες ύλες και τά προϊόντα τής. Η βασική διαφορά αυτής τής βιομηχανίας από όλες τίς άλλες, λοιπόν, θά ήταν ότι τά προϊόντα τής μπορούν νά καταναλωθούν μόνον επί τόπου. Δέν μπορείς νά συσκευάσεις ήλιο ή θάλασσα και νά τά στείλεις στίς άγορές· δέν μπαίνουν σε τάνκερ, σε τρένα ή σε νταλίκες, για νά μπορούν νά πāνε όπου γής. Ένώ λοιπόν οι καταναλωτές, ήδη έτοιμοι τουρίστες, ζητούν αυτά τά έμπορεύματα όπως όλα τά έμπορεύματα, δηλαδή άφηρημένα και εκτός κάθε πλαισίου, ειδικά αυτά δέν μπορούν νά φύγουν από τόν τόπο προέλευσής τους. Δέν μπορούν νά έξαχθούν προς κατανάλωση. Γι' αυτό εισάγονται οι καταναλωτές. Κατά τά άλλα, ή τουριστική βιομηχανία δουλεύει κανονικά: «έξορύσσει» τούς φυσικούς πόρους τής, άφαιρεί, άποκόπτει και άποσπā από τό πλαίσιο τής Κω ή τής Κορινθής αυτά τά στοιχεία, τά «έπεξεργάζεται» και τά «συσκευάζει», τά προσαρμόζει στίς επενδύσεις τής, στήν ύποδομή τής, πού είναι ή ύλική διάταξη πού τά καθιστά προϊόντα και ταυτοχρόνως τά δίδει προς κατανάλωση. Και όλος αυτός ο μηχανισμός, σάν τεράστιο νταμάρι, εργοστάσιο και μαγαζί μαζί, τραυματίζει ανεπανόρθωτα τόν τόπο, άνατροφοδοτώντας τήν όλη επιχείρηση: ο τόπος δέν έχει πιά άλλη άξία, όλοένα και λιγότεροι ένδιαφέρονται για τόν όλοένα και πιό κατεστραμμένο τόπο, παρά μόνο για τά προϊόντα πού ακόμα μπορεί νά παράγει. Και μετατρέπονται έτσι τά νησιά σε τουριστικές μονοκαλλιέργειες.

Μετά, ή τουριστική βιομηχανία δέν έχει παρά νά διευκολύνει μέ κάθε τρόπο, νά κάνει όσο γίνεται πιό άνετη, άκοπη και βολική τή μετακίνηση τών πελατών και τήν επί τόπου κατανάλωση τών τουριστικών προϊόντων, στά όποια ή ίδια διαλύει έναν τόπο. Έξ ου και τό παράδοξο: ο άρχετυπικός τουρίστας, όπως ο φίλος μας στήν Κω, ποτέ δέν επισκέπτεται τόπους. Και αυτή είναι ή διαφορά μέ τούς παλιότερους περιηγητές, από τούς όποιους κάποιος θά ίσχυρισθούν ότι προέρχεται ο σύγχρονος τουρίστας. Η περιήγηση, παρά τήν άδιάκοπη περιπλάνηση, σήμαινε και μία κάποια προσήλωση στόν εκάστοτε τόπο, τήν επίσκεψιν του τόπου, τόσο μέ τήν τρέχουσα έννοια όσο και μέ τήν αρχαιότερη, δηλαδή τόσο τήν έμπειρία τής μετάδωσης όσο και τήν έπισκόπηση, τόν άναστοχασμό αυτής τής έμπειρίας. Η περιήγηση ήταν τόπων επίσκεψις, όπως εκείνη ή άριστοτελική, ή όνομάτων επίσκεψις, αρχή σοφίας και αυτή (έπισκέπτομαι=σκέπτομαι δυνατά, άναστοχάζομαι).. Και πόσο εύγλωττη είναι ή έτυμολο-

για εδώ: traveler ο παλιός περιηγητής, ο ταξιδιώτης, travel τό ταξίδι, μέ εμφανή τή ρίζα του travail, τής εργασίας, του μόχθου, του κόπου: ο ταξιδιώτης ξεβουλεύεται, εμπαινε στόν κόπο του τόπου, πήγαινε νά τόν συναντήσει, σε μία συνάντηση λίγο ως πολύ ασάθημητη -όπως θά έλεγε και ο Άλτουσερ, κατά τόν τρόπο του ύλιστη φιλοσόφου, πού πηδάει στο τρένο έν κινήσει χωρίς νά ξέρει πού πηγαίνει, όπως οι ήρωες στα παλιά καουμπόικα. (Μās έχουν βέβαια προειδοποιήσει, ο Έντουαρντ Σάιντ μέ τόν Όριενταλισμό του και άλλοι πολλοί, για τή διαφορετική βία αυτής τής στάσης· αλλά αυτό είναι άλλο ζήτημα.)

Υπάρχει βέβαια μία εξαίρεση σε αυτό τό έρμηνευτικό παιγνιδάκι για τόν τουρισμό και τήν «πολιτική οικονομία» του: ο τουρισμός τών πόλεων. Οι πόλεις είναι οι μόνοι τόποι πού οι τουρίστες ακόμα επισκέπτονται. Σπάνια πηγαίνει κανείς στο Παρίσι, στή Βενετία ή στή Νέα Υόρκη για νά βρει κάποια άφηρημένα και τυποποιημένα στοιχεία του έν γενεί αστικού τοπίου συνήθως πηγαίνουμε για νά συναντήσουμε τή σύνθετη και ζωντανή μυθολογία τους, τή μοναδική, πού τίς καθιστά τόπους. Γι' αυτό και δέν είμαι και τόσο αισιόδοξος για τήν «πολιτεία του Αιγαίου», παρά τά πολύ ώραία κείμενα πού έχουμε διαβάσει γι' αυτήν. Δέν βοηθάνε άλλωστε και οι άλλες ελληνικές πόλεις, οι «κανονικές», πού μέ ελάχιστες εξαίρεσεις, για άλλους λόγους και μέ άλλους τρόπους έστω, μέσα από μακρόχρονες, σύνθετες όσο και τραγικές ιστορίες, έχουν ήδη πρό πολλού καταστρέψει τήν τοπικότητά τους (δέν περιμέναν τόν τουρισμό αυτές, μπορούσαν και μόνες τους), όλες τόσο απελπιστικά ίδιες, άπρόσωπες, άμνημονες και άμνημόνευτες. Ούτε και από εκεί διέξοδος. Η τουριστική βιομηχανία τής Ελλάδας, πράγματι βαριά, μάλλον θά συνεχίσει νά άντλει, όλοένα και πιό βάναυσα, από αυτά τά πλέον κερδοφόρα κοιτάσματα του Αιγαίου (πού δέν άνακινούν και κανένα ζήτημα ύφαλοκρηπίδας...). Μέχρι νά τά στραγγίξει.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΘΕΛΕΙ Η ΣΕΓΚΟΛΕΝ ΡΟΥΑΓΙΑΛ

του Γιάννη Μπαλαμπανίδη

«Αφοῦ ψηφίσαμε τόν Σιράκ, μπορούμε κάλλιστα νά ψηφίσουμε καί τήν Σεγκολέν Ρουαγιαλ», γράφει ἓνας δημοσιογράφος τῆς γαλλικῆς *Λιμπερασιόν*, στό φύλλο τῆς 9ης Σεπτεμβρίου. «Ἡ ἀριστερά ψηφίσε δεξιά στόν δεύτερο γύρο τῶν προεδρικών ἐκλογῶν τό 2002, γιατί νά μήν ψηφίσει δεξιά ἀπό τόν πρῶτο γύρο τό 2007;», συνεχίζει διερωτώμενος ὁ ἀρθρογράφος, μεταξύ σοβαροῦ κι ἀστείου, μεταξύ εἰρωνείας καί κυνικοῦ πραγματισμοῦ. Εἶναι ἴσως ὁ μόνος τρόπος νά κερδίσει ἡ ἀριστερά τίς ἐκλογές, προθέτει. Ἄλλωστε οἱ δημοσκοπήσεις τό ἐπιβεβαιώνουν: ἐμφανίζουν τήν Σεγκολέν Ρουαγιαλ ὡς τή μόνη υποψήφια τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος πού θά μπορούσε νά κερδίσει τόν Νικολά Σαρκοζί, σέ ἀντίθεση μέ τούς ἐσωκομματικούς ἀνθυποψηφίους τῆς, τούς «ἐλέφαντες» τοῦ ΣΚΓ, Λάνγκ, Στρέζ-Κάν, Φαμπιούς, Ὀλάντ, Ζοσπέν.

Ἡ Ρουαγιαλ ἔκανε πρόσφατα δυναμική εἴσοδο στόν ἀγῶνα τῶν υποψηφιοτήτων τοῦ ΣΚΓ γιά τίς προεδρικές ἐκλογές τοῦ 2007 (οἱ ὁποῖες θά ἀναδείξουν τόν διάδοχο τοῦ Ζάκ Σιράκ στό ἀνώτατο ἀξίωμα τῆς χώρας), χτίζοντας μέ ἐντυπωσιακή ταχύτητα ἓνα ἀκαταμάχητο δημόσιο –καί κυρίως μεντιακό– προφίλ, διατυπώνοντας παράλληλα προκλητικές καί ἀμφιλεγόμενες ἀπόψεις γιά διάφορα ζητήματα τῆς πολιτικῆς ἀτζέντας. Σκληρός πυρήνας τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἀκροατηρίου εἶναι οἱ «μπομπό» (μποέμ-μπουρζουά), τά εὐπορα, μορφωμένα, κοσμοπολίτικα μεσαῖα στρώματα –ἀνάμεσα στό ὅποια βρισκονται καί πολλά παιδιά τοῦ Μάη τοῦ '68– πού ἔχουν ἀντικαταστήσει πρό πολλοῦ τή βιομηχανική ἐργατική τάξη ὡς προνομιακή κοινωνική βάση τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος. Ἡ Ρουαγιαλ, μακρᾶν τοῦ νά προτείνει ἓνα ἀριστερόστροφο ὄραμα κοινωνικῆς μεταρρύθμισης, ἐπιχειρεῖ νά διεισδύσει στό μεσαῖα καί κατώτερα στρώματα «ἀπό τά δεξιά», μέ ὄχνημα θέματα ὅπως ἡ ἀσφάλεια, ἡ εὐταξία, ἡ ἀντιμετώπιση τῆς νεανικῆς παραβατικότητας καί ἐγκληματι-

κότητας, ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς ἐργασίας. Μέ αὐτήν τή στρατηγική κατορθώνει νά ἀποκτήσει προσβάσεις στήν μεγάλη δεξαμενή τῶν μεσαίων καί λαϊκῶν τάξεων –ἀπό ὅπου ἀλιεύουν ἐπίσης ὁ Λεπέν καί ὁ Σαρκοζί–, διαιρώντας ὅμως ταυτόχρονα τό ἴδιο της τό κόμμα, καθῶς σύμφωνα μέ τίς τελευταῖες ἐρευνες τό 51% τῶν ψηφοφόρων τοῦ ΣΚΓ τή θεωροῦν ὡς καταλληλότερη υποψήφια γιά τίς ἐκλογές ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τήν ἀπορρίπτουν, θεωρώντας ὅτι ἐγκαταλείπει τίς ἀξίες τῆς Ἀριστερᾶς.¹

Τί εἶναι καί τί θέλει, λοιπόν, ἡ Σεγκολέν Ρουαγιαλ; Ἄς πάρουμε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή. Μιά ματιά στό βιογραφικό της ἀποκαλύπτει μιᾶ μᾶλλον τυπική διαδρομή. Κόρη συνταγματάρχη, φοιτήτρια οικονομικῶν ἐπιστημῶν στό Νανσί καί ἀργότερα ὑπότροφος στό Ἰνστιτούτο Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Παρισιού, τό ὅποιο στελεχώνει τήν ἀνώτερη πολιτική τάξη τῆς Γαλλίας. Ὁλοκληρώνει τίς σπουδές της στήν ΕΝΑ (Ἐθνική Σχολή Διοίκησης), τόπο ἐκκόλαψης τῶν ἐλίτ τῆς χώρας. Τό 1980 συμμετεῖχε ἐνεργά στήν ἐκστρατεία γιά τήν ἐκλογή τοῦ Φρανσουά Μιτεράν. Ἀπό τό 1982 ἕως τό 1988 διατελεῖ σύμβουλος τοῦ Μιτεράν. Τό 1988 ἐξελέγη γιά πρώτη φορά βουλευτῆς καί ἔκτοτε ἐπανεκλέγεται συνεχῶς. Τό 1992-1993 εἶναι ὑπουργός Περιβάλλοντος στήν κυβέρνηση Μπερεγκοβουά. Ἀπό τό 1997 μέχρι τό 2000 εἶναι ὑφυπουργός Σχολικῆς Ἐκπαίδευσης στήν κυβέρνηση Ζοσπέν, καί ἀπό τό 2000 ὡς τό 2002 ὑφυπουργός Οἰκογένειας καί Νεότητος, πλάι στίς ὑπουργούς Ἀπασχόλησης καί Ἀλληλεγγύης Μαρτίν Ὀμπρί (ἐπί ὑπουργείας τῆς ὁποίας καθιερώνεται τό 35ωρο) καί Ἐλιζαμπέτ Γκιγκού. Τότε εἶναι πού ἀρχίζει νά γίνεται εὐρέως γνωστή, μέ μιᾶ σειρά πρω-

1. Ἐρευνα τοῦ ἰνστιτούτου δημοσκοπήσεων IFOP, Φιγκαρό, 9.9.2006.

τοβουλίες: ενίσχυση της στήριξης προς τους γονείς παιδιών με αναπηρία, θέσπιση της άδειας πατρότητας, υποστήριξη της διεθνούς υιοθεσίας.

Τό 2005 η Ρουαγιάλ θά υποστηρίξει, όπως και η πλειονότητα των συντρόφων της στό ΣΚΓ, τό Σχέδιο Συνθήκης γιά τό Εύρωπαϊκό Σύνταγμα, ενάντια στή βούληση της κοιματικής βάσης. Στή σημερινή συγκυρία, αξιοποιεί ένα ευρύ δίκτυο προσβάσεων στά μίντια γιά νά προβάλλει μιá ολοκληρωμένη, εκ πρώτης όψεως ίσως αντιφατική, προγραμματική βάση γιά τήν ενδεχόμενη υποψηφιότητά της στίς προεδρικές εκλογές. Μάλιστα, γιά τίς ανάγκες προβολής και διαμόρφωσης του προγράμματός της, έχει δημιουργήσει μιá (αρκετά δημοφιλή πλέον) ιστοσελίδα, μέ τίτλο «Επιθυμίες του μέλλοντος», ή οποία παρουσιάζεται ως «συμμετοχικό φόρουμ», ως βήμα άσκησης και πραγμάτωσης μιās «συμμετοχικής δημοκρατίας» á λά διαδικτυακά, όπου δίνεται ό λόγος στους ψηφοφόρους.²

Θέση εκκίνησης της Σεγκολέν είναι ό δεδηλωμένος φιλοευρωπαϊσμός. Στήν «υπερ-φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση» αντιπαρατίθεται ή γενικόλογη διακήρυξη μιās πολιτικής διαχείρισης της παγκοσμιοποίησης υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης και μιās ανθρωπιστικού χαρακτήρα «παγκοσμιοποίησης». Κι όλα αυτά áδιαχώριστα από τήν εκκλήση επανεπικύρωσης της εθνικής αυτοπεποίθησης: «Πρέπει νά πιστέψουμε στή Γαλλία και τίς δυνατότητές της. Χρειαζόμαστε μιá Γαλλία σίγουρη γιά τόν éαυτό της, ικανή νά δρώ σέ εύρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο».

Κεντρική της θέση γιά τήν οικονομία³ είναι ή πρόταση γιά ένα «νέο οικονομικό δρόμο» πού «θά συνδυάζει τήν οικονομική áποδοση μέ τήν κοινωνική δικαιοσύνη». Διαπιστώνει τήν ανάγκη ανάπτυξης, μέσα από τή δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Εισηγείται áκομη ένα νέο φορολογικό πλαίσιο πού «θά δίνει κίνητρα γιά τήν επένδυση στήν έρευνα, τήν καινοτομία και τό περιβάλλον». Αμφισβητεί τήν άποτελεσματικότητα του (έμβληματικού γιά τό κόμμα της) 35ωρου, ενώ θεωρεί αναγκαιότητα τήν «μεγαλύτερη εύελιξία», πού θά αντισταθμίζεται από κατάλληλες διασφαλίσεις. Έπιπλέον, υπογραμμίζει μέ ιδιαίτερο νόημα τό ζήτημα «της αγοραστικής δύναμης των λαϊκών και μεσαίων τάξεων».

«Όσο γιά τήν εργασία, σέ όμιλία στό Φρανζί εν Μπρές, στίς 20 Αύγουστου, ή Ρουαγιάλ δήλωσε πίστη στήν «άξία της εργασίας» μέ τά εξής λόγια: «Οί Γάλλοι δέν είναι δυσαρεστημένοι μέ τήν ίδια τήν εργασία ως άξία, αλλά μέ τίς συνθήκες στίς όποιες εργάζονται. [...] Η Γαλλία πρέπει νά βρει διέξοδο από τόν άρχαϊσμό των κοινωνικών της σχέσεων». Τήν ίδια στιγμή θεωρεί άξιόλογο τό κόστος της εργασίας, κυρίως λόγω της φορολογίας, και γιά τή μείωσή του προτείνει νά μεταφερθούν στή φορολογία οι άσφαλιστικές εισφορές. Τίθεται υπέρ των έπιδομάτων και του έγγυημένου κατώτατου μισθοú, τονίζοντας όμως ότι «κανείς δέν πρέπει νά πληρώνεται γιά νά μήν κάνει τίποτα». Δέν παραλείπει μάλιστα νά σημειώσει ότι, μετά τίς κι-

νητοποιήσεις εναντίον του Συμβολαίου Πρώτης Πρόσληψης, άνοίγει ό δρόμος γιά μιá «καλύτερη συνάρθρωση της ασφάλειας των εργαζομένων μέ τήν εύελιξία των επιχειρήσεων».

Τίς πλέον επίμαχες προτάσεις της, σχετικά μέ τήν τάξη και τήν ασφάλεια, ή Ρουαγιάλ τίς παρουσίασε τόν Ιούνιο του 2006. Μέ στόχο νά «χτυπηθεί ή έγκληματικότητα στή ρίζα της», πρότεινε οι άνήλικοι άνω των 16 ετών, από τήν πρώτη φορά πού εμφανίζονται παραβατική συμπεριφορά, νά έξαναγκάζονται σέ ενός είδους στρατιωτική θητεία «μέ ανθρωπιστικό σκοπό ή γιά νά μάθουν ένα επάγγελμα». Εισηγήθηκε επίσης τό πάγωμα των οικογενειακών έπιδομάτων άμα τή πρώτη πράξει παραβατικότητας του άηλίκου, έτσι ώστε νά «καθίστανται υπεύθυνοι» οι γονείς, γιά τους όποιους προβλέπει άκόμη και «σχολεία γονέων». Τέλος, υπέβαλε τήν ιδέα εισαγωγής «παιδονόμων» σέ όρισμένα σχολεία, υποθέτω εύλόγως στά πιό «προβληματικά».

Τό πολιτικό μανιφέστο της Σεγκολέν Ρουαγιάλ δέν θά είχε ιδιαίτερη τύχη αν διεκδικούσε άριστερο πρόσημο. Ήδη ή διαπίστωση ότι ή ίδια μοιάζει ένας θηλυκός Σαρκοζί άκούγεται τόσο συχνά πού έχει γίνει κοινότοπη. Όστόσο, θά ήταν λάθος, κατά τή γνώμη μου, νά αντιμετωπιστεί ως άτομική, ιδιότυπη πολιτική περίπτωση. Οι θέσεις της δέν είναι απλώς οι προκλητικές θέσεις μιās υποψηφίου στό πλαίσιο του ανταγωνισμού της μέ τους έσωκομματικούς και όχι μόνο αντιπάλους της. Πολύ περισσότερο, έρχονται νά καλύψουν ένα κενό, νά γεφυρώσουν ρήγματα πού έχουν άνοιξει στή γαλλική κοινωνία.

Τά ρήγματα αυτά έχουν άναδυθεί στή διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Ξεκινώντας από τίς μαζικές αντιδράσεις στό «σχέδιο Ζιπέ» τό 1995 και φτάνοντας στίς πιό πρόσφατες κινητοποιήσεις, μέ τήν άπορριψη του Έρωσωντάματος και τίς κινητοποιήσεις ενάντια στό Συμβόλαιο Πρώτης Πρόσληψης φέτος, τό λέγόμενο «κοινωνικό ζήτημα» στή Γαλλία μοιάζει νά άνακινείται μέ σταθερά επαναλαμβανόμενες εκδηλώσεις μιās άριστερόστροφης κοινωνικής διαμαρτυρίας. Άπέναντι και ενάντια στίς κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της χώρας, πού συναινούν σέ κομβικούς τόπους της νεοφιλελεύθερης βουλγατίας, όπως ή άπορρύθμιση της εργασίας και ή συρρίκνωση του μοντέλου κοινωνικής προστασίας (κατά τά άγγλοσαξωνικά πρότυπα), φαίνεται νά άρθρώνεται ένα μαζικό λαϊκό υποκείμενο, ένα συλλογικό σώμα πού επαναφέρει μέ σαφείς ιδεολογικούς και ύλικούς όρους τήν «παλιομοδίτικη» διχοτομία άριστερά-δεξιά. Μάλιστα, τό πιό ενδιαφέρον είναι ότι δέν

2. Ιστοσελίδα www.desirsdavenir.org, εισαγωγικό χαιρετιστήριο μήνυμα της Σ. Ρουαγιάλ.

3. Βλ. και τήν γαλλική έκδοση της διαδικτυακής εγκυκλοπαίδειας Wikipedia, <http://fr.wikipedia.org>, λήμμα Ségolène Royal.

πρόκειται απλώς για νεολογιστικές διαμαρτυρίες, αλλά για μία συνολικότερη δυναμική πού κινητοποιεί ευρύτατα τμήματα της γαλλικής κοινωνίας. Όχι μόνο «επαναπατριζονται» πολιτικά μεγάλα τμήματα των λαϊκών τάξεων, πού έτσι διαφεύγουν από την χειραγώγηση του ακροδεξιού λαϊκισμού (είναι ένδεικτικό ότι ο πλέον σφοδρός πολέμιος των κινητοποιήσεων κατά του ΣΠΠ ήταν ο Λεπέν), αλλά και συντελείται μία έσωτερική σχάση στά περίφημα μεσαία στρώματα, στά όποια στηρίχθηκε εν πολλοίς η νεοφιλελεύθερη συναίνεση: τά μεσαία στρώματα διχάζονται, μέ πολιτικούς όρους, και μεγάλο τμήμα τους ριζοσπαστικοποιείται, μετέχοντας στίς συλλογικές κινητοποιήσεις και ασκώντας πίεση στους πολιτικούς του φορείς –όπως διχάστηκε η προνομιακή βάση του Σοσιαλιστικού Κόμματος, δηλαδή ακριβώς τά μεσαία στρώματα, στην περίπτωση του Εύρωσυντάγματος, όταν η μισή και πλέον Γαλλία ψήφισε ενάντια στην κοινοματική γραμμή.

Όστόσο η διαδικασία αυτή θρίσκειται σέ εξέλιξη, εν κινήσει, παραμένοντας συχνά στό «κινηματικό» επίπεδο, καθώς φαίνεται ότι ακόμη δέν αποκρυσταλλώνεται ούτε κεφαλαιοποιείται πολιτικά, ούτε από την άριστερά (τό ΚΚΓ άς πούμε) ούτε στό έσωτερικό του διχασμένου Σοσιαλιστικού Κόμματος. Έτσι, και τηρουμένων των αναλογιών, μοιάζει νά επιβεβαιώνεται ό κανόνας ότι κάθε επανάσταση ακολουθείται από κάποιου τύπου άντεπανάσταση: επαναφορά στην τάξη, ειρήνευση του κοινωνικού πεδίου, γεφύρωση των ρηγματίων, εν τέλει απόπειρα μετατόπισης του πολιτικού άξονα (και πάλι) προς τά δεξιά. Άν, στό πλαίσιο αυτό, η δεξιά επιστρέφει στόν πατερναλιστικό και αυταρχικό γενέθλιο τόπο της (μέ τόν Σαρκοζί ως πολιορκητικό κριό), ή μετα-σοσιαλδημοκρατική άριστερά δλέπει μέ συμπάθεια τή «φυγή προς τά έμπρός» πού προτείνει ή Σεγκολέν Ρουαγιάλ, σέ άντιπαράθεση μέ τήν άμήχανη άναποφασιστικότητα των ύπολοίπων έπικεφαλής του κόμματος.

Η πολιτική θέση πού ένοσαρκώνει ή Σεγκολέν Ρουαγιάλ είναι διττή. Άφενός συναινεί στην μετατόπιση της δημόσιας συζήτησης προς τή δεσπόζουσα της ασφάλειας και της κοινωνικής εύταξίας, διατυπώνοντας προτάσεις πού κινούνται στά χωρικά ύδατα της παραδοσιακής δεξιάς –αυτό δέ σημαίνει ότι λείπουν και οι κατάλληλες κοινωνικές ύποδοχές, άλλωστε είναι χαρακτηριστικό ότι οι θέσεις της Ρουαγιάλ για τήν έγκληματικότητα έχουν μεγάλη διείσδυση στά εύήκοα ώτα των ψηφοφόρων του Έθνικού Μετώπου και της δεξιάς, ενώ διασπούν τό σοσιαλιστικό ακροατήριό. Ταντόχρονα, έπιχειρεί τήν ιδεολογική αποκατάσταση και επικύρωση παραδοσιακών αξιών: ή «δίκαιη τάξη», ή «άξια της εργασίας», ή τίμια άνταμοιβή της τίμιας δουλειάς. Άπό τήν άλλη, διακηρύσει προσήλωση στίς άπορρυθμιστικές άπαιτήσεις μιας συγκεκριμένης αναδιάρθρωσης των καπιταλιστικών σχέσεων κυριαρχίας, μιλώντας για τό παρωχημένο της «γαλλικής έξαίρεσης», τήν ανάγκη νά ξεφύγει ή χώρα από τούς κοινω-

νικούς και οικονομικούς της «άρχαισμούς», τήν αποκατάσταση της «άξιας της έπιχείρησης», τά κίνητρα για επενδύσεις, τέλος τήν ανάγκη για «μεγαλύτερη εύελιξία», διανθισμένη δεβαίως μέ τίς απαραίτητες άσφαλιστικές δικλείδες ως άπότοκο μιας σοσιαλίζουσας εύαισθησίας. Τελικά πρόκειται για ένα παράδοξο μείγμα συντηρητικού αυταρχισμού, πού στρέφεται εναντίον όσων άπειλούν τά εύθραυστα επίπεδα ασφάλειας και εύημερίας, και ενός όρμητικού υπερ-φιλελευθερισμού. Αυτός ό ιδιάζον συγκεκρισμός άπευθύνεται όχι τόσο στόν «λαό» των αποκλεισμένων και περιθωριοποιημένων, όσο σέ εκείνον τόν «λαό» πού «σέβεται τήν τίμια έπιτυχία μέσω της εργασίας» ή «πού θέλει καλύτερα σχολεία για τά παιδιά του», εν όλίγοις σέ εκείνες τίς μερίδες των λαϊκών και μεσαίων τάξεων πού διαπνέονται από όνειρα κοινωνικής άνόδου.

Συντίθεται έτσι ή έξής πρόταση διεξόδου: ή επιστροφή στην «δημοκρατία του Κέντρου», πού στην κοινωνική της έκδοχή άνάγει τά «νέα μεσαία αστικά στρώματα» σέ θεμέλιο της δημοκρατίας και δυναμικό φορέα του (οικονομικού κυρίως) έκσυγχρονισμού, ενώ στην πολιτική της διάσταση ίσοδυναμεί μέ μία έπίκληση της κεντρικής θέσης ως τόπο της συμμαχίας όλων των μετριοπαθών και συνετών («ύγιών») δυνάμεων, προς υπέρβαση της «διχαστικής» τομής άριστερά/δεξιά. Δέν είναι τυχαίο ότι ή «δημοκρατία του Κέντρου» υπήρξε καταλυτική για τήν ανασύνθεση του γαλλικού πολιτικοκοινωνικού σκηνικού στην δεκαετία του '80 –ή Ρουαγιάλ διεκδικεί άλλωστε τήν «κληρονομιά του Μιτεράν» αλλά και έναν δικό της τρόπο νά τήν επικαιροποιεί. Θεωρώ, λοιπόν, ότι τό πολιτικό και ιδεολογικό διάδημα της «συντρόφισσας» Ρουαγιάλ εντάσσεται σέ μία εύρύτερη, συντηρητικών προθέσεων, στρατηγική κατασίγασης των παθών και έπανοικειοποίησης ιδίως εκείνης της κρίσιμης μάζας των μεσαίων στρωμάτων πού «άποσκήρτησε». Έπιχείρηση πού επιδιώκει νά επανεντάξει στην κυρίαρχη συναίνεση τά λοξοδρομημένα τμήματα του πληθυσμού, νά τά αποκαταστήσει στόν δοκιμασμένο ρόλο των «νέων μεσαίων στρωμάτων»: ως φορείς άταξικών και υπερταξικών αναπαραστάσεων ενός δυναμικού έθνους μέ άρραγή αυτοπεποίθηση, θεματοφύλακες της «καινοτομίας» και του «δυναμισμού» ενάντια στους «άρχαισμούς» της «μπλοκαρισμένης κοινωνίας», ύποκειμένα μιας νέας μετριοπάθειας πού ύπονομεύει κάθε συγκρουσιακό λόγο και πράξη, κάθε έσωτερική κοινωνική ή πολιτική ρήξη. Όστόσο, δεδομένου ότι τό κοινωνικό πεδίο παραμένει σέ άναταραχή και ή κοινωνική βάση είναι διαιρεμένη (ιδίως ή έκλογική βάση του ΣΚΓ), ή άποτελεσματικότητα μιας τέτοιας στρατηγικής θά κριθεί τελικά στην διαδικασία της πολιτικής και ιδεολογικής πάλης. Οι προοπτικές είναι άνοιχτές.

4. Αύγή, Ε. Τσερεζόλε, 11.06.2006.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΙΔΕΕΣ 1900-1940*

του Γιάννη Αντωνίου

Η παρούσα μελέτη ξεκίνησε πριν από έξι χρόνια αναζητώντας τα ίχνη των Ελλήνων μηχανικών. Ανάμεσα στο πλήθος των ερωτημάτων που την τροφοδοτούσαν, και ταυτόχρονα την υπέβαλαν σε διαρκή αναστοχασμό, κυρίαρχη θέση κατείχε μία ορισμένη ιδέα περί νεωτερικότητας, στή συνάφειά της με την έννοια της τεχνολογίας και τό ιδεώδες της προόδου. Οι έννοιες αυτές θεωρήθηκαν ως ένα αξεδιάλυτο σύνολο, ή για να χρησιμοποιήσω τη γλώσσα των Σπουδών Επιστήμης και Τεχνολογίας (ΣΕΤ), ως ένα δίκτυο χωρίς άρμούς τό οποίο, εκτός του ότι αποτελεί ένα γενικότερο πλαίσιο κατανόησης και έρμηνείας της κοινωνικής δυναμικής,¹ παρέχει και τή δυνατότητα να κατανοηθούν οι σπουδές και τό επάγγελμα των μηχανικών ως οργανικό στοιχείο αυτού του συνόλου.

Οι μηχανικοί ανήκουν στις κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες οι οποίες, στην Αμερική και την Εύρωπη, αναδύθηκαν και διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο της εκτύλιξης του μοντέρνου προγράμματος ως οι έμβιες αποτυπώσεις του τεχνολογικού φαινομένου. Από την άλλη, μέ τόν έναν ή τόν άλλο τρόπο, οι διάφορες στρατηγικές της κοινωνικής νομιμοποίησης και της άνόδου του επαγγέλματος αναπτύχθηκαν στή βάση μιάς ρητορείας που δέν κουραζόταν να επαναλαμβάνει τήν προνομιακή σχέση τους μέ τή δυναμική του εκσυγχρονισμού και μέ τό ιδεώδες της προόδου. Η ανάδυση και ή διαμόρφωση του επαγγέλματος των ελλήνων μηχανικών, ή διαμόρφωση της επαγγελματικής τους ταυτότητας, οι σχετικές ιδεολογίες που τό εξέφραζαν και τό νομιμοποιούσαν κατά καιρούς κοινωνικά, υπήρξαν οργανικά στοιχεία αυτής της σχέσης, παράγωγα και ταυτόχρονα παραγωγοί της, που άφησαν διακριτό αποτύπωμα στήν οικονομική και τήν τεχνολογική πορεία της χώρας και στόν παρατεταμένα άμφίροπο εκσυγχρονισμό της.

Η ίδρυση του ελληνικού έθνικού κράτους, προϊόν επανάστασης και διεθνούς επέμβασης, συνιστά από μόνη της μιά ριζική θεσμική καινοτομία σε σχέση μέ τις προϋπάρχουσες δομές της όθωμανικής διοίκησης. Τό

νεοπαγές κράτος, εκ των πραγμάτων, υπήρξε έμπνευστής και καθοδηγητής όλων των έγχειρημάτων που υπερέβαιναν τά όρια της προνεωτερικής θέσμησης και τις πρακτικές των παραδοσιακών τεχνικών που τήν υποβάσταζαν. Τά όχυρωματικά έργα του Καποδίστρια, οι δρόμοι του Όθωνα, οι σιδηρόδρομοι του Τρικούπη, οι ύποδομές και τά έγγειοβελτιωτικά έργα του Βενιζέλου, ή τεχνοφιλία του Μεταξά μπορουν να γίνουν κατανοητά ως κινήσεις που υλοποιούν τόν πολιτικό στόχο της διαμόρφωσης της χώρας μέ όρους νεωτερικούς και δυτικούς. Τό ελληνικό κράτος, μέ άλλα λόγια, ιδρύθηκε για να είναι δυτικό και μοντέρνο. Όστόσο, φαίνεται πως αυτό τό έγχείρημα του εκδυτικισμού και του εκμοντερνισμού, στή μακρά διάρκεια, είχε μιά άμφίροπη και άσταθή πορεία, μέ αποτελέσματα που διαφέρουν σημαντικά από τό προς μίμηση άρχετυπικό ιδεώδες.

Οι Έλληνες μηχανικοί στή μακρά διάρκεια έμπνεόνταν από ένα ιδεώδες προόδου που μετέφραζε τόν εκμοντερνισμό και τόν εκδυτικισμό του κράτους σε όρους έπιστήμης, τεχνικότητας και οικονομικής ανάπτυξης. Τό πλέγμα αυτό υπερέβαινε τις συντεταγμένες της έπίσημης έθνικής ιδεολογίας ή, εν πάση περιπτώσει, άμφισθητούσε τήν επάρκειά της και υπέβαλλε μιά περισσότερο πραγματιστική διατύπωση της. Από πολύ νωρίς τό επάγγελμα θά διεκδικήσει αυτή τήν έμπλουτισμένη ιδεολογία και θά άναδειχθεί σε κύριο φορέα και έκφρασή της, ενώ τό Πολυτεχνείο ως εκπαιδευτικός θεσμός έμελλε να καταστεί τό έμβλημά της.

Τοποθετώντας τούς Έλληνες μηχανικούς σ' αυτό τό πλαίσιο πραγματεύσης, μέ κυρίαρχους πόλους τήν εκσυγχρονιστική πρόθεση από τή μία και τήν άμφίροπη ευόδωσή της από τήν άλλη, έπιχείρησα να σκιαγραφήσω τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των σπουδών, του επαγγέλματος και των σχετικών θεσμών που τό εξέφρασαν στή συνάφειά τους μέ τό τεχνοκρατικό ιδεώδες στήν ελληνική έκδοχή του και τις κατά καιρούς περιπέτειες της έκφοράς του στήν κοινωνική σφαίρα. Η προσέγγιση αυτή, άς διευκρινιστεί, δέν άντιλαμβάνεται τόν εκμοντερνισμό ως μιά έσχατολογική πορεία προς

* Τό παρόν κείμενο αποτελεί απόσπασμα από τή μελέτη του Γιάννη Αντωνίου *Οι Έλληνες Μηχανικοί. Θεσμοί και ιδέες 1900-1940*, που θα κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις «Βιβλιόραμα» τόν Οκτώβριο του 2006.

1. Misa, Thomas, «The Compelling Tangle of Modernity and Technology», στο Misa, T.-Brey, P.-Feenberg, A., *Modernity and Technology*, Cambridge, Massachusetts, MIT, 2003, σ. 3-30.

ένα άρχετυπικό πρότυπο δυτικότητας, τό όποιο, ούτως ή άλλως, ποτέ δέν ύπέρξε, ούτε θεωρεί τήν άμφιρρέπεια ως προς αυτό τό στόχο ως ύστέρηση.

Βεβαίως, ή προγραμματική εξαίρεση κάθε τελεολογίας, ή απάρνηση τής μονόδρομης σιδηροτροχιάς τής δυτικής νεωτερικότητας, ή θεώρηση τής τεχνολογίας καί τής κοινωνίας ως σχέσης συμπαραγωγής, έκαναν τό έρευνητικό έγγείρημα πίο άβέβαιο ως προς τίς άναφορές καί τίς θεωρητικές επιβεβαιώσεις του. Ταυτόχρονα όμως τό απάλλασσαν από τήν ύποχρέωση νά μιλήσει γιά στρεβλώσεις καί ύστερήσεις του έλληνικού δρόμου ανάπτυξης καί νά άναζητήσει τούς «γνωστούς ύπόπτους» αυτής τής «άπόκλισης».

Στά πρώτα βήματα του κράτους, καί κατά τό διάστημα 1828-1878, ή επαγγελματική ταυτότητα του μηχανικού άναγνωριζόταν σχεδόν άποκλειστικά στους άποφοίτους τής Στρατιωτικής Σχολής των Ευελπίδων, καί ιδιαίτερα σέ όσους ήταν μέλη του Μηχανικού σώματος. Η θεσμική αυτή κατάταξη παρήγαγε καί τήν πρώτη επίσημη, νεωτερικού τύπου, ιεραρχία στά τεχνικά επαγγέλματα στην Ελλάδα, ή όποία βασιζόταν καί σέ μιά αντίστοιχη εκπαιδευτική. Οί άξιωματούχοι αυτοί, πού συχνά είχαν σπουδάσει σέ γαλλικές τεχνικές σχολές, θά στελεχώσουν τήν κρατική γραφειοκρατία στον τομέα των κατασκευών, συνδυάζοντας τό στρατιωτικό άξίωμα μέ τίς τεχνικές γνώσεις καί θά εξέλιχθούν σ' ένα είδος ευπατριδών κρατικών άξιωματούχων, πού συνδύαζαν τήν άφοσίωση στό έθνικό ιδεώδες μέ τήν ύπεροχή τής τεχνικότητας. Άνάμεσά τους, ό Έμμανουήλ Μανιτάκης, μυημένος στον σαισιμονισμό, καί γιά 23 χρόνια στέλεχος τής Υπηρεσίας Δημοσίων Έργων, ό Δημήτριος Σκαλιστήρης, ό Άναστάσιος Θεοφιλάς, τεχνικά στελέχη του κράτους καί οι δύο τελευταίοι διευθυντές του Πολυτεχνείου. Οί άνθρωποι αυτοί ούσιαστικά θά ήγεμονεύσουν στο επαγγελματικό πεδίο μέχρι καί τίς άρχές του 20ου αιώνα.

Τό 1836 ιδρύεται τό Σχολείο των Τεχνών² μέ άποστολή τήν εκπαίδευση τεχνιτών. Η ίδρυσή του συνιστά όχι μόνο θεσμική αλλά καί τεχνολογική καινοτομία. Η άφετηρία της βρίσκεται στον διαχωρισμό τής διαδικασίας εκμάθησης των τεχνικών επαγγελμάτων από τήν εξάσκησή τους, τον διαχωρισμό δηλαδή τής εκπαίδευσης από τή συναφή μέ τό περιεχόμενο τής εργασίας. Η καινοτομία αυτή, εκτός από τίς θεσμικές καί τεχνολογικές παραμέτρους της, έμπεριείχε έν σπέρματι καί μιά επιστημολογική. Η διδασκαλία του σχεδίου, βασικό στοιχείο τής εκπαίδευσης των μαθητών του Σχολείου, στίς διάφορες μορφές της, καλλιεργούσε μιά θεώρηση του κόσμου ή όποια στηριζόταν στην άφαίρεση καί σέ κάποια θεωρητική σύλληψη τής πραγματικότητας. Μιά τέτοια στάση συνιστούσε ύπέρβαση του έμπειρικού-βιωματικού τρόπου σύλληψης των πραγμάτων καί τής σύστοιχης παρέμβασης σ' αυτά, ή όποία χαρακτηριζε τίς παραδοσιακές τεχνικές καί τούς φορείς τους.³

Η ρασιοναλιστική προσέγγιση τής επαγγελματικής

εκπαίδευσης πού χαρακτηριζε τον πρώτο διευθυντή του σχολείου, τον Βαυαρό λοχαγό του μηχανικού Fr. von Zender, πολύ γρήγορα θά αντικατασταθεί από τό νεοκλασικό πνεύμα του διαδόχου του, του έμπνευσμένου κωνσταντινοπολίτη αρχιτέκτονα Λύσανδρου Κωνταντζόγλου. Οί έθνικές ιδέες, ή επιστροφή των Μουσών στον τόπο τής καταγωγής τους έπρεπε νά άποτυπωθούν σέ συγκεκριμένες ύλικές μορφές. Ο χώρος μέ τά κατασκευασμένα σύμβολά του έπρεπε νά γίνει ό καθημερινός μάρτυρας μιάς ιστορικής συνέχειας, γιά τήν άποκατάσταση τής όποίας, τήν ίδια στιγμή, πάσχιζαν τό κράτος μέ τούς θεσμούς του καί ή ιστοριογραφία μέ τίς άφηγήσεις της.

Στό ίδιο πνεύμα θά κινηθεί καί παραγωγή των έπώνυμων αρχιτεκτόνων πού έχτισαν τά νεοκλασικά κτίρια τής Άθήνας, τής Έρμούπολης καί τής Πάτρας μέχρι καί τά τέλη του αιώνα: του Κλεάνθη, των άδελφών Χάνσεν, του Τσίλλερ, του Κάλκου, αλλά καί των άνωνύμων αρχιτεκτόνων, άποφοίτων του Σχολείου των Τεχνών. Η συγκρότηση τής κρατικής γραφειοκρατίας, τό ιδεώδες τής συστηματικής τεχνικότητας, πού ύπερέβαινε τον έμπειρισμό τής πρακτικής μαθητείας καί ή αισθητική άποτύπωση τής έθνικής ιδέας άποτελούσαν έν συνδυασμό τό ιδεώδες τής προόδου τής έποχής καί συγχρόνως συγκροτούσαν ένα σχήμα πρόσληψης καί ενεργούς άνταπόκρισης στην νεωτερική πρόκληση.

Άπό τά τέλη τής δεκαετίας του 1870 ή εικόνα αρχίζει νά άποκτά καί νέα χαρακτηριστικά. Τά γιγαντιαία έργα ύποδομής, ό σιδηρόδρομος, τό όδικό δίκτυο καί ή διώρυγα τής Κορίνθου, βρίσκονταν τώρα στην αιχμή του μοντέρνου προγράμματος. Στό θεσμικό επίπεδο, ή ίδρυση του Σώματος των Πολιτικών Μηχανικών, τό 1878, ή μετάκληση τής Γαλλικής Άποστολής λίγο άργότερα καί ή ίδρυση του Σχολείου των Βιομηχανικών Τεχνών, τό 1887, χωρίς άμφιβολία, άποτελούν τά μείζονα περιστατικά τής περιόδου. Τό πρώτο σήμανε τήν υιοθέτηση καί τήν ένσωμάτωση του γαλλικού ύποδείγματος όργάνωσης τής τεχνικής γραφειοκρατίας. Τό δεύτερο, τή ζωντανή εισαγωγή τής γαλλικής τεχνολογίας σχεδιασμού καί κατασκευής των δημοσίων έργων, καί μάλιστα στο πλαίσιο μιάς ιδιαίτερης σχέσης μέ τήν École Nationale des Ponts et Chaussées, ή όποία έπρόκειτο νά παραμείνει έξαιρετικά ενεργός άκόμη καί μέ-

2. Έφημερίς τής Κυβερνήσεως, αρ. 82, 31.12.1836, «Διάταγμα περί εκπαιδύσεως εις τήν Άρχιτεκτονικήν», 31.12.1836.

3. Jacobsen, Kjetil-Andersen, Ketil-Halvorsen, Tor.-Myklebust, Sissel, «Engineering Cultures: European Appropriations of Americanism», στο M. Hard and A. Jamison (eds.), *The International Appropriation of Technology, Discourses on Modernity, 1900-1939*, MIT, 1998, σ. 105. Picon, Antoine. «Towards a History of Technological Thought», στο Fox, R. (ed.), *Technological Change*, Harwood, 1996, σ. 37-51.

χει τήν πρώτη εικοσαετία τοῦ ἐπόμενου αἰώνα. Τό τρίτο περιστατικό σήμαινε τήν ἐπίσημη εἰσαγωγή τῆς ἔννοιας τῆς ἐπιστήμης στους τεχνικούς θεσμούς.

Χωρίς νά ἀπεμπολήσει τά ἰδρυτικά χαρακτηριστικά του, τό ιδεώδες τῆς προόδου θά ἀνασυγκροτηθεῖ στό πλαίσιο αὐτῶν τῶν νέων ρυθμίσεων. Ἡ ιδιότητα τῆς κοινωνικῆς ἐλίτ πού εἶχε ἡ ἐπαγγελματική ταυτότητα θά ἐνισχυθεῖ ἀκόμη περισσότερο, ὁ δεσμός μέ τό κράτος θά γίνει ἀκόμη πῶ καθολικός κατά τό ἀρχέτυπο τῶν γαλλικῶν σωμάτων, ἐνῶ οἱ νομομηχανικοί, ἀξιωματικοί πάλι στή συντριπτική τους πλειοψηφία, τῆς ἀναβαθμισμένης Ὑπηρεσίας τῶν Δημοσίων Ἔργων, στό πλαίσιο τῆς νέας δομῆς, θά γίνουν οἱ ἥρωες τῆς ἀναμόρφωσης τοῦ προνεωτερικοῦ τοπίου σέ νεωτερικό, ἐμπνευσμένοι ἀπό τίς μαθηματικές ἀρχές καί τήν ἐπιστημονικά νομοποιημένη πολιτική τελεολογία τοῦ γαλλικοῦ θετικισμοῦ.⁴ Γενικότερα, τό θετικιστικό πνεῦμα θά κάνει αἰσθητή τήν παρουσία του σ' αὐτή τήν περίοδο: ἐνδεικτικές συνεισφορές στό πεδίο τῶν ιδεῶν εἶναι αὐτές τοῦ Ἰ. Σκαλτσούνη, τοῦ Α. Χρηστομάνου, τοῦ Ἰω. Παυλίδη, τοῦ Κ. Μητσόπουλου, τοῦ Λ. Βλάσση καί ἄλλων, οἱ ὁποῖοι συνειδητά ἐπέλεξαν νά ἀντιπαραθεθοῦν στήν ἡγεμονία τοῦ κλασικοῦ πνεύματος.⁵

Στό πεδίο τῶν ιδεῶν ἀλλά καί τῆς θεσμικῆς ἀποτύπωσής τους, ἡ ἴδρυση τοῦ Σχολείου τῶν Βιομηχανῶν Τεχνῶν ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς ἰσχυρές ἐπιβεβαιώσεις τῆς ἀνάδυσης τοῦ θετικιστικοῦ ιδεώδους στό ἑλληνικό πλαίσιο. Τό ἰδρυτικό διάταγμα τοῦ 1887 μιλοῦσε γιά τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐκπαίδευσης τεχνικῶν ἐπιστημόνων, κατάλληλων νά ἀνταποκριθοῦν στίς ἀπαιτήσεις τῶν μεγάλων ἔργων καί τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀτμοῦ. Ὡστόσο, ἀπό τίς δύο προοπτικές τό Σχολεῖο, κατ' ἀποκλειστικότητα σχεδόν, ἐξυπλήρησε τήν πρώτη. Ἡ πλειοψηφία τῶν 321 ἀποφοίτων τοῦ Σχολείου μέχρι τό 1914, τῶν πρώτων ἐλλήνων πολιτικῶν μηχανικῶν, ἐπρόκειτο νά στελεχῶσει τήν Ὑπηρεσία τῶν Δημοσίων Ἔργων. Τό παράδειγμα τοῦ πρώτου καί μοναδικοῦ σπουδαστῆ τῆς Σχολῆς τῶν Μηχανουργῶν, Ἀριστείδη Κωνσταντινίδη, τό 1889, εἶναι χαρακτηριστικό ὡς πρὸς τοὺς ἰσχύοντες σπουδαστικούς προσανατολισμούς, τὰ ἐπαγγελματικά ἐνδιαφέροντα καί βεβαίως τό σχετικό ιδεώδες προόδου. Μὴν ἀντέχοντας οὔτε τῆ μοναξιά τῆς φοίτησης, ἀλλά πολύ περισσότερο μᾶλλον τῆ γλεύη τῶν συμμαθητῶν του, πού τόν ἀποκαλοῦσαν μέ τόν ἀπαξιωτικό χαρακτηρισμό «ὁ γύφτος», μετεγράφη τελικά στή Σχολή τῶν Πολιτικῶν Μηχανικῶν.

Στήν πυκνή δεκαετία 1912-1922 ἡ Ἑλλάδα διπλασιάστηκε σέ ἔκταση καί πληθυσμό. Ἡ μεγέθυνση τῆς χώρας σήμανε μεγέθυνση τῶν προγραμματῶν κατασκευῆς δημοσίων ἔργων, νέες δομές συγκρότησης τῆς κρατικῆς γραφειοκρατίας, νέους ἐκπαιδευτικούς θεσμούς καί μαζικοποίηση τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ μηχανικοῦ. Τά θεσμικά σύμβολα αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν, πού χωρίς ἀμφιβολία χρεώνονται στήν τάση πού ὀνομάστηκε βενιζελικός ἐκσυγχρονισμός, ἦταν ἡ ἴδρυση τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας τό 1914, ἡ μετατόπιση τοῦ Πολυτεχνείου στήν ἀκαδημαϊκή βαθμίδα καί ἡ ἴδρυση

τῶν 5 ἀνωτάτων σχολῶν στό διάστημα 1914-1917, καί τέλος ἡ ἴδρυση τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδας τό 1923. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ θεσμοὶ ἐπρόκειτο νά ἀποτελέσουν τοὺς κύριους ἐκφραστῆς τοῦ τεχνοκρατικοῦ ιδεώδους στήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου, χωρίς νά πάψουν ποτέ νά βρίσκονται σέ σχέση ἀλληλεξάρτησης καί ἀλληλοπροσδιορισμοῦ, παρά τίς κατά καιροῦ τριβές καί ἀντιπαραθέσεις.

Ἡ ἀναβάθμιση τῆς Ὑπηρεσίας Δημοσίων Ἔργων σέ ὑπουργεῖο ἐμπεριέχει, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί ὑψηλοῦς συμβολισμούς, μέ πρώτους ἀνάμεσά τους τήν ἀναβάθμιση τῆς ιδέας τῆς τεχνικότητας στήν πολιτική τοῦ κράτους καί τοῦ ρόλου τῶν μηχανικῶν. Ἡ πολιτική τοῦ Δημήτριου Διαμαντίδη, τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τοῦ Ἰ. Μεταξᾶ ἀργότερα, καί στελεχῶν τοῦ ὑπουργείου ὅπως ὁ Ν. Κιτοίκης, ὁ Δ. Λαμπαδάριος, ὁ Κ. Γεωργικόπουλος, ὁ Α. Οἰκονόμου, ὁ Α. Δημητράκοπουλος, ἐξέφρασε μιά τάση πού διεκδικοῦσε, ἄλλοτε ἰσχυρότερα καί ἄλλοτε ἀσθενέστερα, τήν υἰοθέτηση, ἀπό τῆ μεριά τοῦ κράτους, τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς μηχανικῆς (social engineering) στή διεύθυνση τῶν πολιτικῶν καί τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων. Στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς τάσης, τό ζήτημα δέν ἦταν πιά μόνο τὰ τρένα, οἱ δρόμοι, τὰ λιμάνια, τὰ κτίρια, ὁ ἠλεκτρισμός, τὰ ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα ἢ ἡ βιομηχανία, ἀλλά ὁλόκληρο τό σύστημα διεύθυνσης τῆς ἀναδυόμενης καί ἐξαιρετικά πολὺπλοκης πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐνα σύστημα διεύθυνσης πού ἀναζητοῦσε τήν ἐξασφάλιση τῆς ἀποτελεσματικότητάς του στίς ὀρθολογικές κανονικότητες οἱ ὁποῖες συνιστοῦσαν τίς καταστατικές ἀρχές τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ μηχανικοῦ.

Τό Πολυτεχνεῖο, κατά τῆ περίοδο τῆς διεύθυνσης τοῦ Ἀγγελου Γκίνη, καί μέ τήν ἴδρυση τῶν ἀνωτάτων σχολῶν τό 1914, θά στραφεῖ ἀπό τό γαλλικό στό γερ-

4. Ἰδιαίτερα μάλιστα σ' αὐτή τήν τάση τῆς ἀναμόρφωσης τοῦ τοπίου μέ ὄρους νεωτερικούς εἶναι νόμιμο νά ἀνιχνευτοῦν κάποιες σημαντικές ἀναλογίες μέ τῆ δράση τῶν Γάλλων μηχανικῶν, πού περιγράφει ὁ Antoine Picon, οἱ ὁποῖες ἐπρόκειτο νά συνοδεύσουν τῆ διαμόρφωση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἐπαγγέλματος στήν Ἑλλάδα καί τῶν παραγωγικῶν στόχων του, ἀκόμη καί στή φάση τῆς ὀρίμανσῆς του. Λέει λοιπὸν χαρακτηριστικά ὁ Picon: «Αὐτό τό τυχαῖα διαμορφωμένο τοπίο ἀντικαθίστατο ἀπό τήν ἐμπρόθετη δράση τῶν ἀναμορφωτῶν του, γέμιζαν τὰ φεράγγια καί ἰσοπέδωναν τὰ βουνά, ὅπως ἡ πολιτική καταργοῦσε τὰ ἀπρηχαιωμένα προνόμια καί τίς παλιές διαίρεσεις». Βλ. Picon, Antoine, *French Architects and Engineers in the Age of Enlightenment*, Cambridge University Press, 1992. σ. 253-254.

5. Χρηστομάνος, Ἀναστάσιος, *Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι καί Πρόσδος*, Πρυτανικός λόγος, Ἀθήναι, 17 Δεκεμβρίου 1896. Σκαλτσούνης, Ἰωάννης, *Σκέψεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Βιομηχανίας*, Ἀθήνησι, Τύποις Α. Κτενά καί Σούτσα, 1868. Παυλίδης, Ἰωακείμ, *Περί τῆς Τεχνικῆς Ἐκπαιδεύσεως καί ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐν Ἑλλάδι*, 1902.

μανικό πρότυπο εκπαίδευσης, και παρά τις σημαντικές αποκλίσεις από το πρωτότυπο και την κριτική που του ασκήθηκε στην άφετηρία αλλά και στη δεκαετία του 1930, δέν μεταβλήθηκε επί της ουσίας σ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου. Η ελιτίστικη φυσιγνωμία του ιδρύματος θά κτιστεί επάνω στην ιδέα της προνομακτής σχέσης του μέ τις τεχνικές επιστήμες και τό ιδεώδες της προόδου που συνδέονταν μ' αυτές, την αρχή της αξιοκρατίας ή όποια δέν έπαψε νά αποτελεϊ σήμα-κατατεθέν του, και τά σημαντικά περιθώρια αυτόνομιας που κατέκτησε απέναντι στό κράτος και τούς συναφείς πολιτικούς συσχετισμούς.

Όλα αυτά τά χαρακτηριστικά καθιστούσαν τό Πολυτεχνείο έναν θεσμό σημαντικά αποκλίνοντα σέ σύγκριση μέ τά ισχύοντα, και στόν ακαδημαϊκό χώρο αλλά και στην κοινωνία γενικά. Όσοτόσο τό Ίδρυμα, παρά τις συνάφειές του μέ τά γερμανικά πρότυπα αλλά και τις διακηρυγμένες προθέσεις, ποτέ δέν κατάφερε νά παίξει έναν ρόλο ουσιαστικό στην ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας, και ή εκπαίδευση που προσέφερε παρέμεινε μακριά από τις απαιτήσεις της βιομηχανίας. Σ' όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου συνέχισε κατά βάση νά εκπαιδεύει στελέχη κατάλληλα για την επάνδρωση της κρατικής γραφειοκρατίας και ελεύθερους επαγγελματίες προσανατολισμένους στίς κατασκευές και τά δημόσια έργα.

Τό Τεχνικό Έπιμελητήριο, θεσμός συγκροτημένος στην βάση αρχών κορπορατιστικής έμπνευσης, θά αποτελέσει τόν ένιαίο χώρο της υποχρεωτικής συστέγασης του επαγγέλματος μέσα σέ συνθήκες έντατικής μαζικοποίησης και εκτύλιξης των έτερογενών χαρακτηριστικών του. Η φυσιγνωμία του θεσμού και ή παρέμβαση του στα δημόσια πράγματα θά οικοδομηθεί πάνω στην αναζήτηση μιας ίσορροπίας ανάμεσα στους δύο καταστατικά προβλεπόμενους ρόλους του: του τεχνικού συμβούλου του κράτους και του έκφραστή των επαγγελματικών συμφερόντων των ελλήνων μηχανικών. Ό πρώτος ρόλος θά έμπνεύσει και θά έκφράσει από τή σκοπιά των μηχανικών τις διάφορες παραλλαγές της τεχνοκρατικής ιδεολογίας στό Μεσοπόλεμο, ενώ ή εξέταση του δεύτερου θά έγγράψει στίς έπιτυχίες του μια σειρά από θεσμικές κατακτήσεις που ως κέντρο είχαν τό κλείσιμο του επαγγέλματος και την υπεράσπιση της έλίτ φυσιγνωμίας του.

Τό κράτος θά συνεχίσει νά αποτελεί τό προνομακό πλαίσιο της εκτύλιξης του επαγγελματισμού και της τεχνικότητας των ελλήνων μηχανικών, είτε μέσω της στελέχωσης των υπηρεσιών του είτε μέ τή μορφή των δημοσίων έργων είτε μέ τή μορφή των προμηθειών και της χρήσης τεχνολογικού έξοπλισμού και, βεβαίως, μέσω των θεσμικών ρυθμίσεων που όριοθετούσαν τή συγκρότηση και τή λειτουργία του.

Τά οικιστικά προγράμματα μεγάλης κλίμακας, όπως αυτό της αποκατάστασης των προσφύγων, ή διαμόρφωση του αστικού τοπίου, τά έγγειοβελτιωτικά έργα στην Β. Ελλάδα, τό μεγάλο πρόγραμμα της όδοποιίας,

τά λιμάνια και οι αστικές υποδομές, τά όχυρά στην Β. Ελλάδα, τεχνολογικά περιστατικά έν πολλοίς παράγωγα της ιστορικής συγκυρίας, ανάμεικτα σώματα κοινωνίας και τεχνολογίας, αποτέλεσαν τις μεγάλες δόξες του επαγγέλματος, αλλά και τά αντιπροσωπευτικά πεδία ευδοκίμησης του μοντέρνου προγράμματος στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου.

Αυτή ή συνάρθρωση θεσμών, αξιών, γνώσεων και δραστηριοτήτων, χωρίς νά προσδίδει την κατοχύρωση και τά προνόμια που προσέφεραν στα μέλη τους τά κρατικά σώματα των Γάλλων μηχανικών, ήταν αρκετά ισχυρή για νά νομιμοποιεί και νά έμπνεει τά χαρακτηριστικά μιας επίλεκτης επαγγελματικής ταυτότητας, οι φορείς της οποίας, όσο κι αν στην έπίσημη ρητορεία τους θεωρούσαν αυτόνομη υποχρέωση τους την υπεράσπιση του βιομηχανικού έγχειρήματος ως συστατικού στοιχείου της προόδου, άλλο τόσο δυσκολεύονταν νά τό έγγράψουν στην καθημερινότητα των επαγγελματικών προοπτικών τους.

Μέσα στό ταραγμένο σκηνικό του Μεσοπολέμου, οι μηχανικοί διεκδίκησαν τό ρόλο του οδηγού από την φιλελεύθερη στην συντεταγμένη νεωτερικότητα, μέ ιδεολογικό όχημα τό τεχνοκρατικό ιδεώδες. Σέ μία κάπως απλουστευτική απόδοση, αλλά μάλλον αρκετά παραστατική της προθετικότητας που την παρακινούσε, ή ιδεολογία αυτή επέτασσε, ούτε λίγο ούτε πολύ, τό «συμμάζεμα της ταραχής».

Όύτως ή άλλως, ή ιδέα της εφαρμοσμένης προόδου, τό τεχνοκρατικό ιδεώδες στίς διάφορες εκδοχές του, στεγάσθηκε στίς καταστατικές σχέσεις που συνέδεσαν την εκπαίδευση και τό επάγγελμα των μηχανικών μέ μιάν όρισμένη αντίληψη όρθολογισμού και εφαρμογής της έννοιας της επιστημονικής αντικειμενικότητας στόν κόσμο.⁶ Οι μηχανικοί εκπαιδεύονταν πάνω σ' αυτό, ενώ τό επάγγελμα, παρά τις σημαντικές ιδιαιτερότητες του στα διάφορα έθνικά περιβάλλοντα, διεκδίκησε τή νομιμοποίηση και την άνοδική κοινωνική τροχιά στην βάση της ταύτισής του μ' αυτήν τή σχέση. Η απόσταση ανάμεσα σ' αυτήν την παραδοχή και την ανάπτυξη της τεχνοκρατικής ιδεολογίας ως διακριτού ρεύματος στόν Μεσοπόλεμο δέν είναι πολύ μεγάλη. Όταν οι συνθήκες τό επέτρεψαν, ή τό επέβαλαν, τό άξιακό ύλικό, βεμπεριανής κατά βάση έμπνευσης, τό όποιο υποβάσταζε την ήθική του έλευθέρου επαγγέλματος, μετασχηματίστηκε αποκτώντας τά χαρακτηριστικά της τεχνοκρατικής ιδεολογίας.

Μέ διάφορους τρόπους, σέ διαφορετικά περιβάλλοντα, για διαφορετικά πράγματα, οι μηχανικοί στόν Μεσοπόλεμο, στην Ευρώπη και την Άμερική, διεκδι-

6. Layton, Edwin, *The Revolt of Engineers, Social Responsibility and the American Engineering Profession*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1986 σ. 579.

κούσαν τήν ὀρθολογική ἀξιοποίηση τῶν πόρων καί τοῦ χρόνου, τήν ὑπαγωγή τῆς οἰκονομίας καί τῆς πολιτικῆς στίς ἀνάγκες καί τίς νόρμες τῆς παραγωγῆς, τήν ἀντιμετώπιση ὅλων τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων μέ τήν ἐφαρμογή τῶν πρακτικῶν τοῦ engineering στήν κοινωνία.

Τέλος, υἱοθετώντας τήν ἀρχή τῆς πολιτικῆς οὐδετερότητας, ἐπιλέγοντας δηλαδή ἓνα σημεῖο θέσεως τῶν πραγμάτων ὑπεράνω τῆς τρέχουσας πολιτικῆς καί τῶν κοινωνικῶν ἀντιπαραθέσεων, οὐσιαστικά διεκδικοῦσαν τήν ἀσκηση πολιτικῆς μέ ἄλλους ὄρους. Ἡ τεχνοκρατική «ἐξέγερση» τῶν μηχανικῶν, τουλάχιστον στήν ἐκδοχή πού τήν ὀραματίστηκαν ὁ Th. Veblen ἢ ὁ H. Scott δέν νίκησε πουθενά. Ὡστόσο, τό γενικότερο ιδεολογικό πλαίσιο τοῦ Μεσοπολέμου γονιμοποιήθηκε σέ πολύ μεγάλο βαθμό ἀπό τή συνάφειά του μ' αὐτές τίς ιδέες. Ἄλλο τόσο, βέβαια, συνεισέφερε στή διαμόρφωσή καί τή διατύπωσή τους.⁷

Τό τεχνοκρατικό ιδεῶδες στόν ἑλληνικό Μεσοπόλεμο ἐπρόκειτο νά ἀνασυγκροτηθεῖ καί νά ἐκφραστεῖ σέ μιά ποικιλία ἐκδοχῶν μέσα ἀπό τόν δημόσιο λόγο τῶν μηχανικῶν, ἢ ὅποια κλιμακώθηκε ἀπό τό ἀρχιμήδειο «πᾶ σῶ» τοῦ Ἡλία Ἀγγελόπουλου, στή βιομηχανική «μανία» τοῦ Νικόλαου Κανελλόπουλου καί τοῦ περιοδικοῦ Ἔργα, στήν ὀρθόδοξη τεχνοκρατία τοῦ «τεχνικοῦ κράτους» τοῦ Νίκου Κιτοῖκη καί τοῦ Ἀθανάσιου Ρουσόπουλου μέχρι τήν «τεχνικήν σκέψιν» τοῦ Κωνσταντίνου Γεωργικόπουλου, καί τέλος σ' ἐκεῖνο τό «μυλῶ ἀπό καρδιάς» τοῦ Ἰωάννη Μεταξᾶ.

Στή δεκαετία τοῦ 1920, ὁ τεχνοκρατικός λόγος πού ἐξέφραζε τούς Ἑλλήνες μηχανικούς ἐπιχειροῦσε νά γεφυρώσει τήν πρῶμη, σαινισμονικῆς ἐμπνευσης, τεχνοκρατία, τόν τεχνοκρατικό εὐπατριδισμό, πού ἀποτελέσει τήν ιδεολογία τῶν κρατικῶν μηχανικῶν τοῦ 19ου αἰώνα, μέ τίς ἀνάγκες τοῦ παραγμένου παρόντος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Ὡστόσο ὁ ὀρθολογισμός τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικότητας δέν ἔφτανε πιά νά παραστέκεται ἀπλῶς ὡς πραγματιστής σύμβουλος τῆς πολιτικῆς. Οὔτε ἡ διακηρυγμένη ἀνιδιοτέλεια αὐτοῦ τοῦ σχήματος, στό πνεῦμα μίας λέσχης τζέντλεμεν, μποροῦσε νά καλύψει τίς ἀπαιτήσεις ἐνός ραγδαία μαζικοποιούμενου ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐμμονή στήν ἀνιδιοτέλεια τοῦ εὐπατριδισμοῦ ἀπό τή μία καί ἡ διεκδίκηση τῆς διεύρυνσης τῶν ἐπαγγελματικῶν δικαιωμάτων ἀπό τήν ἄλλη, παρεῖχαν τήν εἰκόνα ἐνός ἐπαγγέλματος χωρισμένου στά δύο καί ἐξαιρετικά ἀδύναμου νά παρέμβει ἀποτελεσματικά στά δημόσια πράγματα.

Τήν ἴδια στιγμή, βεβαίως, δέν ἦταν τόσο τό νεοπαγές ΤΕΕ καί ὁ Ἀγγελόπουλος πού ἔδιναν τόν τόνο. Τό πνεῦμα τῶν ἐπιστημόνων βιομηχανῶν, οἱ μηχανικοί ἐπιχειρηματίες καί τό περιοδικό Ἔργα ὠθοῦσαν σέ μιά ἀναδιατύπωση τοῦ τεχνοκρατικοῦ ιδεῶδους. Τό τρίπτυχο, Ἐπιστήμη-Τεχνική-Βιομηχανία, ὁ ὕμνος στή μηχανή καί τό σύστημα, ὁ τεῦλορισμός καί ὁ φορντισμός, καθώς καί ὀργανικοί διανοούμενοι ὅπως ὁ Θεμιστοκλῆς Χαριτάκης καί ὁ Κλεισθένης Φιλάρετος, ὑπῆρξαν

ἐμβλήματα αὐτῆς τῆς τάσης. Ἀπό τήν ἄλλη, οἱ νηίδες τῆς δευτέρας Βιομηχανικῆς Ἐπανάστασης στήν Ἑλλάδα, τά τοιμέντα, τά λιπάσματα, ὁ ἠλεκτρισμός, προβλήθηκαν ὡς τά πραγματολογικά τῆς ἀντίστοιχα, ἢ διάχυση τῶν ὁποίων ἐκκρεμοῦσε στό σῶμα τῆς παραγωγῆς καί τῆς κοινωνίας.

Ὡστόσο, στίς ἀρχές τίς δεκαετίας τοῦ 1930, μέσα σέ συνθήκες μιᾶς γενικευμένης κρίσης, τό ἐγχείρημα ἄγγιξε τά ὄριά του. Ἡ μεταφυσική τῆς ἀγορᾶς παραχωροῦσε περίπου ἀναντίρρητα τή θέση τῆς στή μεταφυσικῆ τῆς ρύθμισης. Στόν δημόσιο λόγο ἡ ρητορεία τῆς αὐτάρκειας, ιδέες καί πολιτικές πού ἔκαναν πρᾶξη τόν οικονομικό ἐθνικισμό, κέρδιζαν ἔδαφος. Τήν ἴδια στιγμή, ἢ «θησιγενής»⁸ Ἑλληνική Δημοκρατία καί μαζί τῆς ἢ ὑπό ἐκκόλαψη πολιτικῆς κοινωνία ἔκαναν τά τελευταῖα τούς βήματα. Ἡ «παλαβή δεκαετία», ὅπως χαρακτηριστικά ἀνέφερε ὁ Γιώργος Θεοδοκᾶς, εἶχε κἀνει τόν κύκλο τῆς.⁹

Μέσα σ' αὐτή τήν ἐξαιρετικά ἐκρηκτική συγκυρία, τό «τεχνικόν κράτος», ἢ τεχνοκρατική οὐτοπία τοῦ Κιτοῖκη, θά διεκδικήσει τήν ἀνάδυση τῶν 2000 περίπου μηχανικῶν σέ ἡγεμονική κοινωνική δύναμη στήν πορεία πρὸς ἓνα συντεταγμένο ἐκμοντερνισμό, ὅπως ἄλλωστε οἱ καιροὶ ἐπέτασαν.

Ἡ εὐδόωση τοῦ τεχνοκρατικοῦ ιδεῶδους σ' αὐτές τίς συνθήκες προϋπέθετε τήν ὀργανική σύνδεσή του μέ τήν πολιτική ἢ, διαφορετικά, τήν πλήρη ὑπαγωγή τῆς πολιτικῆς στίς ὀρθολογικές ἐπιταγές πού τό ὑποβάσταζαν. Ὁ κοινοβουλευτισμός, βαριά ἐνοχοποιημένος ἀπό τό παρελθόν καί τό παρόν τῆς ἀναταραχῆς καί τῆς ἀναποτελεσματικότητας, καθίστατο ἐμπόδιο στήν ὑλοποίηση τοῦ ἐγχειρήματος. Στή σύνθεση τοῦ Κιτοῖκη, τό κράτος, ἢ ἐπιστήμη καί τό ἐπάγγελμα καλοῦνταν νά ἐνωθοῦν σ' ἓνα σῶμα. Αὐτό οὐσιαστικά ἐξέφραζε καί ἡ πανηγυρική συνένωση τῶν δύο καταστατικῶν προσανατολισμῶν τοῦ ΤΕΕ σ' ἓναν ἐνιαῖο, στό πλαίσιο τοῦ ὁποίου ἡ ἐπαγγελματική εὐθύνη ἀπέναντι στό κράτος δέν ξεχώριζε ἀπό τήν ἐπαγγελματική εὐδοκίμηση, ἀφοῦ καί οἱ δύο νομιμοποιοῦνταν ἀπό τήν ὑπερκειμένη ἀρχή τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντικειμενικότητας.

Τό 1936, ὁ Ἀθανάσιος Ρουσόπουλος, μαθητής καί προστατευόμενος τοῦ Κιτοῖκη, καθηγητής στό ΕΜΠ καί στέλεχος τοῦ ΤΕΕ, θά ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἐξοδος ἀ-

7. Hard, Mikael & Jamison, Andrew (eds.), *Hubris and Hybrids. A Cultural History of Technology and Science*, New York, Routledge, 2005, σ. 97-120.

8. Τόν ὄρο χρησιμοποιεῖ ὁ Γ. Μαυρογορδάτος: Mavrogordatos, George Th., *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece 1922-1936*, University of California Press, 1983.

9. Θεοδοκᾶς, Γιώργος, «Ἐμπρός στό Κοινωνικό μας Πρόβλημα», στό Ἀλιβιζάτος, Ν.-Τσαλόγας Μ. (ἐπιμ.), *Γιώργος Θεοδοκᾶς. Στοχασμοί καί Θέσεις. Πολιτικά Κείμενα 1925-1966*, τ. Α', 1925-1949, Ἀθήνα, Ἐστία 1996, σ. 172 καί 181.

πό την κρίση μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με την εγκαθίδρυση του «τεχνικού κράτους» και την εφαρμογή της «Κοινωνικής Τεχνικής», την οποία αρμόδιοι να χειρίζονται και να ασκούν είναι «οί κατασκευαστές» και οι «οργανωτές» τεχνικοί επιστήμονες, και όχι οι «συμβατοκράτες» πολιτικοί και οι «γραφειοκράτες», οι οποίοι παρασιτούσαν πάνω στο σώμα της κοινωνίας. Μάλιστα, επειδή ο Ρουσόπουλος έκτιμούσε ότι η προοπτική της εγκαθίδρυσης αυτού του κράτους ήταν σχετικά μακρινή, πρότεινε, ως ενδιάμεσο στάδιο, το «Ημιτεχνικόν Κράτος», το οποίο είναι δυνατόν να ευδοκιμήσει είτε στο πλαίσιο του φασιστικού είτε του μολοδβικικού συστήματος.¹⁰

Την επόμενη ιδεολογική σύνθεση, στο πλαίσιο της οποίας το τεχνοκρατικό ιδεώδες και ο όρθολογισμός των μηχανικών θά υπάγονταν στις μεγάλες ουσίες του Τρίτου Έλληνικού Πολιτισμού, την ανέλαβε κατά βάση ο Μεταξάς με την ιδιότητα του «παλιού μηχανικού» και μιλώντας πάντοτε «από καρδιάς». Ένα ακηδεμόνευτο τεχνοκρατικό ιδεώδες φάνταζε τόσο εφιαλτικό, όσο και ο κομμουνισμός. Για να αντιμετωπιστεί ή επέλαση της ύλιστικής νεωτερικότητας, οι «ειδικοί» της τεχνικής έπρεπε να ύποταχτούν στους «ειδικούς» του πνεύματος.¹¹ Τό γερμανικό ιδεολογικό μόρφωμα, αυτό που ο J. Herf¹² ονομάζει αντιδραστικό μοντερνισμό, στο πλαίσιο του οποίου οι Γερμανοί μηχανικοί θά αναγνωρίσουν την πρωτοκαθεδρία της *Kultur*, του πνεύματος δηλαδή των μεγάλων αξιών της φυλής, του αίματος, της πατρίδας έναντι της *Civilization*, του άψυχου τεχνικού πολιτισμού, θά αποτελέσει πλαίσιο και πηγή εμπνευσης για πολλούς έπιφανείς Έλληνες μηχανικούς, και ιδιαίτερα για κάποιους που είχαν σπουδάσει στη Γερμανία εκείνη την περίοδο. Κάποιοι από αυτούς έπηρεάστηκαν από τό πνεύμα αυτού του άντεστραμμένου τεχνοκρατισμού, και όσοι είχαν πνευματικές άνησυχίες έπιχείρησαν να τό προσαρμόσουν στο έλληνικό ιδεολογικό πλαίσιο, άντικαθιστώντας τά σπαθιά των Νιμπελουγγεν και τίς Βαλκυρίες του Βάγκνερ με τά άετώματα του Παρθενώνα και την αίωσιότητα του άρχαιοελληνικού πνεύματος.¹³

Η έπίκληση και η αναγνώριση της πρωτοκαθεδρίας των μεγάλων «ουσιών» νομιμοποιούσε όσους υπεράσπιζαν την προοπτική της τεχνολογικής και διομηχανικής ανάπτυξης της χώρας, παρά τους κινδύνους της κοινωνικής διαφοροποίησης που αυτή συνεπαγόταν, δίνοντάς τους ταυτόχρονα τή δυνατότητα να άνταγωνίζονται επί ίσοις όροις τους κλασικιστές καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, τους όπαδούς της θεωρίας της «ένδειας» και τόν ρομαντικό άντιτεχνοκρατισμό και άντικαπιταλισμό του Κωνσταντίνου Καραβίδα και των περί αυτόν. Ο κοινωνικός πατερναλισμός, ή ιδεολογία της αυτάρκειας, ό άντικοινοβουλευτισμός, ένισχυμένα από την ούσιοκρατική άνασυγκρότηση του έθνικου παρελθόντος, γίνονταν τά έργαλεία άποκάθαρσης του τεχνοκρατικού πνεύματος από τά ύλιστικά

συμφραζόμενά του, αλλά και ή έγγύηση της θωράκισης των κοινωνικών ιεραρχιών άνέναντι στους κινδύνους των άνατροπών που έπέσειε τό φάντασμα της ταξικής πάλης. Η ιδεολογία αυτή θά αποτελέσει με μιά έννοια και τό πλαίσιο της «συμμαχίας» άνάμεσα στο ΤΕΕ, τό Πολυτεχνείο και τό καθεστώς της 4ης Αυγούστου.¹⁴

Η συνάντηση του Ν. Κιτσίκη με τόν κομμουνισμό στά χρόνια της Κατοχής, και ή «στέγαση» του τεχνοκρατικού ιδεώδους κάτω από την προσδοκία του λαοκρατικού μεταπολεμικού μέλλοντος της Ελλάδας αποτέλεσε ούσιαστικά την τελευταία πράξη στην περιπέτεια των τεχνοκρατικών ιδεών του Μεσοπολέμου.¹⁵

Έπικεντρώνοντας κατά περίπτωση σε μιά ποικιλία συγκροτητικών παραγόντων του έπαγγέλματος, την εκπαίδευση, τους έπαγγελματικούς θεσμούς, τους τομείς της άπασχόλησης, την κοινωνική σύνθεση και τίς ιδέες, αλλά και τίς συνθήκες διαρκούς μεταμόρφωσής τους μέσα σ' ένα πλαίσιο περιπετειώδους εκτύλιξης του μοντέρνου προγράμματος, έπιχείρησα να άνασυγκροτήσω πλευρές του κόσμου των Έλλήνων μηχανικών στη μακρά διάρκεια.

Πρόθεσή μου ήταν ή άνάδειξη μιās μακρής γενεαλογίας άνθρώπων, θεσμών και ιδεών που στη μεταξύ τους σχέση δέν έπαυαν να συγκροτούν έτερογενή σύνολα. Όστόσο, την ίδια στιγμή ή ποικιλία και οι σημαντικές διαφορές αυτών των συσσωματώσεων δέν έπαυαν να σφραγίζονται από ισχυρές κανονικότητες και συνέχειες, κοινός παρονομαστής των οποίων ύπήρξε ή διαρκής μετάφραση τους στους όρους των διαφορών εκδοχών του ιδεώδους της προόδου. Σάν μιά πορεία δηλαδή, ή όποία άν και απέχει πόρρω από τό να είναι γραμμική, μπορεί και όδηγεί από τόν Zedner στόν Χαριτάκη, από τόν Μανιτάκη στόν Κιτσίκη, από τόν Θεοφιλά στόν Πρωτοπαπαδάκη και από τόν Καυταντζόγλου στους μοντερνιστές άρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου.

10. Ρουσόπουλος, Άθανάσιος, *Πρός Ούσιαστικόν Λογισμόν και Τάξιν. Κατασκευάζειν και Χάιρειν*, Άθήναι, Πυρρός, 1936, σ. 237-253, 257-260.

11. *Τεχνικά Χρονικά*, τεύχος 177, 1.5.1939, σ. 348-350.

12. Herf, Jeffrey, *Άντιδραστικός Μοντερνισμός. Τεχνολογία, Κουλτούρα και Πολιτική στη Βαϊμάρη και τό Γ' Ράϊχ*, μετ. Π. Ματάλας, Πανεπιστημιακές Έκδόσεις Κρήτης, 1996.

13. *Η Έκατονταετηρίς του ΕΜΠ, 1837-1937* (Πρωτανική όμιλία Κ. Γεωργικόπουλου), *Τεχνικά Χρονικά*, Άθήναι, 1939, σ. 15-19.

14. *Τεχνικά Χρονικά*, τχ. 179-180, 1-15.6.1939, σ. 431.

15. Κιτσίκης, Νικόλαος, «Ο λόγος του Πρωτάνεως κ. Ν. Κιτσίκη πρόσ τους σπουδαστάς των Άνωτάτων Σχολών του ΕΜΠ, έκφωνηθείς τή 13η Νοεμβρίου 1943 έπ' εύκαιρία της ενάρξεως του Άκαδημαϊκού έτους», Άρχείο Ν. Κιτσίκη, άνάτυπο από τό περιοδικό *Τεχνική*, Άθήναι 1943.

ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΝΙΦΕΣΤΑ

Σημειώσεις για μία πολιτική τῆς ἀνάγνωσης

τοῦ Γιάννη Παπαθεοδώρου

1. Ἀνακαλύπτοντας τόν Μακιαβέλι

Στό γράμμα πού στέλνει στή Φράνκα Μαντόνια, γοητευμένος ἀπό τήν ἴδια ἀλλά καί ἀπό τό μικρό «ἰταλικό καλοκαίρι» πού περάσανε μαζί τό 1961, ὁ Λουί Ἄλτουσέρ περιγράφει ἕνα «πραγματικό θαῦμα», συμπληρώνοντας, τόν Φεβρουάριο πιά τοῦ 1962, πλάι στίς σκόρπιες ἀναμνήσεις του καί τίς νέες του ἀνακαλύψεις: «τό σπίτι, ...ἡ Ἰταλία, ὁ Μακιαβέλι κι ὁ Γκράμι, κι ἐγώ». Σέ αὐτή τήν ἐπιστολή, εἶναι μᾶλλον ἡ πρώτη φορά πού οἱ ἀπρόβλεπτοι δρόμοι τῆς γραφῆς συνταίριαξαν κάπως τυχαῖα –ἢ μᾶλλον διόλου τυχαῖα– τά τρία αὐτά ὀνόματα μαζί (Μακιαβέλι, Γκράμι, Ἄλτουσέρ) σέ μία διανοητική ἀλυσίδα, πού ἔμελλε νά ἔχει ἀποφασιστική σημασία γιά τήν πολιτική καί κριτική θεωρία τοῦ δυτικοῦ μαρξισμοῦ. Ἡ γοητεία τῶν καινούργιων ἀνακαλύψεων στάθηκε, γιά τόν Ἄλτουσέρ, σέ ὅλα τά ἐπίπεδα ἐξαιρετικά παραγωγική, καί κυρίως ἄμεση. Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1962 παρακάλεσε τή Φράνκα νά τοῦ στείλει κάποια ἀντίτυπα τῶν ἐκδόσεων Φελτρινέλι γιά νά ἀσχοληθεῖ πλέον συστηματικά μέ τόν Μακιαβέλι, καί τόν Φεβρουάριο εἶχε ἤδη στά χέρια του ἕνα πρῶτο, κάπως μεγάλο «μάθημα» γύρω ἀπό τή «θεωρητική μοναξιά» τοῦ Φλωρεντίνου. Ἀρκετούς μήνες μετά, καί ἀφοῦ μεσολαβήσει μία ἀκόμη τρίμηνη νοσηλεία καταθλιπτικῆς κρίσης, στή διάρκεια τῆς ὁποίας συνεχίζει νά ἀσχολεῖται μέ τόν Μακιαβέλι, ὁ Ἄλτουσέρ ξαναγράφει στή Φράνκα γιά νά τῆς ἐξηγήσει πῶς τό κεντρικό πρόβλημα στόν Μακιαβέλι, ἀπό θεωρητική σκοπιά, εἶναι, ἐντέλει, ἡ ἔννοια

τῆς νέας «ἀρχῆς» ἕνα ξεκίνημα ἀπό τό «ἀπόλυτο κενό», ἕνα διανοητικό «ντελίριο» γιά τήν ἀνακάλυψη νέων συνθηκῶν καί νέων μορφῶν πολιτικῆς δράσης. Εἶναι φανερό πῶς ὁ Ἄλτουσέρ, διαβάζοντας τόν Σύγχρονο Ἡγεμόνα¹ τοῦ Γκράμι εἶχε ἀποδεχτεῖ τήν ἀγνωστική ἀφετηρία τοῦ ἰταλοῦ ἐπαναστάτη, μέ τήν ὁποία διάβασε καί ὁ ἴδιος τό ἔργο τοῦ Φλωρεντίνου: ὁ Μακιαβέλι δέν ἦταν πλέον μιά διαβολική καρικατούρα πού συμβόλιζε ἀφελῶς τίς μηχανορραφίες τῆς πολιτικῆς, ἀλλά μέσω τοῦ προβλήματος πού ἔθετε (τή συστατική συγκρότηση, δηλαδή, τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους) γινόταν ὁ στοχαστής πού θεμελίωσε θεωρητικά καί πρακτικά τήν πολιτική ὡς αὐτόνομη ἐπιστήμη. Ὁ θεωρητικός τύπος τοῦ μακιαβελικοῦ προβλήματος θά μπο-

1. Τά στοιχεῖα ἀντλῶ ἀπό τήν εἰσαγωγή τοῦ Gregory Elliott στό βιβλίο τοῦ François Matheron (ed.), *Louis Althusser, Machiavelli and Us*, μτφρ., Gregory Elliott, Verso, London and New York, 1999, ἰδίως σ. xiv-xv. (Ἐς διατυπωθεῖ, καί ἀπό αὐτή τή θέση, πρὸς κάθε εὐήκοον οὐς ἡ παράκληση νά μεταφραστεῖ, ἐπιτέλους, αὐτό τό βιβλίο στά ἑλληνικά!). Πάντως δύο δοκίμια τοῦ Ἄλτουσέρ γιά τόν Μακιαβέλι περιέχονται στόν τόμο τοῦ Ἄλτουσέρ *Φιλοσοφικά*. Τό πρῶτο μέ τόν τίτλο «Μακιαβέλι», σ. 129-150 καί τό δεύτερο «Ἡ μοναξιά τοῦ Μακιαβέλι», σ. 195-213, μετάφραση Ἄγγ. Ἐλεφάντης, ἐκδόσεις Ὁ Πολίτης, Ἀθήνα 1994.

2. Βλ. τώρα Ἀντόνιο Γκράμι, *Γιά τόν Μακιαβέλι, γιά τήν πολιτική καί γιά τό σύγχρονο κράτος*, μτφρ. Φ.Κ., Ἡριδανός, Ἀθήνα χ.χ.

ροῦσε νά συμπυκνωθεῖ, συμβατικά ἔστω, στόν διπλό αὐτό ἄξονα: ἀφενός μὲν στό ρόλο τοῦ Ἡγεμόνα (πού, ἄς τό ξαναποῦμε, «δέν μπορεῖ νά εἶναι ἓνα ἄτομο συγκεκριμένο· μπορεῖ νά εἶναι μονάχα ἓνας ὄργανισμός») γιά τήν κατασκευή ἑνός νέου «ἐμεῖς», ἀφετέρου δέ στήν ἐννοιολόγηση τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου καί τῆς ἀστάθμητης πολιτικῆς συγκυρίας, πού θά ἐπιτρέψουν τήν ἀνάδυση αὐτοῦ τοῦ νέου πολιτικοῦ ὑποκειμένου.³ Στόν ἀστερισμό τῆς φιλοσοφίας τῆς πράξης, ὁ *Ἡγεμόνας* ἀντιπροσωπεύει τή θεωρητική καί τεχνική ἐπισφράγιση τῆς πολιτικῆς, τῆ στιγμῆ τῆς μεταρρύθμισης. Ἀντιπροσωπεύει ὅμως καί κάτι ἄλλο: ἂν γιά τόν Μακιαβέλι, τό πρόβλημα ἦταν ἡ συγκρότηση τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ ὡς ἔθνος-κράτος, γιά τούς δύο ἄλλους μαρξιστές στοχαστές τό πρόβλημα ἦταν ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ Μαρξιστικοῦ-Λενινιστικοῦ κόμματος τῶν προλεταρίων (Γκράμοι), καί ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ θεωρητικοῦ καί κριτικοῦ προτάγματος τοῦ μαρξισμοῦ ὡς ὄπλου τῆς ἐπανάστασης (Ἄλτουσέρ). Σέ ἓνα μικρό αὐτοβιογραφικό σχόλιο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1962, ὁ Ἄλτουσέρ θά ξαναδεῖ ἄλλη μιά φορά τόν ἑαυτό του νά ταυτίζεται μέ «τή θέση» τοῦ Μακιαβέλι, ἀφοῦ, ὅπως γράφει, κατά τήν πορεία τῆς ἔρευνάς του, θά διαπιστώσει ὅτι τό ἐρώτημα πού ἀπασχολοῦσε τόν Μακιαβέλι, δηλαδή τό «πῶς ξεκινᾶει κανεῖς ἀπό τό κενό», ἦταν καί δικό του ἐρώτημα.

Πράγματι, ἂν σκεφτεῖ κανεῖς τίς ἀλλαγές πού συμβαίνουν στίς ἀρχές τοῦ '60 στό ΓΚΚ, καθώς καί τόν ρόλο πού ἀναλαμβάνει νά παίξει ὁ ἴδιος ὁ Ἄλτουσέρ στόν θεωρητικό μετασχηματισμό τοῦ ἐπιστημονικοῦ μαρξισμοῦ, ἡ ταύτιση μέ τόν Μακιαβέλι καί τό ἔργο του ἦταν ὄχι μόνο θεμιτή ἀλλά ἴσως καί ἐπιβεβλημένη. Ὡστόσο, τό μόνο στοιχεῖο πού ἔλειπε γιά αὐτή τή «μακιαβελική» μεταρρύθμιση τῆς μαρξιστικῆς σκέψης καί ἐπιστημολογίας, ἦταν μιά ὑποχρεωτική κίνηση «ἐπιστροφῆς» στό ἔργο τοῦ Μακιαβέλι, ὄχι μέ τούς ὄρους μιᾶς ἀπλῆς φιλοσοφικῆς παράδοσης ἀλλά μέ ὄρους μιᾶς ριζικά νέας πολιτικῆς ἀνάγνωσης. Νομίζω πῶς αὐτή ἡ τελευταία κίνηση ἐπετεύχθη μέ μιά καινούργια *ἰδεολογική χειρονομία*, πού σημειώθηκε ἐντός τοῦ πεδίου τῆς ἀνάγνωσης, μιά χειρονομία πού διακήρυξε μιά νέα *πολιτική τῆς ἀνάγνωσης*. Πιο συγκεκριμένα: ἡ «μακιαβελική» κατά Ἄλτουσέρ μεταρρύθμιση τοῦ δυτικοῦ μαρξισμοῦ συντελεῖται μέ τήν ἐπίνοηση μιᾶς νέας στρατηγικῆς τῆς ἀνάγνωσης, ἡ ὁποία ἀναδεικνύει τόν *Ἡγεμόνα* τοῦ Μακιαβέλι ὄχι ἀπλῶς ὡς ἓνα πολιτικό κείμενο ἀλλά ὡς ἓνα πολιτικό Μανιφέστο, τό ὁποῖο «στοιχίζεται» ἀμέσως καί ἐξακολουθητικά δίπλα στό *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς τομῆς μέσα στή μαρξιστική θεωρία εἶναι ἐξαιρετικά σημαντική, ἀλλά δέν πρόκειται νά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ σέ ὅλη τῆς τήν ἔκταση. Πρὸς τό παρόν, μᾶς ἐνδιαφέρει πῶς σέ αὐτή τήν *εἰδολογική μετατόπιση* πού πραγματοποιεῖται κατά τήν ἀνάγνωση τοῦ *Ἡγεμόνα* ἀπό τόν Γκράμοι καί τόν Ἄλτουσέρ, ἐμπε-

ριέχεται, ἄλλοτε ρητά καί ἄλλοτε ὑπόρρητα, μιά ἀφηγηματική θεωρία γιά τό μανιφέστο ὡς εἶδος πολιτικῆς γραφῆς καθώς καί μιά πολιτική Θεωρία τῆς Ἀνάγνωσης (πιο σωστά: μιά θεωρία τῆς «πολιτικῆς ἀνάγνωσης»), ἡ ὁποία ἀναγορεύει τήν ἴδια τήν ἀναγνωστική πρακτική σέ ὄργανωτική συνθήκη γιά τήν παραγωγή νέου πολιτικοῦ νοήματος, μέσα στό ἱστορικό ἐνδεχόμενο τῆς μεταρρυθμιστικῆς συγκυρίας. Θά ἄξιζε νά δοῦμε ἀπό κοντά μερικά χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς ἰδιάζουσας ἀναγνωστικῆς θεωρίας,⁴ διατυπώνοντας μερικές πρώτες σκέψεις γύρω ἀπό ἓνα ἀρκετά πιο σύνθετο καί εὐρύ πρόβλημα, στό ὁποῖο ἴσως χρειαστεῖ νά ἐπανέλθουμε.⁵

2. Διαβάζοντας μανιφέστα

Ὁ Ἄλτουσέρ πρέπει νά διάβασε τίς σημειώσεις τοῦ Γκράμοι γιά τόν Μακιαβέλι ἀπό τίς Editions Sociales τοῦ ΓΚΚ, τό 1959, ὅταν μαζί μέ τά ὑπόλοιπα *Τετράδια Φυλακῆς* ἐκδόθηκε καί τό κείμενο γιά τόν *Σύγχρονο Ἡγεμόνα*. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, καί καθώς ὁ Ἄλτουσέρ πλέον ἄνοιγε τό «κεφάλαιο Μακιαβέλι» στό δικό του ἔργο, πρέπει νά σημείωσε καί τήν ἀκόλουθη περιέργη φράση τοῦ Γκράμοι: «Τό ὕφος τοῦ Μακιαβέλι δέν εἶναι ἑνός ἀπλοῦ ἀνθρώπου πού γράφει συστηματικές πραγματεῖες, σάν αὐτούς πού ὑπῆρχαν στόν Μεσοίωνα καί στήν Ἀναγέννηση, κάθε ἄλλο· εἶναι τό ὕφος ἑνός ἀνθρώπου τῆς δράσης, ἑνός πού θέλει νά παρακινήσει σέ δράση, εἶναι ὕφος κομματικοῦ «μανιφέστου»».ᾠ Ἐέρουμε ὅτι ὁ Ἄλτουσέρ πρέπει νά

3. Γιά τίς θεωρητικές προϋποθέσεις τῶν προβλημάτων αὐτῶν βλ. Γιώργος Φουρτούνης «Ὁ Ἄλτουσέρ καί ἐμεῖς», *Ὁ Πολίτης*, τχ. 130 (2005) σ. 30, καί Ἀριστείδης Μπαλτάς, «Ἱστορικός Χρόνος καί Πολιτική Συγκυρία», *Ὁ Πολίτης*, τχ. 137 (2005), σ. 38-43.

4. Τό εἰδικό αὐτό θέμα δέν ἔχει προσεχθεῖ ιδιαίτερα ἀπό τήν καθ' ὕλη ἀρμόδια Θεωρία τῆς Λογοτεχνίας. Κάποιοι ἀπόηχοι τῆς ἄλτουσεριανῆς «ἀνάγνωσης» ὑπάρχουν βέβαια στό ἔργο τοῦ μαθητῆ καί συνεργάτη τοῦ Ἄλτουσέρ Paul Macherey, *A Theory of Literary Production*, Routledge, New York and London, 1978, χωρίς ὅμως συστηματική θεωρητικοποίηση. Σέ μιά πρόσφατη χρηστική ἐκδοση γιά τόν Ἄλτουσέρ, (Lyke Ferretter, *Louis Althusser*, Routledge, London and New York, 2006) ἀφιερώνεται πάντως ἓνα εἰδικό κεφάλαιο γιά τήν ἄλτουσεριανή «συμπωματολογική ἀνάγνωση» ὡς ἐρμηνευτική πράξη, χωρίς νά ὑπάρχει ὡστόσο εἰδική ἀναφορά στό «πρόβλημα» τοῦ Μακιαβέλι καί τήν ἀναγνωστική προβληματική τοῦ μανιφέστου. Βλ. σχετικά σ. 51-74.

5. Τό παρόν ἄρθρο ἀποτελεῖ πρόδρομη σημείωση μιᾶς εὐρύτερης μελέτης μέ θέμα τήν ἐννοία τῶν ἀναγνωστικῶν πρακτικῶν στά «μανιφέστα», ἀπό τόν Γκράμοι ὡς τόν Ντεριντά. Οἱ σκέψεις πού διατυπώνονται στήν παρούσα φάση εἶναι δοκιμαστικές καί ἀναγκαστικά ἐλλειπτικές.

6. Ἀντόνιο Γκράμοι, *Γιά τόν Μακιαβέλι...*, ὁ.π., σ. 19.

σταμάτησε σέ αυτή τή φράση, επειδή ακριβώς πρέπει νά κατανόησε τό ειδικό βάρος πού είχε ό όρος «μανιφέστο» γιά τόν ιταλό κομμουνιστή διανοούμενο· κι αυτό συμβαίνει, επειδή τό «μανιφέστο» είναι «ένας όρος», γράφει ό Άλτουσέρ «πού ό Γκράμισι δέν μπορεί νά τόν χρησιμοποιεί χωρίς νά σκέφτεται τό *Μανιφέστο* πού στοιχειώνει και όρίζει όλη του τή ζωή, όπως ακριβώς στοιχειώσε και όρισε τή ζωή τών στρατευμένων έπαναστατών, περισσότερο από ένα αιώνα».⁷

Τό φάντασμα του Κομμουνιστικού Μανιφέστου έχει ήδη προβάει στή σκηνή τής ανάγνωσης. Σέ άλλο σημείο του κειμένου του, ό Γκράμισι θά προσθέσει τόν χαρακτηρισμό τής «έπαναστατικής ούτοπίας» στή γραφή του *Ήγεμόνα*. Ό Άλτουσέρ, έπιχειρώντας νά συντημήσει τούς δύο χαρακτηρισμούς, μιλάει στό δικό του κείμενο γιά ένα «έπαναστατικό ούτοπικό μανιφέστο».⁸ Ό ειδολογικός τίτλος του μανιφέστου φαίνεται πλέον νά έχει κατοχυρωθεί. Στήν πραγματικότητα, τό πρώτο έρώτημα πού θά άπασχολήσει τόν Άλτουσέρ στή δική του ανάγνωση του Μακιαβέλι είναι τό γιατί ό Γκράμισι άποφασίζει νά διαβάσει τόν *Ήγεμόνα* ως μανιφέστο, και –δεδομένης τής σημασίας πού έχει στή μαρξιστική παράδοση ή λειτουργία του *Μανιφέστου*– τί μπορεί νά σημαίνει αυτή ή συγκεκριμένη στρατηγική τής ανάγνωσης, πού μετατρέπει ένα κείμενο σέ μανιφέστο. Στήν κατεύθυνση αυτή, ή ίδια ή άνάλυση του Γκράμισι του έδινε ήδη τά άπαραίτητα υλικά. Προκειμένου νά άπαλλάξει τήν ανάγνωση του Μακιαβέλι από τίς ήθικολογικές, τίς ιδεαλιστικές αλλά και τίς «τεχνοκρατικές»⁹ –άν μπορεί νά χρησιμοποιηθεί ό όρος– έρμηνείες της, ό Γκράμισι είχε έπιμείνει ιδιαίτερα στή ρητορική τροπικότητα και στήν άφηγηματική λειτουργία του *Ήγεμόνα*. Είχε τονίσει, δηλαδή, πώς ό *Ήγεμόνας* γράφεται από τόν Μακιαβέλι μέ τό λεκτικό τυπικό μιας «κατηγορικής προσταγής»,¹⁰ στό πλαίσιο ενός λόγου γύρω από τήν τέχνη τής διακυβέρνησης, ό όποιος άπευθύνεται *ex pono* και παρακινεί σέ δράση ένα πολιτικό ύποκειμένο, τήν ώρα πού αυτό συγκροτείται, προκειμένου νά «λάβει χώρα», προκειμένου νά άποκτήσει «θέση» μέσα στό πεδίο τών κοινωνικών άνταγωνισμών, έτσι όπως αυτό όρίζεται από τήν ιστορική και πολιτική συγκυρία. Στή βάση αυτή, ό Γκράμισι άναλύει τή γλώσσα, τό ύφος καθώς και τίς ρητορικές συνθήκες του κειμένου ως συστατικό τής πολιτικής προθετικότητας και τής πολιτικής πρόσληψης του έργου. Στή γραμμασιανή ανάγνωση του *Ήγεμόνα*, ή έμφαση στήν ύφολογική διάσταση του λόγου, καθώς και οί διαρκείς άναφορές στον πομπό και στον δέκτη τής ανάγνωσης δείχνουν τή βασική μέριμνα του έγγλειστου διανοούμενου γιά τήν ανάδειξη τών κειμενικών μηχανισμών πού συγκροτούν συγκεκριμένες σχέσεις μεταξύ του ύποκειμένου και του άντικειμένου του λόγου. Κυρίως όμως, αυτό πού κατανόησε και άνέδειξε ό γλωσσολόγος Γκράμισι –μιά ιδιότητα πού συχνά τήν ξεχνάμε όταν μιλάμε γιά τό έργο του– είναι ότι τό «μανι-

φέστο» είναι ένα άφηγηματικό είδος στο όποιο ή γλώσσα δέν ονοματίζει άπλως τά πράγματα, αλλά, παράλληλα, τά δημιουργεί μέσω μιας ιδιαίτερης ρηματικής ενέργειας· κατανόησε, δηλαδή, αυτό πού πολλά χρόνια άργότερα, ένας άλλος γλωσσολόγος, ό Τζών Λ. Ώστιν, πραγματεύτηκε διεξοδικά αναλύοντας τόν επιτελεστικό χαρακτήρα τών όμιλιακών ενεργημάτων.¹¹ Μέσα σέ αυτό τό θεωρητικό μοντέλο, ή γλώσσα δέν «λέει» μόνο κάτι, αλλά τό «έκτελεί», παράγει, δηλαδή, συγκεκριμένες πράξεις, και μάλιστα τό συγκεκριμένο πρακτικό άποτέλεσμα προέρχεται από αυτό πού ειπώθηκε. Έτσι, ό Γκράμισι «διαβάσει» τόν *Ήγεμόνα* ως ένα κείμενο πού ονοματίζει και κατασκευάζει τόν δέκτη τής άφήγησης, υπό τήν προϋπόθεση ότι ό δέκτης αυτός πού *άκόμη δέν ύπάρχει*, «άναγνωρίζει» τήν ύπαρξή του και τήν παραγωγή του μέσα στον κόσμο του κειμένου. Από αυτή τήν άποψη, τό «μανιφέστο» είναι μιά μήτρα παραγωγής του πολιτικού, μιά ειδική πολιτική φόρμα μέ επιτελεστικό χαρακτήρα, πού άπευθύνεται σέ ένα συλλογικό σώμα, τό όποιο συγκροτείται ως τέτοιο, όχι μέσα από ένα καθεστώσ πειθαναγκασμού αλλά μέσα από μιά προαιρετική συλλογική βούληση.

Είναι φανερό πώς κατά τήν ανάγνωση του Μακιαβέλι, ό Γκράμισι προσφέρει μιά ύπόρρητη θεωρία γιά τό «μανιφέστο» ως άφηγηματικό είδος.¹² Μέ άφετηρία τίς σκέψεις του Γκράμισι, ό Άλτουσέρ θά διευρύνει τόν θεωρητικό προβληματισμό γιά τά μανιφέστα, διευκρινίζοντας περαιτέρω τή ρητορική και άφηγηματική λειτουργία τους. Τό μανιφέστο, γράφει ό Άλτουσέρ, «δέν είναι ένα κείμενο σαν τά άλλα: είναι ένα κείμενο πού

7. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 14. Η μετάφραση δική μου.

8. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 13.

9. Σήμερα οί «τεχνοκρατικές» έρμηνείες του Μακιαβέλι βρίσκονται σέ νέα άνθηση. Ό Μακιαβέλι διδάσκεται σέ πανεπιστημιακά τμήματα Μάρκετινγκ, και ό *Ήγεμόνας* φιγουράρει στις προθήκες τών βιβλιοπωλείων στα άεροδρόμια γιά νά συντροφεύσει τό ταξίδι τών στελεχών τών έπιχειρήσεων.

10. Άντόνιο Γκράμισι, *Γιά τόν Μακιαβέλι...*, ό.π., σ. 17.

11. Βλ. Τζ. Λ. Ώστιν, *Πώς νά κάνουμε πράγματα μέ τίς λέξεις*, πρλ.-μτφρ. Άλέξανδρος Μπίσης, έπιμ. Χάρης Χρόνης, Βιβλιοπωλείον τής Εστίας, Άθήνα, 2003.

12. Άπ' όσο γνωρίζω, στον *Σύγχρονο Ήγεμόνα*, είναι ή πρώτη φορά μέσα στή θεωρία τών άφηγηματικών ειδών, πού διατυπώνεται ένα θεωρητικό σχήμα γιά τήν έννοια του «μανιφέστου». Λείπει προσωρινά μιά ευρύτερη πλαίσιαση πού θά όριζε τά συμφραζόμενα αυτής τής σκέψης. Άς σημειωθεί πάντως πώς ή εργασία του Γκράμισι συμπίπτει χρονικά μέ τήν επανάκαμψη τών «μανιφέστων», στήν πολιτική και πολιτισμική ιστορία τής Ευρώπης. Άρκοῦμαι στό νά υπενθυμίσω τά φασιστικά «μανιφέστα», τό «μανιφέστο» του Μαρινέτι γιά τόν Φουτουρισμό, αλλά και τά μανιφέστα του Ύπερρεαλισμού του Άντρέ Μπρετόν.

άνηκει στον κόσμο της ιδεολογικής και πολιτικής φιλολογίας»,¹³ που «λαμβάνει χώρα» και σχηματίζεται εντός αυτού του ιδεολογικού κόσμου. Τό μανιφέστο είναι μία παθιασμένη έκκληση για την πολιτική λύση που τό ίδιο διακηρύσσει. Σέ ότι άφορα τή σχέση του μέ άλλες άφηγηματικές φόρμες, τό μανιφέστο, παρατηρεί ό Άλτουσέρ, όχι μόνο άναμορφώνει τούς υπάρχοντες λογοθετικούς μηχανισμούς αλλά προχωράει και στη σύνθεσή τους. Έξαιτίας αυτού του γεγονότος, τό μανιφέστο άπαιτεί μία γραφή μέ νέα λογοτεχνική φόρμα και ένα νέο ύφος αυτό, άλλωστε, που έντυπωσιάζει τόν Γκράμι, σημειώνει ό Άλτουσέρ, στη γραφή του Μακιαβέλι είναι τό άστραφτερό, πυκνό, ρωμαλέο και παθιασμένο ύφος του.¹⁴ Μέ αυτό τό ύφος ό Μακιαβέλι κατορθώνει νά «μιλά» στον Γκράμι και νά τόν έντυπωσιάζει. Η έκπληξη της άνάγνωσης του *Ηγεμόνα* δέν συνίσταται στην τυπική πραγμάτευση του θέματος (ή ιταλική ένοποίηση) αλλά στον τρόπο που τίθεται ένα πολιτικό πρόβλημα μέ μία αντίστοιχη έκρηξη ύφους. Έτσι, ό Γκράμι, υπερβαίνοντας τήν παγίδα μιας ιστορικοιστικής άνάγνωσης του Μακιαβέλι, παραμερίζει τή συγχρονική επικαιρότητα του κείμενου, και διαβάσει τόν *Ηγεμόνα* ως ένα «άνοιχτό» κείμενο που έγγράφεται στη χρονικότητα του άστάθμητου και άνοιχτού μέλλοντος.¹⁵ Η παρατήρηση αυτή του Άλτουσέρ τόν φέρνει άδίαστα σέ μία αντίστοιχη θεωρητική παρατήρηση για τόν διαλογικό χαρακτήρα των μανιφέστων και τόν τρόπο μέ τόν όποιο έγγράφουν ένδοκειμενικά τόν μελλοντικό συνομιλητή τους. Μέ άφορμή τόν *Ηγεμόνα*, ό Άλτουσέρ παρατηρεί πώς «αυτό τό μανιφέστο που φαίνεται νά έχει ως μοναδικό συνομιλητή του ένα μελλοντικό άτομο, ένα άτομο που δέν υπάρχει, στην πραγματικότητα άπευθύνεται στη μάζα των κοινών ανθρώπων. Ένα μανιφέστο ποτέ δέν είναι γραμμένο για ένα άτομο, ιδιαίτερα για ένα άνυπαρκτο άτομο: άπευθύνεται πάντα στίς μάζες, μέ σκοπό νά τίς οργανώσει σέ μία έπαναστατική δύναμη».¹⁶ Μέ άλλα λόγια, ό «έγγεγραμμένος άναγνώστης» των μανιφέστων είναι πάντα ένα συλλογικό ύποκείμενο, που αναδύεται μέσα από μία έπιτακτική ιδεολογική έκκληση.¹⁷

Σέ αυτό τό παράξενο πολιτικό ιδίωμα που είναι τό μανιφέστο, τό καθεστώς της έκκλησης αναλύεται από τόν Άλτουσέρ, και σέ ό,τι άφορα τόν συγγραφέα. Κι έδω διατυπώνονται μερικές πολύ ένδιαφέρουσες σκέψεις για τόν ρόλο του συγγραφέα όχι βέβαια ως φυσικού προσώπου αλλά ως κειμενικής λειτουργίας και ως άφηγηματικής «φωνής».¹⁸ Για τόν Άλτουσέρ, τό μανιφέστο δέν είναι ένα κείμενο που άπλως περιγράφει ένα άφηρημένο πολιτικό σύστημα ή μία πολιτική ούτοπία, αλλά ένα κείμενο που έκδιπλώνει τίς πραγματικές συνθήκες της έμπλοκής του λόγου στην παραγωγή ενός συγκεκριμένου πολιτικού άποτελέσματος. Για νά τό πούμε μέ θεωρητική όρολογία, τό ίδιο τό μανιφέστο «στοχάζεται» πάνω στίς συνθήκες της πο-

λιτικής και ρητορικής του επιτέλεσης, και αυτή ή λειτουργία διανέμει και τούς άφηγηματικούς ρόλους μέσα στο «προσωπικό» της άφήγησης (θεματικοί ρόλοι προσώπων, άφηγητών, συγγραφέων και άναγνωστών). Άκριβώς γι' αυτό τόν λόγο, ό άφηγητής πρέπει νά «μπεϊ στη θέση» των ρόλων που περιγράφει. Έτσι και ό άφηγητής του *Ηγεμόνα* πρέπει νά γίνει «Ηγεμόνας» χωρίς νά είναι *Ηγεμόνας*, χωρίς νά έχει καν ευγενική καταγωγή άκριβώς έπειδή είναι ό «κανένας» μπορεί νά γίνει ένας «άλλος». Δέν πρόκειται για κάποιο θεατρικό τέχνασμα, ή για κάποια παραστασιακή (performative) κατανομή των άφηγηματικών φωνών. Στην πραγματικότητα, ή «θεατρικότητα» του μανιφέστου είναι ή στιγμή της άνάληψης πολιτικής δράσης: ή ίδια ή γραφή είναι ή πρώτη πολιτική πράξη στην κατεύθυνση που άναγγέλλει τό μανιφέστο ό άφηγητής πρέπει νά αναλάβει «ρόλο» προκειμένου νά κατασκευάσει τό έπερχόμενο κοινό του. Μέ άλλα λόγια, όπως παρατηρεί ό Άλτουσέρ, ό Μακιαβέλι που στο κείμενο του *Ηγεμόνα* εκθέτει τή θεωρία των μέσων για νά έπιτευχθεί ή διάσωση της ιταλικής ένότητας, πρέπει πρώτος ό ίδιος ταυτόχρονα νά χρησιμοποιήσει τό δι-

13. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 23.

14. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 13.

15. Ο Άλτουσέρ σχολιάζοντας τήν άνάγνωση μιλάει για τήν «πολιτική έκπληξη» του μέλλοντος. Βλ. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 10.

16. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ό.π., σ. 25.

17. Για τή θεωρία της έκκλησης στον Άλτουσέρ βλ. πρόχειρα Λουί Άλτουσέρ, *Θέσεις*, Θεμέλιο, Άθήνα, 1999, ιδίως σ. 109-114. Θυμίζω πρόχειρα τόν όρισμό: «κάθε ιδεολογία έγκλει ή συγκεκριμένα άτομα ως συγκεκριμένα ύποκείμενα» μέσα από μία διαδικασία «άναγνώρισης», που δέ χάνει ποτέ τόν στόχο της.

18. Ο Άλτουσέρ —via Γκράμι— έχει προσέξει από νωρίς τήν άπόθεση της ιδεατής και έξιδανικευμένης ανθρώπινης ατομικότητας στο έργο του Μακιαβέλι, γεγονός που άργότερα του δίνει τή δυνατότητα νά έπιστρέψει στον Μακιαβέλι για νά ύποστηρίξει τόν «θεωρητικό άντι-ουμανισμό» του μαρξισμού. Άς θυμηθούμε έδω και τήν άρκετά πρώιμη διαπίστωση του Γκράμι στον *Σύγχρονο Ηγεμόνα* πώς «δέν υπάρχει μία άφηρημένη “άνθρώπινη φύση” σταθερή και άναλλοίωτη [...] αλλά ό,τι ή ανθρώπινη φύση είναι τό σύνολο των κοινωνικών σχέσεων που είναι ιστορικά προσδιορισμένες, δηλαδή ένα ιστορικό γεγονός που μπορεί νά έπιβεβαιωθεί, μέσα σέ όρισμένα όρια, μέ τίς μεθόδους της φιλολογίας και της κριτικής». Άντόνιο Γκράμι, *Γιά τόν Μακιαβέλι...*, ό.π., σ. 17. Παρ' όλο που ό Γκράμι θεωρείται συνήθως και άφελως ένας «ούμανιστής» διανοούμενος, οι παρατηρήσεις του στον Μακιαβέλι γύρω από τήν έννοια του «άνθρώπου», άποτελούν μία άρκετά σημαντική κατάθεση, προς τήν κατεύθυνση μιας μαρξιστικής κριτικής του Ύποκείμενου κριτική που γνώρισε τήν πλέον συστηματική πραγμάτευσή της μέ τό κατοπινό έργο του Λουί Άλτουσέρ και του Μισέλ Φουκώ.

κό του κείμενο ως ένα από αυτά τά μέσα για την επίτευξη του σκοπού του. Για να αναγγείλει αυτόν τόν Νέο Ήγεμόνα πρέπει ο ίδιος να γράψει ως εάν να ήταν Ήγεμόνας, να μιλήσει με τή «φωνή» του Ήγεμόνα στον λαό του, να ακούσει με τά αυτιά του λαού τό νέο κάλεσμα, να ανακοινώσει τά νέα με ένα τρόπο πού να ταιριάζει με τά νέα πού ανακοινώνει. Με δύο λόγια, αυτή ή νέα γραφή είναι ή πρώτη πολιτική πράξη, εντός του πολιτικού σχεδίου, του όποιου τήν ύπαρξη «εύχεται» τό κείμενο.

Αυτή ή διπλή λειτουργία ως προς τίς αφηγηματικές φωνές, εμφανίζεται και στό επίπεδο του κειμενικού χρονότοπου.¹⁹ Ποιός είναι ο χρόνος και ο τόπος ενός μανιφέστου; Έχει ήδη αναφερθεί πώς και ο Γκράμσι και ο Άλτουσέρ επισημαίνουν τόν «ουτοπικό» του χαρακτήρα. Άς προσέξουμε όμως: "Όταν ο Γκράμσι και ο Άλτουσέρ μιλάνε για τόν «ουτοπικό χαρακτήρα» του μανιφέστου δέν έννοούν τήν έπεξεργασία ενός μελλοντολογικού πολιτικού σεναρίου, αλλά μιά πολιτική σκέψη ριζωμένη στην έμπράγματη αλήθεια τής κοινωνίας. Η περίφημη ρήση του Μακιαβέλι «mi e parso piu conveniente andare dietro alla verita effettuale della cosa, che all' immaginazione di essa» δηλώνει πώς ή αντικειμενική γνώση του προς μελέτη αντικειμένου (έν προκειμένω μιάς συγκεκριμένης πολιτικής πρακτικής) καθιστά τήν αφηγηματική αναπαράσταση απολύτως ρεαλιστική και ματεριαλιστική. Ωστόσο, από τήν άλλη μεριά, ο ουτοπικός χαρακτήρας του μανιφέστου εκδηλώνεται σέ αυτό πού ή αφηγηματολογία ονομάζει «οπτική γωνία» τής αφήγησης: σέ μιά οργανωτική δηλαδή δομή πού υπερβαίνει τή ρεαλιστική αναπαράσταση και τήν αντικειμενική γνώση για να συναντηθεί με τό ένδεχομενικό νέο πολιτικό υποκείμενο πού περιγράφεται στό κείμενο, και για να ανασυσταθεί μέσα στή μελλοντική πολιτική τομή πού αναγγέλλεται.²⁰ Προνομιακό σημείο συνάντησης τής μορφολογίας, τής ύφολογίας και τής ιδεολογίας, ή οπτική γωνία τής αφήγησης²¹ αποτελεί τό κατεξοχήν παραδειγματικό πεδίο ανάδειξης τών ιδεολογικών έγγραφών του κειμένου, έφόσον πρόκειται για μιά πολύπλοκη συντακτική δομή πού οργανώνει με τρόπο έπιλεκτικό τήν αναπαράσταση τής πραγματικότητας μέσα από ένα συγκεκριμένο σύστημα έκφορας και χρήσης του μυθοπλαστικού λόγου. Τό σύστημα αυτό έλέγχει τή ροή τών αφηγηματικών πληροφοριών πού καθορίζουν τήν εξέλιξη τής δράσης, διανέμοντας τό πραγματολογικό ύλικό τής αφήγησης σέ συγκεκριμένους αφηγητές, οι όποιοι αναλαμβάνουν να διηγηθούν τά λόγια και τά έργα τών ήρώων ή και τών ίδιων τών αφηγητών μέσα σέ ένα πεδίο χρονοτοπικών σχέσεων πού συνήθως δέν είναι γραμμικό, όμοιογενές και ένιαίο αλλά σύνθετο και με ποικίλους έτεροχρονισμούς. Έκτός όμως από τόν έλεγχο τής αφηγηματικής πληροφορίας, ή οπτική γωνία φανερώνει τόν τρόπο με τόν όποιο προσλαμβάνουν οι αφηγητές και οι ήρωες τήν πραγματικότητα στην ο-

ποία δρούν, κινούνται, και επικοινωνούν μέσα από ύλικές και συμβολικές σχέσεις. Στό βαθμό πού ή αφήγηση πραγματώνεται μέσα από μιά διαδικασία έκφορας του λόγου,²² οι συγκεκριμένες χρήσεις του λόγου αυτού προσδιορίζονται από άξιακά συστήματα πού έλέγχονται, συγκρούονται, υιοθετούνται και επικυρώνονται ιδεολογικά από τούς αφηγητές και τούς ήρωες προκειμένου να νομιμοποιηθεί ή αισθητική θέαση τής πραγματικότητας μέσω μιάς κυρίαρχης οπτικής γωνίας. Τά συστήματα άξιων πού κυκλοφορούν μέσα στό μυθοπλαστικό σύμπαν συνδέονται άμεσα άφενός μεν με τήν ιστορικότητα τής κοινωνίας πού τά παράγει και άφετέρου με τήν ιστορικότητα του συγγραφέα και του άναγνώστη, οι όποιοι ένσαρκώνουν τούς ρόλους τών φυσικών υποκειμένων πού έρμηνεύουν σέ διαφορετικά στάδια και από διαφορετική θέση τό μυθοπλαστικό σύμπαν.

Παράλληλα, μέσω τής οπτικής γωνίας τής αφήγησης προκρίνεται και προμοδεύεται ή ιδιαίτερη θέαση τής πραγματικότητας με τήν όποία επιβάλλεται ψευδαισθητικά ο τύπος τής μυθοπλαστικής «αλήθειας» του κειμένου. Η οπτική γωνία, δηλαδή, μετατρέπει τήν αφηγηματική αναπαράσταση τής πραγματικότητας σέ πρόσληψη και έρμηνεία τής πραγματικότητας. Έπομένως, ή οπτική γωνία βρίσκεται σέ άμεση συνάρτηση με τήν ίδια τήν πράξη τής γραφής, τής αφήγησης και τής πρόσληψης του έργου. Αυτό σημαίνει ότι είναι μιά σχέση διαμεσολάβησης άνάμεσα σέ πολλά και διαφορετικά επίπεδα του κειμένου, άφου συναθροίζει σέ μιά κοινή οργανωτική δομή τίς λειτουργίες πολλών και συμπληρωματικών φορέων του λογοτεχνικού συστήματος: του συγγραφέα, τών αφηγητών, τών ήρώων και του

19. Η έννοια του χρονότοπου εισάγεται από τόν Μ.Μ. Μπαχτίν για να περιγράψει, κατ' αρχάς ως έπιστημολογική μεταφορά, τήν ένότητα και τή διαπλοκή τών χωρικών και χρονικών σχέσεων πού έγγράφονται στό λογοτεχνικό κείμενο. Για μιά διεξοδική άνάλυση τής σημασίας αλλά και τής πολυσημίας του χρονότοπου στή λογοτεχνία, βλ. Μ.Μ. Bakhtin, «Forms of Time and of the Chronotope in the Novel. Notes toward a Historical Poetics», στό: Michael Holquist (ed.), *The Dialogic Imagination. Four Essays by M. M. Bakhtin*, Austin, University of Texas Press, 1981, σ. 84-258.

20. Τό θέμα είναι άρκετά σύνθετο σέ θεωρητικό επίπεδο. Οι κρίσιμες, πάντως, έπισημάνσεις του Άλτουσέρ για αυτή τή διπλή αφηγηματική λειτουργία του μανιφέστου, έχουν μείνει άναξιοποίητες στή θεωρία τής αφηγηματολογίας.

21. Για τήν οπτική γωνία βλ. τήν ιδιαίτερα σημαντική έργασία τής Susan Lanser, *The Narrative Act. Point of view on Prose Fiction*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1981.

22. Τοβετάν Τοντορόφ, *Ποιητική Γνώση*, Άθήνα, 1989, σ. 64.

ἀναγνώστη. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι η ὀπτική γωνία εἶναι μιά γλωσσική καὶ ἰδεολογική τεχνική τῆς ἀφήγησης πού διαθέτει ποιητικές, ρητορικές, αἰσθητικές, πραγματολογικές, ψυχολογικές, ἱστορικές, κοινωνικές, πολιτισμικές καὶ ὄντολογικές ὄψεις. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γιούρι Λότμαν (Jurii Lotman),²³ ἡ ὀπτική γωνία εἶναι τελικά μιά «μετακειμενική» δομή πού υπερβαίνει τό στενό ἀφηγηματολογικό της ρόλο γιά νά δηλώσει μέ μοναδικό καὶ συγκεκριμένο κάθε φορά τρόπο τήν ἐνταξη τοῦ κειμένου στόν χῶρο τῆς ἰδεολογίας.

Γιά τόν Ἄλτουσέρ, ἡ ἰδεολογική ἐγγραφή στήν ὀπτική γωνία ενός μανιφέστου πραγματοποιεῖται μέ τήν ἐγκατάλειψη τῆς δῆθεν οὐδέτερης θέσης ενός «ἀντικειμενικοῦ» ἀφηγητή. Ὁ Μακιαβέλι πραγματοποιεῖ μιά ἀριστοτεχνική χειρονομία, μιλώντας «στή θέση» τοῦ Ἡγεμόνα, καὶ τοποθετώντας ταυτόχρονα τόν ἑαυτό του «στή θέση» τοῦ λαοῦ. Ἡ «ὀπτική γωνία» τοῦ Ἡγεμόνα δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ἡ πρακτική ενός ὑποκειμένου πού ἀναλαμβάνει δράση γιά νά συγκροτήσει τήν πολιτική ἐνότητα ἀπό τή σκοπιά τῶν «ποπολάρων», στους ὁποίους ἀπευθύνεται ἡ θέαση τοῦ κόσμου γιά τό μανιφέστο τοῦ Μακιαβέλι δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλη παρά αὐτή πού ὀρίζεται ἀπό τό ἐπερχόμενο πολιτικό ὑποκείμενο.²⁴ Καί κάτι ἀκόμα: ἐνῶ τό μανιφέστο ἐντάσσεται προγραμματικά μέσα στους κοινωνικούς ἀγῶνες πού τό ἴδιο ἔχει θεματοποιήσει, εἶναι ἀδύνατο νά προβλεφθεῖ ἡ «θέση» του καί ἡ πρόσληψη του μέσα στους ἀγῶνες αὐτούς. Ἡ ἐνδεχομενικότητα καί ἡ ἀστάθμητη συγκυρία, μετατρέπουν τό μανιφέστο σέ ἕνα «ἀνοιχτό» κείμενο, πού δέν μπορεῖ νά δεχθεῖ καμία «συντελεσμένη» ἀνάγνωση, ἀκριβῶς γιατί οἱ ὅροι τῆς δημοουργίας του δέν θά ὑπάρχουν πιά, ὅπως ἄλλωστε καί ὁ ἴδιος ὁ δημιουργός του. «Τό ἐξαιρετικά ἐκπληκτικό πού χρωστῶ στόν Μακιαβέλι», σημειώνει ὁ Ἄλτουσέρ στήν αὐτοβιογραφία του, «εἶναι ἡ ἰδέα-ὄριο ὅτι ἡ οὐσία τῆς τύχης δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά τό κενό, τό κατεξοχὴν κενό τοῦ Ἡγεμόνα».²⁵ Αὐτή ἀκριβῶς ἡ πολυεπίπεδη ἐννοια τοῦ «κενοῦ» θά ἀναδειχθεῖ ἀπό τόν Ἄλτουσέρ σάν τό κεντρικό θεωρητικό σημεῖο ἀναφορᾶς στό ἔργο τοῦ Μακιαβέλι. Τό «κενό» τῆς παρουσίας, τό «κενό» τῆς γραφῆς γύρω ἀπό τό ὁποῖο ἀρθρώνεται ἡ θριαμβική ἐπίκληση στήν πράξη, ἡ ἐκκλιση γιά τήν πλήρωση τοῦ κενοῦ, μαζί ὅμως μέ τήν σχεδόν εἰρωνική ἀπάλειψη τοῦ Ἡγεμόνα ὡς προσώπου. Παραμένοντας «ἕνας διανοούμενος πού δέν πίστευε πῶς οἱ διανοούμενοι φτιάχνουν τήν ἱστορία»,²⁶ ὁ Μακιαβέλι γνώριζε πῶς θά συνέβαλε μέ τή σκέψη του στή διαμόρφωση μιᾶς ἱστορίας, ὅταν αὐτός πλέον δέν θά ἦταν ἐκεῖ. Αὐτόν ἀκριβῶς τόν διανοητικό ἀναστοχασμό πού χαρακτηρίζει τήν ποιητική τοῦ μανιφέστου, ἀναδεικνύει καί ὁ Ἄλτουσέρ προκειμένου νά μιλήσει ἐντέλει γιά τή «θεωρητική μοναξιά» τοῦ Μακιαβέλι.²⁷ μιά μοναξιά πού μπορεῖ νά συντροφευθεῖ ἱστορικά μόνο μέ τή μοναξιά τοῦ Μάρξ καί τοῦ Γκράμσι.

3. Τό φάντασμα καί ἡ σκηνή τῆς ἀνάγνωσης

Προσπάθησα μέχρι τώρα νά δείξω πῶς ἡ ἀλτουσεριανή –via Γκράμσι ἀνάγνωση– τοῦ Μακιαβέλι προτοῦ φτάσει στά κύρια νοήματα τῆς πολιτικῆς θεωρίας, ἐκκινεῖ ἀπό τή θεωρητική πραγμάτευση τῆς ἀφηγηματικῆς λειτουργίας καί τῆς ρητορικῆς συνθήκης τοῦ μανιφέστου ὡς διακριτοῦ πολιτικοῦ κειμένου. Μέ ἄλλα λόγια, ὁ Ἄλτουσέρ «ξεκινᾷ ἀπό τό κενό» τῆς θεωρίας γιά νά ἀπαντήσει στό ἐρώτημα «τί εἶναι καί τί κάνει ἕνα μανιφέστο», ἐπειδή ἀκριβῶς γνωρίζει ὅτι τό μανιφέστο ἦταν ἤδη καί πάντα ἡ πρώτη ἀπάντηση στό ἐπιτακτικό ἐρώτημα τοῦ «τί νά κάνουμε».²⁸ Υἱοθετώντας τό μεθοδολογικό πρότυπο μιᾶς ἀναγνωστικῆς στρατηγικῆς, σταθμός τοῦ ὁποῖου θά εἶναι τό 1965 μέ τό *Νά διαβάσουμε τό Κεφάλαιο* ὅπου ἀναπτύσσει τίς θέσεις του γιά τή «συμπλωματολογική ἀνάγνωση» τοῦ Μάρξ,²⁹ ὁ Ἄλτουσέρ θέτει στό προσκήνιο τῆς κριτικῆς ἐπιστημολογίας τοῦ μαρξισμοῦ τήν ἐννοια τῆς ἀνάγνωσης. Ἀναλύοντας τήν ποιητική τοῦ μανιφέστου, ὁ Ἄλτουσέρ ἐγκαινιάζει μιά νέα πολιτική θεωρία τοῦ Λόγου μέσα στή μαρξιστική διαλεκτική. Παρέχοντας, δηλαδή, ἕνα θεωρητικό σχῆμα γιά τά μανιφέστα, ἀναδεικνύει, τόν ἐπιτελεστικό χαρακτήρα τῆς ἴδιας τῆς θεωρίας. «Διαβάζοντας» μέ παραδειγματικό τρόπο τό μανιφέστο τοῦ Ἡγεμόνα ὡς ἕνα κείμενο πού «εἶναι» αὐτό πού «κάνει» προκειμένου νά «γίνει» ἐκεῖνο πού «θέλει», ὁ Ἄλτουσέρ ἐπινοεῖ μιά νέα «κατηγορική προσαγωγή» γιά τή μαρξιστική σκέψη, ἀφοῦ ἡ συγκεκριμένη στρατηγική τῆς ἀνάγνωσης ὀδηγεῖ (ἢ ἔστω, *πρέπει νά ὀδηγήσει*) στή ριζική ἀναμόρφωση τοῦ ἐπιστημονι-

23. Γιά τή μετακειμενική (metatextual) λειτουργία τῆς ὀπτικῆς γωνίας βλ. J.M. Lotman, «Point of view in a text», *New Literary History* 6 (1975) σ. 339-341.

24. Γιά τήν ἀνάλυση τῆς «ὀπτικῆς γωνίας» τοῦ μανιφέστου βλ. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ὁ.π., σ. 127-130.

25. Λουί Ἄλτουσέρ, *Τό μέλλον διαρκεῖ πολύ. Τά γεγονότα*, μτφρ. Ἄγγελος Ἐλεφάντης-Ρούλα Κυλινθηρέα, ἐκδ. Ὁ Πολίτης, Ἀθήνα, 1992, σ. 285.

26. Βλ. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ὁ.π., σ. 129.

27. Συγκεκριμένα, ἀνάμεσα σέ ἄλλες, αὐτή εἶναι ἡ «ἐσχατη μοναξιά» τοῦ Μακιαβέλι. βλ. Louis Althusser, *Machiavelli and Us*, ὁ.π., σ. 129.

28. «Διότι στό βάθος τί ἀπασχολοῦσε τόν Μακιαβέλι, πολύ πρὶν τόν Τσερνισέφσκι καί τόν Λένιν, ἂν ὄχι τό πρόβλημα καί τό ἐρώτημα: τί νά κάνουμε;». Βλ. Λουί Ἄλτουσέρ, *Τό μέλλον διαρκεῖ πολύ...*, ὁ.π., σ. 285.

29. Βλ. σχετικά τήν ἀνάλυση τοῦ Λουί Ἄλτουσέρ, «Ἀπό τό Κεφάλαιο στή Φιλοσοφία τοῦ Μάρξ» στό: L. Althusser, E. Balibar, R. Establet, P. Macherey, J. Rancière, *Νά διαβάσουμε τό Κεφάλαιο*, μτφρ. Δημ. Δημούλης, Χρήστος Βαλιάνος, Βίκυ Παπαϊκονόμου, ἐπιμ. Δημήτρης Δημούλης, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα, 2003, σ. 35 κ.ε.

κού μαρξισμού. Μέσα στον σχεδιασμό αυτό, η ανάγνωση γίνεται ένα μείζον πολιτικό εργαλείο ανανέωσης και διεύρυνσης της ίδιας της μαρξιστικής παράδοσης (στην όποια, αΐφνης, «προστίθεται» ο Μακιαβέλι) αλλά και ένα αποφασιστικό όπλο στη παραγωγή νέων πολιτικών νοημάτων. Η ανάγνωση παύει να είναι μία τελετουργία άπονομης φόρου τιμής στην ευγενή φωνή των «πατέρων» του μαρξισμού, και απεκδύεται την ιερότητα της θεολογικής Τάξης του μαρξιστικού Λόγου, που αρχίζει και τελειώνει με τις επίκλησεις της ορθότητας και της αθθεντίας (τά περίφημα «τσιτάτα»). Μέσα στην άλτουσεριανή σκέψη, η ανάγνωση γίνεται ένα δυναμικό εργαλείο προώθησης νέων πολιτικών δράσεων για τη θεωρητική και πρακτική οργάνωση των μαζών. Κι αυτό συμβαίνει, επειδή επάνω στη σκηνή της ανάγνωσης, ο Άλτουσέρ υποχρεώνεται να ξανασκεφτεί την έννοια της ηγεμονίας, «προσεγγίζοντας τους κανόνες που είχε ορίσει ένας και μόνο άνθρωπος—λέω, ο μόνος άνθρωπος— που σκέφτηκε πάνω στις συνθήκες και τις μορφές της δράσης... ο Μακιαβέλι».³⁰ Πάνω σε αυτή την ίδια σκηνή του αναγνωστικού αναδιπλασιασμού (ο Άλτουσέρ που διαβάσει τον Γκράμισι που διαβάσει τον Μακιαβέλι), η μακιαβελική έξη του Άλτουσέρ για τα τεχνάσματα³¹ εξελίσσεται σε ένα είδος θεωρητικής πανουργίας, που έχει ως σκοπό να επαναφέρει το μανιφέστο ως αφηγηματικό πρότυπο για τον θεωρητικό λόγο του μαρξισμού. Άς θυμηθούμε ξανά την αυτό-ποιητική λειτουργία του μανιφέστου, για να καταλάβουμε και το άλτουσεριανό πρόταγμα μέσα στα ενεργήματα του μαρξιστικού λόγου ως μία μορφή «ποίησης της επανάστασης»: το μανιφέστο «μιλάει για τον λαό» (τόν ιταλικό λαό, ή τους προλεταρίους), «κατασκευάζει τον λαό» (επιτελεστική υποκειμενο-ποίηση του λαού), και «παραστασιοποιεί το μέλλον αυτού του λαού» συμμετέχοντας στην αναγγελόμενη πολιτική ουτοπία.³² Αυτό ακριβώς καλείται να κάνει και η μαρξιστική θεωρία. Στο σχήμα αυτό, που εντέλει η ίδια η μαρξιστική θεωρία καλείται να λειτουργήσει ως «μανιφέστο», ο Άλτουσέρ σχεδιάζει μία εναλλακτική φιλοσοφική και πολιτική παρέμβαση, που αφενός μόνον σηματοδοτεί το τέλος του κλασικού μαρξισμού,³³ αφετέρου δέ εγκαινιάζει μία νέα φασματική ανάγνωση για το άνοιχτό μέλλον του μαρξισμού.³⁴ Το φάντασμα του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, μαζί με το φάντασμα του Μάρξ, του Μακιαβέλι και του Γκράμισι, στοιχειώνει τα γραπτά του Άλτουσέρ εξωθώντας τον να «ξαναδιαβάσει» όλο τον μαρξισμό για να τον αλλάξει μία για πάντα.

Η άλτουσεριανή «ανάγνωση» είναι το πρώτο πολιτικό καθήκον για τον φιλόσοφο που θέλει να ξεκινήσει από το «κενό», και να σκεφτεί ένα μέλλον που διαρκεί πολύ, ακόμα και όταν ο ίδιος δεν θα είναι πιά εκεί για να το δει. Μέ αυτό το υλικό «πρωτόκολλο ανάγνωσης» που μετατρέπει τη μαρξιστική θεωρία σε ένα διαρκές και «άνοιχτο μανιφέστο», ο Άλτουσέρ

πραγματοποιεί ίσως την πιο στρατηγική κίνηση στον πολιτικό και διανοητικό σχεδιασμό του δυτικού μαρξισμού. Η τύχη του έγχειρηματος εξακολουθεί να παραμένει άνοιχτη, αφού έγγράφεται πλήρως μέσα στο «κενό» που ο ίδιος ο Άλτουσέρ κατασκεύασε. Η μακιαβελική στροφή του μαρξισμού καθώς και η φασματική ανάγνωση του μανιφέστου αποτελούν μία καλή αφετηρία για να συνεχίζουμε «να διαβάζουμε τον Άλτουσέρ». Ήταν ίσως το καλύτερό του τέχνασμα για να κρύψει τον έαυτό του πίσω από το άμφισιμο αυτόβιογραφικό «Λουί» που τον μεταμόρφωνε άμέσως μέσω της ομόηχης γαλλικής άντωνυμίας (lui) σε «εκείνον»: Έκείνος, δηλαδή ο «Κανέναν», ο Ήγεμόνας που προσπαθεί να ισορροπήσει στο παιχνίδι των παθών του, αναπτύσσοντας έναν λόγο που στον καιρό του (και στον καιρό μας) έμεινε απαρατήρητος, «και που θα 'πρεπε να αναπτυχθεί».³⁵ Όπως σημειώνει, με άλλη ευκαιρία, ο Άριστειδης Μπαλτάς, ο Άλτουσέρ «δέν είχε απλώς μελετήσει τον Μακιαβέλι. Ο ίδιος υπήρξε στην πράξη ένας ιδιαίτερα αποτελεσματικός μακιαβελικός».³⁶ Ακόμα και στη μοναξιά του.³⁷

30. Λουί Άλτουσέρ, *Τό μέλλον διαρκεί πολύ...*, ό.π., σ. 123.

31. Η έληξη και συνάμα η αποστροφή του Άλτουσέρ για τα τεχνάσματα είναι ένα από τα πιο επαναλαμβανόμενα μοτίβα στην αυτόβιογραφία του. Βλ. πρόχειρα Λουί Άλτουσέρ *Τό μέλλον διαρκεί πολύ...*, ό.π., σ. 123.

32. Για τό θέμα αυτό καθώς και για τη ριζική ανανέωση που φέρνει η προβληματική του Άλτουσέρ στα μαρξιστικά «όμιλιακά ενεργήματα» βλ. τη σημαντική ανάλυση του Martin Puchner, *Poetry in the Revolution. Marx, manifestos and the avant-gardes*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006, σ. 30-31.

33. Για τό θέμα, βλ. Άριστειδης Μπαλτάς-Γιώργος Φουρτούνης, *Ό Λουί Άλτουσέρ και τό τέλος του κλασικού μαρξισμού*, Ό Πολίτης, Αθήνα, 1994.

34. Είναι προφανές πώς σε αυτή τη «φασματική ανάγνωση» έγγράφεται και η εργασία του Ζάκ Ντεριντά για τα *Φαντάσματα του Μάρξ*, Εκκρεμές, Αθήνα, 1995.

35. «Ό Μακιαβέλι κι ό Μάρξ δέν λειτούργησαν διαφορετικά: μέσα σε μία λογική δηλαδή που πέρασε σχεδόν απαρατήρητη και που θα 'πρεπε να αναπτυχθεί». Βλ. Λουί Άλτουσέρ, *Τό μέλλον διαρκεί πολύ...*, ό.π., σ. 285.

36. Άριστειδης Μπαλτάς, «Ιστορικός Χρόνος...», ό.π., σ. 43.

37. «Άρκει να διαβάσει κανείς τά κείμενά μου: τό λάιτ μόνιβ της μοναξιάς έρχεται και επανέρχεται...», βλ. Λουί Άλτουσέρ, *Τό μέλλον διαρκεί πολύ...*, ό.π., σ. 202.

ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΔΟΓΜΑ ΓΙΑ ΝΕΑ ΔΙΕΘΝΗ ΤΑΞΗ

του Κώστα Σταμάτη

Α. Από τη συνήθως κυνική σκοπιά όσων συστρατεύονται με τον ήγεμονισμό των ΗΠΑ διεθνώς, δικαιολογείται ή γίνεται ανεκτή ή συστηματική παραβίαση ή ακόμη και η τυπική διάρρηξη βασικών αρχών του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ προσεχώς. Δεν πρόκειται απλώς για μία «νεοσυντηρητική» στρατηγική, καθώς γράφεται κατά κόρον αυτές τις μέρες. Δεν θα μπορούσε να αλλάξει ούσιωδώς με μία κυβερνητική μεταβολή στις ΗΠΑ υπέρ του Δημοκρατικού Κόμματος, πολύ λιγότερο με πιθανή επικράτηση περισσότερο «ρεαλιστικών» σταθμίσεων στην παρούσα, άφρονα ρεπουμπλικανική κυβέρνηση! Πρόκειται αντιθέτως για ένα ιμπεριαλιστικό δόγμα, τό όποιο γίνεται αποδεκτό στο *περίγραμμά του* όχι μόνον από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις των ΗΠΑ εν συνόλω, αλλά και πέρα ακόμη από τις δυνάμεις του πολιτικού άτλαντισμού.

Ός πρόφαση προβάλλεται κάτι πού μοιάζει αληθοφανές. Ότι οι αρχές για δίκαιη κήρυξη πολέμου και για δίκαιη διεξαγωγή του είχαν ως ιστορικό στοιχείο αναφοράς τή δυνατότητα κλασικού τύπου έχθροπραξιών μεταξύ διαφορετικών κρατών, κατά κανόνα *όμορων*. Η διεθνής τρομοκρατία, ωστόσο, στην ίδια γραμμική ανάλυση, ούτε έχει έδαφική αναφορά σέ συγκεκριμένη χώρα προέλευσης ούτε στρέφεται έναντίον γεωγραφικά έντοπισμένης χώρας. Έννοεϊ νά καταφέρει τυφλά, καίτοι περιορισμένα, πλήγματα έναντίον τυχαίων στόχων, συνήθως μάλιστα άμαχου πληθυσμού, σέ όποιοδήποτε μήκος και πλάτος τής ύδρογείου. Ός εκ τούτου ή διεθνής τρομοκρατία προκαλεί πρωτόγνωρες απειλές ή έξαπολύει προσβολές *άσύμμετρες* έναντίον διαφόρων χωρών, πιθανώς απομακρυσμένων ή και άσχετων μεταξύ τους.

Δεοντολογική συνεπαγωγή τής τοποθέτησης αυτής είναι ότι απαιτείται νέου τύπου διεθνής έννομη τάξη. Αυτή δέν θα αποκλείει τή διπλωματική συνεννόηση και τήν καταλλαγή, αλλά θα διακρίνεται από πολιτική πυγμής και *δυναμικής* αντιμετώπισης του προβλήματος. Ζωτικό τμήμα της θα είναι ή δυνατότητα εκδήλωσης πολεμικών επεμβάσεων *παρομοίως άσύμμετρων* από τις άπειλούμενες χώρες, σέ όποιοδήποτε σημείο του πλανήτη θα διαφαινόταν παρόμοια άπειλή εις βάρος τους, ακόμη και άπώτερη, άρα μέλλουσα και άβέβαιη. Έπεμβάσεις πού θα ήταν είτε κατασταλτικές είτε και προληπτικές. Μέ ή και χωρίς τή συγκατάθεση τής χώρας στην επικράτεια τής όποίας (ύποτίθεται ότι) οργανώνονται πυρήνες ή ομάδες τρομοκρατικής δράσης, σύμφωνα με εκτιμήσεις ίδιως μυστικών ύπηρεσιών.

Σημειωτέον ότι ή ιμπεριαλιστική αξίωση για προληπτική άσκηση στρατιωτικής βίας δέν περιορίζεται μονάχα στην «καταπολέμηση τής διεθνούς τρομοκρατίας», ως άπειλητικής τής διεθνούς ειρήνης. Συμπεριλαμβάνει τό ένδεχόμενο νά παραβλαβούν συμφέροντα των ΗΠΑ, ακόμη και ιδιωτικών επιχειρήσεών τους (!), σέ όποιαδήποτε χώρα του κόσμου. Σάν νά επρόκειτο για λεία προς διαρπαγή προς όφελος «βορειοαμερικανικών συμφερόντων», στην παράδοση του American gogetter. Σέ αυτή τήν τερατωδώς νεοαποικιοκρατική αντίληψη, ό πλανήτης περιέχει ακόμη γαιές και πληθυσμούς προς κατάκτηση εκ μέρους τής κοσμοκράτειρας δύναμης. Πώς άλλιως μπορεί νά διατηρηθεϊ στό διηνεκές τό σκανδαλώδες γεγονός, ή χώρα με πληθυσμό 5% στό σύνολο του γήινου πληθυσμού νά καρπώνεται τό 35% του παγκόσμιου πλούτου, εις δόξαν του «άμερικανικού τρόπου ζωής»;

Β. Σέ παρόμοια πρόσληψη τῶν πραγμάτων εἶναι κατ' ἀρχάς ἐξόφθαλμη ἢ ἐθελοτυφλία πού διακρίνει τό ἐξηγητικό της σκέλος, τουλάχιστον ὅπως ἐκφράζεται ἐπισημῶς. Ἀπό τήν ὀθόνη της ἐξαφανίζεται τό σύνθετο πεδίο αἰτιωδῶν συναρτήσεων, μέσα στό ὅποιο ἐπιάζεται ἡ διάθεση γιά ἀνάληψη τρομοκρατικῆς δράσης ὁμάδων ἐναντίον μὴ στοχευμένων στόχων, εἰς βάρος ἀθῶων πολιτῶν, ἐναντίον συγκεκριμένων χωρῶν.

Ἄδυναται νά νοήσει πῶς στή θέση καθενός νεκροῦ τρομοκράτη, ἀντί νά ἐκφοβίζονται δραστικά οἱ ἐπιζῶντες, μπορεῖ νά ξεπηδοῦν γιά στρατολόγηση συνεχῶς νέοι ἐθελοντές, ἔτοιμοι νά θυσιάσουν τή ζωή τους, προκειμένου νά παρασύρουν ἔστω καί ἕναν ἀντίπαλο, πραγματικό ἢ συμβολικό, στό χαμό. Ἀπό τή δική τους σκοπιά, ὡστόσο, ἔχοντας βιώσει τό συντριπτικό βάρος τοῦ ταπεινωμένου, οἱ στρατολογούμενοι προσφεύγουν σέ τέτοιον τύπο ἔνοπλης ὀργάνωσης, προφανῶς ἐκτός κρατικῶν δομῶν, διότι εἶναι ἀνήμποροι νά ἀντιπαραθεθοῦν κατά μέτωπο μέ τακτικά στρατεύματα πού διαθέτουν πρόδηλη ὑπεροπλία καί προηγμένη πολεμική τεχνολογία.

Στήν ἀνάλυση πραγματικότητας τήν ὁποία διαλαμβάνει τό νέο ἱμπεριαλιστικό δόγμα τῶν ΗΠΑ καί ὅσων προσδέονται στό ἄρμα του ἀποσιωπῶνται ἐσκεμμένως κρίσιμα καί ἐπιλήσιμα πεπραγμένα πολιτικῆς κυριαρχίας ἐκ μέρους δυτικῶν χωρῶν. Ἀποκρύβονται ἐπιμελῶς πρακτικές ἀποικιοκρατικοῦ ἢ ἱμπεριαλιστικοῦ τύπου, παλαιότερες ἀλλά καί σύγχρονες, εἰς βάρος συγκεκριμένων τμημάτων τοῦ πλανήτη, λόγου χάρι στὸν ἀραβικό κόσμο.

Ἀναμφίβολα, ἡ ἀνάκτηση ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, σχεδόν σέ ὅλες τίς χῶρες τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου —καί ὄχι μόνον ἐκεῖ, ἄλλωστε—, κατά κανόνα δέν συνοδεύτηκε ἀπό ἀξιόλογο καί μάλιστα βιώσιμο ἐκσυγχρονισμό δομῶν καί νοοτροπιῶν τῶν κοινοτήτων, μέ ἐλευθερία καί δημοκρατία. Ἀρκετές ἀπό αὐτές, ἰδίως στήν πολυπαθή Μέση Ἀνατολή, υπέστησαν διάλυση ἢ περαιτέρω φθορά τῆς κρατικῆς τους ὑπόστασης, ὕστερα ἀπό ποικίλες πολεμικές περιπέτειες καί κυρίως ὑπό τό βάρος τῆς ἐκρηκτικῆς γειτνίασης μέ τό νεοσύστατο καί οἰονεῖ θωρακισμένο κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ὡς προκεχωρημένο φυλάκιο τῆς «Δύσης» στὸν μουσουλμανικό κόσμο. Ἡ ἐξέλιξη αὐτή, ὡστόσο, ὑπῆρξε βολική, ἂν ὄχι ἐπιθυμητή ἀπό τίς ἡγέτιδες δυτικές χῶρες, τήν ὁποία εὐνόησαν, ἂν δέν τήν ἐπέβαλαν κιόλας. Σέ ὀρισμένες μάλιστα ἀπό τίς μεσανατολικές χῶρες ἡ πύκνωση τῶν τάξεων ἀνεξέλεγκτων ἔνοπλων ὁμάδων ἀποτελεῖ ἀκριβῶς σύμπτωμα τῆς διάλυσης ἢ τῆς παράλυσης τοῦ κρατικοῦ συγκροτήματος (Ἀφγανιστάν, Ἰράκ, Λίβανος) ἢ πράξη ἀπόγνωσης γιά ἀπάτριδες πληθυσμούς (Παλαιστίνη, Κοῦρδοι).

Ἐν μέρει ἀνεξάρτητα ἀπό τή θρησκευτική συνιστώσα τῆς ρητορείας τους, ἔνοπλες ὁμάδες αὐτῆς τῆς μορφῆς, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, ἀναδύονται μέσα σέ συνθήκες ἀποκρατικοποιημένης βίας καί συνάμα κατάρρευσης κάθε

συνεκτικοῦ κοινωνικοῦ ἰσοῦ. Ἐνίοτε ἐπαμίζονται μία διπλή λειτουργία, χάρι στήν ὁποία μποροῦν νά ἐλκύσουν ἀκόμη καί λαϊκή συμπάθεια ἢ καί εὐρεία ὑποστήριξη, σέ καθόλου εὐκαταφρόνητες μερίδες τοῦ τοπικοῦ πληθυσμοῦ πού ὑποφέρει τά πάνδεινα, ζώντας μέ τὸν ἐφιάλητ τοῦ ἐπόμενου βομβαρδισμοῦ. Ἐμφανίζονται ἀφενὸς ὡς φορεῖς ὑποτυπώδους κοινωνικῆς, ἰδίως προνοιακῆς, αὐτοοργάνωσης, καί ἀφετέρου ὡς σύμβολα ἀντίστασης ἐναντι ὅσων ἀντιλαμβάνονται ὡς κατακτητές ἢ δυνάστες τους, ἐντόπιους καί ἀλλοεθνείς. Ἡ δράση τους προσλαμβάνει συχνά ἀκραίες μορφές ἀγώνα, μέ τυφλά πλήγματα ἀποκρουστικά.

Παρ' ὅλα αὐτά, στρατιωτικῆς μορφῆς ἀπάντηση τῶν ἐμπλεκόμενων δυτικῶν χωρῶν, στήν περιοχὴ καί ἀκόμη εὐρύτερα, ἀντί νά κατατροπῶναι τοὺς θύλακες τέτοιων ὁμάδων, δηλώνει καί καταστρέφει συθέμελα τίς τοπικές κοινωνίες. Ἡ κατάσταση ἐπιτείνεται, ἀφοῦ αὐτὸ συντελεῖται χωρὶς σοβαρὴ προοπτικὴ πολιτικῆς διεξόδου, αὐξάνοντας ἐκατέρωθεν τό μίσος μέ ἐκθετικό ρυθμό. Ὑπὸ τίς περιστάσεις αὐτές, θά πρόδιδε εἴτε πολιτικὴ μωπία εἴτε μᾶλλον ὑποκρισία νά διαπορεῖ κανεὶς μέ τό γεγονός ὅτι ἀκόμη μεγαλύτεροι ἀριθμοὶ προσώπων ἐξωθοῦνται στίς ἀγκάλες ὁμάδων πού αὐτοκατανοοῦνται συμβολικά ὡς «κόμμα τοῦ Θεοῦ», «στρατιῶτες τοῦ Προφήτη» ἢ κάτι ἀνάλογο.

Ἀποτελεῖ ψευδαίσθηση ὀλέθρια γιά τήν παγκόσμια εἰρήνη ἡ ἀντίληψη τῶν ἡγετικῶν κύκλων στίς ΗΠΑ ὅτι πρόκειται ἀπλῶς γιά «δημιουργικό χάος», πάνω στά ἐρείπια τοῦ ὁποίου ἀποβλέπουν νά στήσουν μία νέα τάξη πραγμάτων στήν πολυτάραχη περιοχὴ. Μέ τήν εὐκαιρία, δέν θά ἦταν ἄσκοπο νά παραλληλισθεῖ ἡ ἀντίληψη αὐτὴ μέ τὸν κοινωνικό καί οἰκονομικό κοσμοχάλασμό, τὸν ὁποῖο εὐαγγελίζονται οἱ ἰδαλγοὶ τοῦ νεοφιλελεύθερου ἀναρχοκαπιταλισμοῦ γενικότερα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τέτοια διευθέτηση, πρὶν ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο, θά ἦταν ταιριασθὴ, βεβαίως, μέ τίς γεωστρατηγικὲς βλέψεις τῶν ἰδίων καί τοῦ ἀπαραίτητου συμμάχου τους, τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ, κατόχου ἐνός τεράστιου πυρηνικοῦ ὀπλοστασίου, στήν πετρελαιοφόρο Μέση Ἀνατολή. Ὅποτε ὁ φαῦλος κύκλος συνεχίζει ἀκάθεκτα τήν αἱματηρὴ τροχιά του, μέ ἀρόβλεπτες ἐπιπτώσεις γιά περαιτέρω διεθνή ἀποσταθεροποίηση, γιά νέες ἀνθρωπιστικές καί οἰκολογικές καταστροφές, ἀσύγκριτα μεγαλύτερες στό μέλλον.

Γ. Πέρα ἀπὸ τήν ἀνικανότητα οὐσιαστικῆς ἀνάλυσης καί τὴ διάτρητη ἀληθοφάνειά της, ὅμως, ἡ ἀνωτέρω προσέγγιση εἶναι καταδικαστέα κυρίως ὡς πρὸς τίς ὑποτιθέμενες δεοντολογικὲς προβολές της. Αὐτές οἱ τελευταῖες μετὰ βίας συγκαλύπτουν τίς γεωπολιτικὲς ἐπιδιώξεις της, στό σημεῖο συνάντησης ἀπληστίας καί παγιωμένου τυχοδιωκτικοῦ καιροσκοπισμοῦ.

Ἡ «ἐννομη» τάξη στήν ὁποία προσδίδουν οἱ θιασῶτες της δέν θά ἦταν παρά μία γενικευμένη διεθνῆς

άνομία. Η τρομοκρατία τών ομάδων θά άλληλοτροφοδοτείτο συμμετρικά από τήν τρομοκρατία διά τού πολέμου καί μέ άνάλογη αστυνόμευση έν καιρῶ φαινομενικής ειρήνης, ὡς κρατική πολιτική, επίσημη καί νομιμοφανή. Τά δύο αὐτά φαινόμενα εἶναι άλληλένδετα. Μετέχουν τού ίδιου πεδίου δύναμης, μοιράζονται κοινό υπόστρωμα αίτιωδῶν σχέσεων, μόνο πού έκδηλώνονται μέ άντεστραμμένο τρόπο. "Ετσι, οἱ σχέσεις ὡμῆς δύναμης, ὄχι ἀπλῶς δέν θά ἔρχονταν άντιμέτωπες μέ τίς γενεσιουργές αίτιες ὑπαρκτῶν προβλημάτων, τῆς τρομοκρατίας συμπεριλαμβανομένης, άλλά θά δημιουργούσαν μία ἐφιαλτική κλιμάκωση τῆς βίας σέ χρονίως διακεκαυμένες ζώνες, μέ πιθανή ἐπέκτασή της σέ ὁλόκληρη τήν ὑφήλιο.

Ἄπό ἐξαίρεση, ὅπως θά ὀφείλε νά εἶναι, ἡ χρήση βίας θά καθίστατο ἐκ νέου κανόνας ἢ καλύτερα ἀπλή κανονικότητα στό διεθνές προσκήνιο, προσλαμβάνοντας ὅμως άνεξέλεγκτες διαστάσεις. Ἰδίως μάλιστα σέ ἐποχή στήν ὁποία διατίθενται ὄπλα μαζικής καταστροφῆς, ὅποιο κι ἄν εἶναι τό ὑποκείμενο πού ἐνδέχεται νά μπεῖ στόν πειρασμό νά τά χρησιμοποιήσει ἐναντίον άλλων, εἴτε ἐκλεγμένη κυβέρνηση σέ φιλελεύθερη δημοκρατία εἴτε τρομοκρατική ὀργάνωση.

"Ετσι, ἡ «έκστρατεία γιά τήν πάταξη τῆς τρομοκρατίας» ἀποβαίνει ἡ ἴδια δομικό στοιχείο τού προβλήματος πού ὑποτίθεται θέλει νά ἐξαλείψει. Καταντᾶ λίπασμα πού βοηθᾶ νά καρπίσει ἡ ἰδεολογία τού θανάτου. "Όποιος πορεύεται μέ τό αὐτοκρατορικό δόγμα «ἄς μᾶς μισοῦν, ἀρκεῖ νά μᾶς φοβοῦνται» (oderint sed metuant) κάποτε εἰσπράττει ὁ ἴδιος —καί οἱ σύμμαχοί του— τά ἐπίχειρα τῆς περιφρόνησης πρὸς τούς άλλους.

Στό μέτρο πού ἡ ἔμμομη ἰδέα γιά «πόλεμο ἐναντίον τῆς τρομοκρατίας» ἀναδεικνύεται ἀπό τούς ἡγετικούς κύκλους τού κόσμου —πολύ πέραν τῶν ΗΠΑ μάλιστα— ὡς τό μέγιστο πρόβλημα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, αντίστοιχος προβάλλεται καί ὡς ὁ σπουδαιότερος ὄρος γιά ἀσφαλή ἐπιβίωση τῶν χωρῶν πού στρατεύονται στήν ὑποτιθέμενη σταυροφορία, ἔστω καί ὡς κομπάρσοι. Λειτουργεῖ ὡς ἰδεοληψία γιά πάση θυσία ἐνδυνάμωση τῆς «ἐθνικῆς ἀσφάλειας», ἔστω κι ἄν αὐτό συνεπιφέρει καταστρατήγηση ἢ καταπάτηση θεμελιωδῶν ἀρχῶν τού —ἱστορικῶς ἐγνωσμένου καί καταξιωμένου— διεθνούς δικαίου καί τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τῶν ἀνθρώπων ἀπανταχοῦ τῆς Γῆς. Κίνδυνοι πολύ σοβαρότεροι ἀπό αὐτόν τῶν τρομοκρατικῶν κτυπημάτων ἐπισκιάζονται ὁλότελα ἀπό τό νευρωτικό πρίσμα τῆς προσέγγισης αὐτῆς. Καί ἀφήνονται νά κατατρώγουν μακροπρόθεσμα τήν ἴδια τήν αὐτοσυντήρηση τού ἀνθρώπινου γένους πάνω στήν ὑδρόγειο.

Ἀκόμη χειρότερο, ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ άντιμετώπιση τέτοιων κινδύνων ἔλκεται καί ἀπορροφᾶται ἀπό τό πλαίσιο τῆς χασομῆς προβληματικῆς περὶ τρομοκρατίας. Παραδείγματος χάριν, ἡ ἐξάντληση τῶν φυσικῶν πόρων ἢ ἡ ἐπιδείνωση τῆς κλιματικῆς δομῆς τῆς γῆνης ἀτμόσφαιρας δέν άντικρίζονται ὡς πρόβλημα πο-

λιτικῆς οἰκολογίας καί περιβαλλοντικῆς συνυπευθυνότητας, πού ἄπτεται καί ἀρχῶν διεθνούς δικαιοσύνης. Ἄλλᾶ ὀρῶνται ὡς κάτι ἄλλο, ὡς πρόβλημα «ἐθνικῆς ἀσφάλειας», πρωτίστως τῆς ἡγέτιδας δύναμης τού κόσμου καί τῶν προθύμων συμμάχων της.

Ἐτιδήποτε μπορεῖ νά προκαλέσει ἔνδεια καί ἐξαθλίωση, ἀκόμη καί μεταδοτικές ἀσθένειες καί ἐπιδημίες, δέν ἐκτιμᾶται ὡς πρόβλημα δημόσιας ὑγείας, ὡς συνδυασμός ὑπανάπτυξης καί κοινωνικῆς ἀνισότητος. Δέν θεωρεῖται ὡς ζήτημα άντιμετώπισιμο μέ ἀνάλογα θεραπευτικά μέτρα καί μέ τίς ἀπαιτούμενες, συντονισμένες πρωτοβουλίες. Ὡς πρόβλημα ἐκλαμβάνεται μόνᾶκα ἐφόσον καί καθόσον μπορεῖ νά προξενήσει διασυνοριακή ἀνωμαλία, ἐξ αίτίας μετακινούμενων πληθυσμῶν πού ἐλαύνονται ἀπό τό ἐνστικτο τῆς ἐπιβίωσης, ἐπιζητώντας χρειάδη μέσα ἀπό χῶρες σχετικά εὐημεροῦσες ἢ μεταναστεύοντας σ' αὐτές.

Ἡ ὑπανάπτυξη καί ἡ δημογραφική αὐξηση σέ φτωχές χῶρες θεωροῦνται ἐπίσης ὄχι ὡς αὐτό πού εἶναι, δηλαδή σύνθετο κοινωνικο-πολιτισμικό πρόβλημα, πού ἐνδιαφέρει τό ἀνθρώπινο γένος συνολικά. Θεᾶται ἀπλῶς ὡς παράμετρος σέ πιθανή ἔξαρση τῆς τρομοκρατίας. Ἡ ἔγνοια πού πρυτανεύει εἶναι καί πάλι ἡ παράκρουση γιά «ἐθνική ἀσφάλεια» νέου τύπου. Εἶναι ἡ φοβία ὅτι ἐνδέχεται μέλη τέτοιων πληθυσμῶν νά μνηθοῦν σέ ἰδεολογίες ἀκραιοφροσύνης, μόνο καί μόνο διότι —ὑποτίθεται ἀξιωματικά— ἔτσι κι ἄλλιῶς ἐποφθαλμοῦν ζηλόφθονα τήν εὐημερία τῆς καπιταλιστικῆς Δύσης, ἀδυνατώντας νά χαλιναγωγῆσουν τά πάθη τους.

Τό μέχρι τοῦδε γνωστό ὑπόδειγμα «ἐθνικῆς ἀσφάλειας», μετά τούς δύο Παγκόσμιους Πολέμους τού εικοστοῦ αἰῶνα, ἐστοιχειοθετεῖτο ἀπέναντι σέ ἀπειλές προερχόμενες ἀπό ἐθνικούς ἀνταγωνισμούς καί ἰδεολογικές ἀντιπαλότητες, μέ πεδίο ἀναφορᾶς εἴτε μεμονωμένες χῶρες εἴτε καί ὁλόκληρους συνασπισμούς χωρῶν, μέ διακριτά κοινωνικο-οικονομικά συστήματα. Στό (μεταπολεμικά διπολικό) περιβάλλον ἀναφορᾶς του ἡ διαφοροποίηση φίλου-οὐδέτερου-ἐχθροῦ παρέμενε ἐφικτή, μολοντί περίπλοκη καί συχνά περιστασιακή.

Τό ὑπό διαμόρφωση ὑπόδειγμα «ἐθνικῆς ἀσφάλειας καί ἐθνικοῦ συμφέροντος», ἐντούτοις, διευρύνει στό ἔπακρο τή γεωπολιτική του ἐμβέλεια, ὥστε νά περιλάβει ἀκόμη καί κοινωνικούς καί περιβαλλοντικούς κινδύνους, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ὑπερεθνικοί καί διάχυτοι. Τέτοιοι κίνδυνοι, ὅμως, εἶναι ἀνθρωπογενεῖς, εἴτε παρίστανται ὡς ἀποτέλεσμα συνειδητῆς δράσης εἴτε ὡς ἀπρόβλεπτα καί ἀθέλητα ἐπακόλουθα ἀνθρώπινης δράσης.

Στήν ἐν λόγω διόπτρα ἀνάλυσης τῆς πραγματικότητας κάθε κοινωνικό ἢ περιβαλλοντικό φαινόμενο πού κατοπτρεύεται ὡς στοιχείο ἀπειλητικό τῆς «ὀμαλότητος» στίς διεθνοποιημένες διαδικασίες τού κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί ἀνταλλαγῆς χρωματίζεται ἀπό τόν φοβικό φακό τῆς «ἐθνικῆς ἀσφάλειας». Σύστοιχος εἶναι ἐξ ἄλλου ὁ μνημειώδους ἀσά-

φειας, αλλά διεθνώς κυρίαρχος, πλέον, όρισμός της τρομοκρατίας ως παντοειδοῦς ἀπειλής ἐναντίον τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν δομῶν μιᾶς χώρας, γενικῶς καὶ ἀορίστως.

Ἔτσι ὅμως θολώνει πλέον ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα σέ φίλους, ἐχθρούς ἢ οὐδέτερους. Ἐάν τελικά στή ρίζα τῶν παραπάνω κινδύνων ἐνοικεῖ ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα ὡς τέτοια, ἀκόμη καὶ χωρίς παραβατική συμπεριφορά, τότε ἡ ἀπειλή προέρχεται ἀπό παντοῦ καὶ ἀπό πουθενά συγκεκριμένα. Ὁ καθεὶς γίνεται ὑποπτος μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου.

Κατὰ βάση ὁ «πόλεμος κατὰ τῆς τρομοκρατίας» ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς ἀνομίας πού συνάπτεται μέ τῆ νεοφιλελεύθερη διεθνοποίηση τοῦ καπιταλισμοῦ στόν σύγχρονο μονοπολικό κόσμο ὑπό τὴν ἡγεμονία τῶν ΗΠΑ. Σάν νά ἀποτελεῖ μετωνυμία τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀχαλίνωτου ἀνταγωνισμοῦ, ἐκβάλλει δυνητικά σέ πόλεμο ὄλων ἐναντίον ὄλων. Κατ' οὐσίαν διερμηνεύει τόν φόβο τῶν ἐχόντων καὶ κατεχόντων παγκοσμίως μήπως οἱ ὑφιστάμενοι πολλαπλές μορφές καὶ βαθμούς ἐκμετάλλευσης ἀνά τὴν ὑδρόγειο, ἀκόμη καὶ μέσα στίς καπιταλιστικές μητροπόλεις, ἐξεγερθοῦν, εἴτε μέ τυφλούς εἴτε μέ συντεταγμένους τρόπους, ἐναντίον τῆς διευρυνόμενης ἀνισότητος καὶ τοῦ καθεστώτος διαρπαγῆς πού τοὺς ἔχει ἐπιβληθεῖ. Ἀλλά ποιοὶ ἄραγε πρῶτα ἀπό αὐτούς καὶ σέ πόσες χῶρες προφταίνουν νά γίνουν στόχος παρακολούθησης, ὅταν ὅλοι κρίνονται ὡς ἐν δυνάμει ὑποπτοι γιὰ ἀπειθαρχία καὶ ἀνυπακοή;

Ἴσως εἶναι ἡ πρώτη φορά στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία στὴν ὁποία ἡ ἀνασφάλεια τῶν κυρίαρχων κοινωνικῶν ομάδων προσλαμβάνει ὡς ἀπειλή ὄχι ἀπλῶς αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλη κοινωνικὴ τάξη, αὐτόν ἢ ἐκεῖνον τό λαό, τούτη ἢ τὴν ἄλλη ἐπεκτατικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἀλλὰ τὴ διανθρώπινη δραστηριότητα ἐν συνόλῳ, μέσα στό παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι καὶ στό ὑψηλό οἰκοσύστημα. Ἡ ἀστυνομικὴ ἢ καὶ στρατιωτικὴ διαχείριση τῶν σπουδαίων προβλημάτων ἐπιβίωσης τῆς ἀνθρωπότητος στόν οἰκολογικά κλυδωνιζόμενο πλανήτη μας ἀποβαίνει τελικά ὁ χειρότερος ἐχθρός τοῦ καλῶς νοούμενου συμφέροντος τῆς οἰκουμένης.

Ἐποβάλλει ἀφεαυτῆς κλίμα ἀνασφάλειας καὶ διαρκοῦς ἐκτακτῆς ἀνάγκης, προκειμένου οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ λαοὶ νά νοιώσουν σῶνει καὶ καλά ἐμπόλεμοι, ὡς ἀνασφαλῆ πλόνια σέ ἀσυμφιλίωτες «συγκρούσεις πολιτισμῶν». Διαχέει τὴν αὐτοχειριαστικὴ ἀντίληψη, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα εἶναι διαχειρίσιμα μέ ὄρους δύναμης. Καὶ ὅτι τυχόν ἀποτυχία στὴν ἀντιμετώπισή τους ἀπαιτεῖ τὴ χρήση ἀκόμη μεγαλύτερης δύναμης καὶ δὴ στρατιωτικῆς. Διαγράφει τὴν ἴδια τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξύ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἀνάμεσα σέ κράτος ἐκτακτῆς ἀνάγκης καὶ κράτος δικαίου.

Τί δέον γενέσθαι, ἀπό ποιούς καὶ βάσει ποιῶν ἀκριβῶς ἀρχῶν, αὐτό ἀποτελεῖ προφανῶς ἀντικείμενο ξεχωριστῆς πραγμάτευσης.

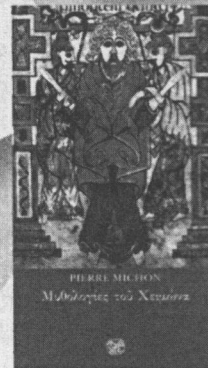
ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ

TZENNY ΕΡΠΕΝΜΠΕΚ

ΣΚΥΒΑΛΑ

«Ματιὰ σέ ψυχικὲς ἀβύσσους: ἡ Τζέννυ Ἐρπενμπεκ εἶναι μία ψυχρὴ ἀναλύτρια τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων».

PIERRE MICHON

ΜΥΘΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΥ ΧΕΙΜΩΝΑ

Οἱ ἱστορίες τοῦ Μισὸν καταφέρνουν νά παρασύρουν τὸν ἀναγνώστη σέ μιὰ καταυκτικὴ ἀνάγνωση.

NICHOLAS MURRAY

ΚΑΦΚΑ

Ἡ πλέον ἔγκυρη βιογραφία γιὰ μιὰ ἀπὸ τίς πλέον ἀμφιλεγόμενες φιγούρες τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας.

ΙΝΔΙΚΤΟΣ

• ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 210. 88.38.007 - 210. 82.51.889
FAX: 210. 82.15.389

• ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΥ 5, 546 35 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ.: 2310. 23.10.83, FAX: 2310. 26.23.99
www.indiktos.gr, e-mail: indiktos@indiktos.gr

ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ

Γιά τό περιοδικό *Hérodote*

τοῦ Ἀρμάν Φρεμόν

Ο Ὑβ Λακόστ ἱδρυσε τό περιοδικό *Hérodote* πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια. Στόν ἐορτασμό τῆς ἐπετείου συμμετεῖχαν ὄλοι ὅσοι συνέβαλαν στήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ: πολλοί γεωγράφοι ἀλλά καί ἐιδικοί τῶν πιό ἐτερόκλητων γνωστικῶν ἀντικειμένων. Τριάντα χρόνια πρὶν, τῆ δεκαετία τοῦ 1970, ὁ ὄρος «γεωπολιτική» δέν ἦταν εὐρέως διαδεδομένος. Εἶχε μᾶλλον κακή φήμη λόγω τῆς γερμανικῆς προέλευσής του καί τῶν δαιμονικῶν σκοπῶν γιά τούς ὁποίους χρησιμοποιήθηκε («ζωτικός χῶρος»).

Ἐπρεπε, λοιπόν, νά ἀναζητήσουμε αὐτό τόν ὄρο καί αὐτό τό εἶδος ἀνάλυσης στά γραπτά κάποιων ἐλάχιστα ἐιδικῶν. Οἱ γεωγράφοι γενικά σιωποῦσαν λές καί οἱ πόλεμοι, οἱ συγκρούσεις, τά σύνορα, οἱ σφαῖρες ἐπιρροῆς, οἱ ἐκλογικοί ἀγῶνες ἢ τά πολιτικά φέουδα ἦταν θέματα πού δέν τούς ἀφοροῦσαν ἀκόμη κι ὅταν μπορούσαν κάλλιστα νά μιλήσουν γι' αὐτά.

Στίς μέρες μας, ἡ ἔκφραση «γεωπολιτική» γνωρίζει μεγάλη ἐπιτυχία. Τῆ συναντᾶμε παντοῦ. Τήν κατακυριεύσαν πολιτιολόγοι, φιλόσοφοι, γεωγράφοι καί πολλοί ἄλλοι ἐνῶ οἱ ἐπαγγελματίες ὅπως οἱ διπλωμάτες καί οἱ στρατιωτικοί τήν ἀνακάλυψαν ξανά παρόλο πού πάντα τήν ἀσκοῦσαν. Καί φυσικά οἱ καιροσκόποι ὄλων τῶν εἰδῶν καί ποικίλων χαλκείων παίζουν μέ τῆ «γεωπολιτική» ἀνακατώνοντας ὅλες τίς σάλτσες ὅπως κάνει συνήθως κάποιος ὅταν ἀνακαλύπτει μία «νέα μαγειρική». Μέ λίγα λόγια, στίς ἀρχές τοῦ 21ου αἰῶνα, ἡ γεωπολιτική ἐγινε ἀναγκαιότητα σέ ἕναν κόσμο ὅπου, περισσότερο ἀπό ποτέ, ἐπικρατεῖ τό χάος, ἡ παγκοσμιοποίηση καί οἱ συγκρούσεις ὅπου ὁ χῶρος τῆς ἐξουσίας ἐξακολουθεῖ νά εἶναι διακύβευμα πρώτου μεγέθους καί στούς πιό διαφοροποιημένους τομεῖς. Ἀρχικά, πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε πῶς ὁ Ὑβ Λακόστ ἦταν ἕνας ἀπὸ τούς πρώτους, ἂν ὄχι ὁ πρῶτος, πού ἀποκατέστησε αὐτό τόν ὄρο καί ἄσκησε ὁ ἴδιος γεωπολιτική.

* Γιά τόν ἐορτασμό τῶν τριάντα χρόνων τοῦ περιοδικοῦ *Hérodote* ὁ Ὑβ Λακόστ προσφέρει ἕνα μεγαλειῶδες καί ὀργανωμένο πανόραμα τοῦ κόσμου. Καί συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τῆς γεωπολιτικῆς.

Ἕνα σαφές μήνυμα

Γιά τόν ἐορτασμό τῶν τριάντα χρόνων ἐμπειρίας, ὁ Ὑβ Λακόστ δημοσιεύει σήμερα ἕνα μεγάλο βιβλίο μέ τόν ἀπλό τίτλο *Géopolitique*.¹ Καί τό κάνει σάν ἄνθρωπος πού προσπαθεῖ πάντα νά ἀπλοποιήσει τά πιό σύνθετα πράγματα, ἐνῶ ἄλλοι φαίνεται νά τό ἀπολαμβάνουν περιπλέκοντάς τα καί καθιστώντας τα δυσνόητα γιά τούς μὴ ἐιδικούς.

Ἡ *Géopolitique* τοῦ Λακόστ ἔχει τό τεράστιο πλεονέκτημα πῶς μπορεῖ νά διαβαστεῖ ἀπό ὄλους. Ἕνα ἐγχειρίδιο, θά ἔλεγε κανεῖς μέ μία δόση ὑποτίμησης. Ναι, μά μέ τούς χάρτες του, πού εἶναι πολλοί καί σαφεῖς, τούς τίτλους καί τούς ὑπότιτλους του, τούς πίνακες του, τά ἐνθετά του, ἕνα ὑποδειγματικό ἐγχειρίδιο καί μία προσεγμένη ἔκδοση πού ἀπευθύνεται στό μεγάλο κοινό. Εἶναι ἔργο πού ρίχνει ἕνα διεισδυτικό δλέμμα στόν τρομερά σύνθετο χαρακτήρα τοῦ σύγχρονου κόσμου καί χαρίζει στόν πολίτη ἕνα στοιχεῖο διαύγειας, ἴσως ἀκόμη καί αἰσιοδοξίας μέσα στήν τρομερή ἀσάφεια πού φαίνεται νά βαραίνει τόν σύγχρονο κόσμο.

Τί εἶναι ὅμως αὐτό πού λείει ὁ γεωπολιτικός μας μετὰ ἀπὸ τριάντα χρόνια ἐμπειρίας καί κυρίως μετὰ ἀπὸ αὐτή τήν ἀδιάκοπη δουλειά πού ἀντιπροσωπεύεται στά κύρια ἄρθρα τοῦ *Hérodote*, γραμμένα ὄλα ἀπὸ τόν ἴδιο μέ ἐξαίρεση κάποια ἀπὸ τά τελευταῖα; Πρῶτον ὅτι εἶναι καταρχήν γεωγράφος. Τό σχέδιό του τό ἀποδεικνύει περίτρανα. Ἐκτός ἀπὸ τό πρῶτο μέρος πού εἶναι πιό ἐπιστημολογικό, δέν καταπιάνεται μέ ἄλλη παρουσίαση παρὰ μόνο μέ ἕνα ὀργανωμένο πανόραμα τοῦ κόσμου πού βασίζεται κυρίως στή διάρθρωση κλιμάκων πού οἱ γεωγράφοι ἐκτιμοῦν πολύ: οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες ἀρχικά, ὡς ὑπερδύναμη στό κέντρο τοῦ παγκόσμιου συστήματος, καί ὡς κληρονομιά τοῦ ψυχροῦ πολέμου. Ἐν συνεχείᾳ ἡ γεωπολιτική τῶν «μεγάλων ἐθνῶν» (πού ὑπολογίζονται σέ δεκαετία μεταξὺ τῶν ὁποίων καί ἡ Γαλλία) καί τέλος «τά θερμά σημεῖα τοῦ

1. Yves Lacoste, *Géopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui*, ἐκδ. Larousse, σ. 336.

πλανήτη» με μία ιδιαίτερη αναφορά στη Μέση Ανατολή. Δεύτερον, ο Λακόστ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ιστορία για να ερμηνεύσει τα σύγχρονα γεγονότα, πράγμα που συνοψίζεται καλά στον υπότιτλο του βιβλίου: «La longue histoire d'aujourd'hui» («Η μακρά ιστορία του σήμερα»). Η ιστορία είναι απαραίτητη προκειμένου να κατανοήσουμε το σχηματισμό της αμερικάνικης υπερδύναμης καθώς και των ευρωπαϊκών εθνικισμών ή των συγκρούσεων της Μέσης Ανατολής, από τη Μεσόγειο ως το Αφγανιστάν.

Σ' αυτή τη γεωγραφία ωστόσο, όπως και σ' αυτή την ιστορία που διαμορφώνει τα έδαφη της γεωπολιτικής, ο Λακόστ δέν ευνοεί τον έναν παράγοντα περισσότερο από τον άλλο. Δέν είναι ο άνθρωπος για παράδειγμα που καταπιάνεται μόνο με τον πολιτισμικό παράγοντα ή μόνο με τον οικονομικό. Το Ισλάμ, βέβαια, πρωταγωνιστεί σε πολλές έρμηνειες όμως μαζί με άλλους παράγοντες. Στο πετρέλαιο, όπως είναι φυσικό, ο Λακόστ αφιερώνει ένα κεφάλαιο, μέσα στο πλαίσιο όμως του ενός ή του άλλου κοιτάσματος παραγωγής, είτε πρόκειται για τον περσικό Κόλπο είτε για την πρώην σοβιετική Μέση Ανατολή.

Τό πρώτο μέρος του βιβλίου αξίζει ιδιαίτερης προσοχής. Τί είναι γεωπολιτική; Γιατί η ανάπτυξη μις γερμανικής γεωπολιτικής τον 19ο αιώνα, με τον τονισμό ενός εθνικισμού και τή ντροπιασμένη αποσιώπηση του μετά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο όταν εκφυλίστηκε πνευματικά και ήθικά από τή φρίκη του ναζισμού; Και γιατί αυτή ή νέα γεωπολιτική εμφανίστηκε τή δεκαετία του '70, ειδικά στη Γαλλία, στο τέλος του ψυχρού πολέμου, τήν περίοδο τής ανανέωσης των ιδεών που ακολουθήσε τό '68 και μετά τούς σκληρούς αποικιακούς πολέμους (Βιετνάμ, Άλγερία);

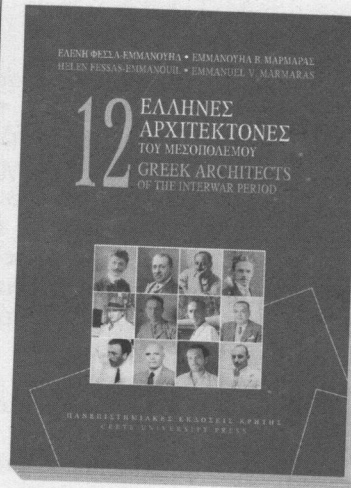
Ο Υβ Λακόστ μίλησε στά πρώτα του δοκίμια για τίς υπανάπτυκτες χώρες, τόν τρίτο κόσμο, τά βομβαρδισμένα κανάλια του Βιετνάμ από τά αμερικάνικα αεροπλάνα, για τήν Κούβα και τόν Φιντέλ Κάστρο τήν εποχή τής Σιέρα Μάντρε, για τήν Άλγερία και τήν Καδυλία στά χνάρια του Ίμπν Χαλντούν² και πλάι στην Καμίλ Λακόστ, τής γυναίκας του. Αναφέρεται συχνά στο βιβλίο του Βιντάλ Ντέ Λά Μπλάς (Vidal de La Blache) για τή Λορραίνη πριν τό 1914. Η γεωπολιτική του πρωτοπόρου αυτού περιέχει επίσης μία ήθική διάσταση, μία διάθεση θά λέγαμε να στείλει ένα μήνυμα σαφές, μέ σωστή επιχειρηματολογία και βασισμένο στις καλύτερες πηγές και παίρνοντας τό ρίσκο του λάθους παρουσιάζει τόν κόσμο έτσι όπως είναι.

Δημοσιεύτηκε στή *Le Monde* στις 16 Ιουνίου 2006
Μετάφραση: Μαρίλια Κοσμοπούλου

2. Ίμπν Χαλντούν, 1322-1406. Άραβας ιστορικός, φιλόσοφος και γεωγράφος, από τίς σημαντικότερες προσωπικότητες του ύστερου μεσαίωνα.

Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ
Εμμανουήλ Μαρμαράς

12 ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΖΑΧΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΙΤΣΙΚΗΣ
ΜΑΝΩΛΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΜΠΟΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΗΤΣΑΚΗΣ
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΣ
ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΟΥΡΑΣ

24,5 X 30,5 εκ. | σελ. 376 | ISBN 960-524-209-5 |

Λιανική τιμή: 47,00 €

Στο βιβλίο αυτό εξετάζεται η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα, μέσα από τη ζωή και τό έργο δώδεκα αρχιτεκτόνων που επηρέασαν καθοριστικά τή διαμόρφωσή της. Πρόκειται για διακεκριμένους ανθρώπους της πράξης με διαφορετική ηλικία, προέλευση, εφόδια και νοοτροπία, οι οποίοι εκπροσωπούν τό πολυποίκιλο τοπίο της ελληνικής αρχιτεκτονικής των δεκαετιών του 1920 και του 1930. Καρπός πολυετών ερευνών των δύο συγγραφέων, τό βιβλίο αυτό προτείνει μια κριτική προσέγγιση διαφορετική από τίς συνήθειες, οι οποίες επικεντρώνονται στα κτηριακά προϊόντα ή στους διαμορφωτικούς τους παράγοντες. Με τον τρόπο αυτό, η ελληνική αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου μπορεί να γίνει ευρύτερα κατανοπή και, τό κυριότερο, να εκτιμηθεί ο ρόλος των ανθρώπων που τή δημιούργησαν.

Η δίγλωσση αυτή έκδοση (ελληνικά & αγγλικά), με τό πλήθος των πρωτογενών στοιχείων, τίς 620 εικόνες και τήν υψηλή τής αισθητική, δεν απευθύνεται μόνο στους ειδικούς επιστήμονες αλλά και σε ένα ευρύτερο κοινό απαιτητικών αναγνωστών, εντός και εκτός ελληνικών συνόρων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

ΜΑΝΗΣ 5, 106 81, ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ. 210 3818372, FAX. 210 3301583

e-mail: pek@physics.uoc.gr • www.cup.gr

GUY SAJER

‘Ο ξεχασμένος στρατιώτης
‘Αναμνήσεις από τόν πόλεμο
στό ανατολικό μέτωπο 1942-1945

Μετάφραση: Διονύσης Κάρδαρης,
έκδόσεις Ίωλλός, 2006

«‘Ο ξεχασμένος στρατιώτης» δέν είναι άλλος από τόν συγγραφέα του όμώνυμου διβλίου Γκύ Σαζέρ. ‘Ολοι οι στρατιώτες, όμως, είναι ξεχασμένοι. ‘Ακόμα κι αν ξέρονμε μερικά όνόματα παλαιών πολεμιστών κανείς δέν θυμάται τούς άμέτρητους νεκρούς των πολέμων, τούς άνάπηρους, τούς αιχμαλώτους, τούς επίζησαντες, τούς άγνοημένους. ‘Από λίγους μόνον σώζεται στό οικογενειακό είκονοστάσι κάποια φωτογραφία, ώσπου νά πεταχτεί κι αυτή στά παλιατζιδικα για νά κοσμήσει στή συνέχεια, τουλάχιστον στά καθ’ ήμās, κάποιο ούζομεζεδοπωλείο μαζί μέ άλλες γραφικότητες του παρελθόντος. Καλυπτόμαστε όλοι μέ τήν άνάμνηση του ένδοξου «‘Αγνωστου Στρατιώτη».

‘Ο Σαζέρ ώστόσο δέν είχε καν αυτή τήν τύχη. Πρώτον, γιατί δέν σκοτώθηκε στον πόλεμο, κι αν είναι ακόμη ζωντανός θάναί πάνω από όγδονάρης. Δεύτερον, διότι δέν τόν διεκδικεί ούτε ό αντίπαλος στρατός (τής Σοβιετικής ‘Ενωσης-Ρωσίας) όπως είναι φυσικό, ούτε ή Γαλλία καθόσον γεννημένος από πατέρα Γάλλο και μάνα Γερμανίδα πού κατατάχτηκε έθελοντικά στή γερμανική Βέρμαχτ, ούτε ή ίδια ή Βέρμαχτ τόν διεκδικεί γιατί δέν υπάρχει πιά και ό σημερινός γερμανικός στρατός δέν είναι συνέχεια τής Βέρμαχτ, ούτε οι νεοναζιστές γιατί ναζί δέν ήταν. ‘Υπ’ αυτή τήν έννοια ό γάλλος έθελοντής στή Βέρμαχτ Γκύ Σαζέρ είναι πράγματι απ’ όλους ξεχασμένος. ‘Αν όμως για τόν ίδιο κανείς δέν νοιάζεται οι άναγνώστες του *Ξεχασμένου στρατιώτη*, παρόλο τόν όγκο των 790 σελίδων, θά γνωρίσουν ένα συναρπαστικό διβλίο. Τήν κόλαση πού έζησε ό Σαζέρ επί δυόμισι χρόνια στό ανατολικό μέτωπο τήν έκανε μία έξίσου έφιαλτική αφήγηση. Δέν έχει τόσο σημασία ή ύπαρξιακή του συνθήκη γι’ αυτόν πού, άνώριμος τότε νεανίας, μόλις 17 χρονών, αν και δέν ήταν ναζί, μπλέχτηκε ανάμεσα σε δύο πατρίδες, τή Γαλλία και τή Γερμανία, ανάμεσα σε δύο μέτωπα, τή γραμμή

Μαζινό και τή γραμμή Ζίγκφριντ. Τά γραφόμενά του όμως θά εκπλήξουν τόν σημερινό άναγνώστη πολύ άπομακρυσμένο από εκείνο τό θανατικό πού έβαλε στή μέγγενη εκατομμύρια ανθρώπους, χιλιάδες άρματα μάχης και πυροβόλα, άεροπλάνα, όλων των ειδών τά όπλοσύνεργα και ύλικά. Θά γνωρίσει ό άναγνώστης τήν ίδια εκπλήξη πού έννοιωσαν και οι έκδοτες του *Ξεχασμένου στρατιώτη* (Grasset, 1967) όταν δρέθηκαν μπροστά στή φύγκα των σελίδων μέ τούς πολυβολισμένους, βομβαρδισμένους, άκρωτηριασμένους, σκοτωμένους, άπεγνωσμένους, πεινασμένους ανθρώπους πού είχαν χάσει ακόμη και τήν σωματική τους και τήν ψυχική τους ύπόσταση.

‘Ο Γκύ Σαζέρ, έθελοντής στή Βέρμαχτ, δρέθηκε στό ανατολικό μέτωπο από τό φθινόπωρο του 1942, αρχικά σε μία μονάδα συνοδείας σιδηροδρομικών συρμών. ‘Από τήν άνοιξη του 1943 ύπηρετεί σε μία επίλεκτη μεραρχία, τήν Gross-Deutschland (Μεγάλη Γερμανία). ‘Εκεί, μετά τή συντριβή των Γερμανών στό Στάλιγκραντ, θά βρεθεί στό μάτι του κυκλώνα τής σοβιετικής άντεπίθεσης πού δέν σταμάτησε ούτε μία μέρα τίποτε δέν μπόρεσε νά σταματήσει αυτό τό τσουνάμι του Κόκκινου Στρατού. Ξεκίνησε από τά ανατολικά του ποταμού Ντόν πέρασε από τό Κιούρσκ, τό Χάρκοβο, τόν Δνειπέρο, τό Κίεβο, τή Βαρσοβία, κατέληξε στήν ανατολική Πρωσία κι από εκεί στό Βερολίνο. ‘Η μεραρχία του Σαζέρ κι άλλες πολλές σούρθηκαν προς Βαλτική, κατέληξαν συντρίμμα στό Ντάντσιχ τής Πολωνίας και ύστερα μ’ ένα σαπιοκάραβο, καμιά χιλιάδα, άποβιβάστηκαν στό Κιέλο τής Β. Γερμανίας, τέλη ‘Απριλίου 1945. Αυτά τά ελάχιστα ύπολείμματα τής επίλεκτης μεραρχίας έπεσαν στά χέρια άγγλοαμερικανικών τμημάτων πού έρχονταν νικηφόρα από τή Δύση. ‘Ηταν τό τέλος τής Βέρμαχτ, τό τέλος του ναζισμού κι αυτού του χωρίς προηγούμενο φονικού.

Αυτήν τήν έφιαλτική όπισθοχώρηση του γερμανικού στρατού περιγράφει ό Σαζέρ μέ τό θήμα του, τά πληγιασμένα του πόδια, τό κρύο πού τόν κοκκάλιαζε, τά τραύματά του, τόν φόβο, τήν πείνα, τήν άπόγνωση μέσα σε χαντάκια και όργυματα όπου οι νεκροί δέν αφήνουν χώρο νά σταθοϋν οι ζωντανοί ένω οι οίμογές των λαβωμένων, σαν σε μακάβρια συμφωνία, συγχρονίζονταν μέ τό κροτάλισμα των πολυβόλων, μέ τούς τριγμούς τής έρπυστριας, τόν κρότο του βομβαρδισμού. ‘Ολη ή φαντασμαγορία του πολέμου δρίσκεται εδώ και λιώνει ύλικά και έξαθλωμένους ανθρώπους πού δέν έχουν πιά ούτε καν συνείδηση του κορμιού τους, σαν ζωντανά πού τά χουν πάρε κινηγι.

‘Ολα περνούν μέ κινηματογραφική ταχύτητα στις σελίδες του *Ξεχασμένου στρατιώτη*. ‘Ο θάνατος διανθίζεται από τά διαγγέλματα των μεγάλων στρατηγών και τίς διαταγές των μικρών άρχηγίσκων του μετώ-

που πού έχουν μερδέψει τήν άλλαξονική προέλασή τους τό φθινόπωρο τοῦ 1941 ὡς τά πρόθυρα τῆς Μόσχας μέ τήν ἀτακτη, κουτροβαληδόν ὀπισθοχώρηση τοῦ ὑπόλοιπου τῶν ὑπολειμμάτων μέχρι τήν Πρωσία καί τό Βερολίνο. Εἶναι κι αὐτό μιᾶ ἀρετή τῆς ἀφήγησης τοῦ Σαζέρ: δείχνει τήν ἐλάχιστη σχέση πού ἔχουν οἱ γερμανοί ἰθύνοντες μέ τήν πραγματικότητα, τήν πλήρη ἀκατανοησία πού μεταδίδεται καί στούς στρατιῶτες ἔτσι πού αὐτή ἡ πανταχόθεν βαλλόμενη μάζα νά μήν ἀντιλαμβάνεται καν τό λιώσιμό της, τόν θάνατό της. Τό μόνο πού νοιώθουν εἶναι ἡ ἀσταμάτηση πείνα, ὁ πόνος τοῦ κορμοῦ πού ἀκρωτηριάζεται, ἡ ἀπόγνωση καθόσον ἤγγικεν ἡ ὥρα. Δέν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ὀλόκληρη ἡ στρατιά εἶναι πλέον νεκρή, ὀριστικά κι ἀμετάκλητα θανατωμένη κάτω ἀπό τά πλήγματα πανίσχυρου ψυχικά, ἀριθμητικά καί ὕλικά ἀντιπάλου πού ἔχει ἐπιπλέον τήν ἠθική δύναμη νά πολεμᾷ μέ αὐταπάρηση τῆ ναζιστική ὕβρι. Ὁ σοβιετικός στρατός, ἀκόμη καί μέσα ἀπό τίς ἥττες του βρίσκει πάντα τή δύναμη νά ἀνανεώνεται, νά ἐπινοεῖ, νά κουρελιάζει τά δόγματα τῶν γερμανικῶν ἐπιτελείων καί ἰσχυρότερος νά προχωρεῖ πρός τή Δύση καταπίνοντας ἀπέραντες πεδιάδες, ποτάμια σάν θάλασσες πλατιά, πολιτείες, χωριά. Γιά τούς Γερμανούς ὡστόσο ὁ ἐχθρός εἶναι παρόλα αὐτά κάποιοι ὑπάνθρωποι μουζίκιοι, κάποιοι σατανικοί μολ-

σεβίκοι, Ἰβάν ἢ Ποπῶφ πού τούς ἐξωθεῖ στήν πρώτη γραμμή τό περὶστροφο τοῦ κομμισάριου. Γι' αὐτό, ἔχοντας χάσει καί τό τελευταῖο ἶχνος τῆς εἰκαζόμενης γερμανικῆς ὀρθοφροσύνης, ὑποχωρώντας εἶναι πιό καταστρεπτικοί ἀπ' ὅσο ἦταν τήν ἐποχή τῆς άλλαξονικῆς προέλασης. Ἡ πρακτική τῆς καμμένης γῆς, ὅσο προφταίνουν.

Ὁ Σαζέρ, ὅπως αὐτοβιογραφεῖται στό ἴδιο του τό βιβλίον —ἀκροθιγῶς ἄλλωστε— δέν εἶναι ναζί, δέν τόν ἔχει συνελάσει τό ὄραμα κάποιας «Μεγάλης Γερμανίας». Ἀπλῶς πολεμᾷ, καί μιλά κυρίως γι' αὐτό πού κάνει, αὐτό πού ὑφίσταται ὁ ἴδιος καί οἱ συμπολεμιστές του. Μέσα στή χοάνη τοῦ πολέμου τό μόνο πού τοῦ ἀπομένει εἶναι ὁ φόβος, οἱ κινήσεις του δέν εἶναι παρά ζωικά ἀνακλαστικά πού ὑπαγορεύει ὁ τρόμος. Κατά λάθος ἐπιζήσας στό Κίελο αἰχμαλωτίζεται ἀπό Ἀγγλοαμερικανούς πού τόν προωθοῦν σέ κάποια γαλλική μονάδα καθ' ὅσον Γάλλος. Οἱ Γάλλοι ἀξιωματικοί, ἐκπληκτοί κι αὐτοί μέ τήν περι-

πτωση, τοῦ ἀνακοινῶνουν ὅτι εἶναι ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας κι ὅτι θά ἀντιμετωπίσει τό στρατοδικεῖο γιά τά περαιτέρω. Τοῦ ἀφήνουν ὅμως ἕνα δρόμο διαφυγῆς: νά καταταγεῖ ἐθελοντικά στόν ἀναδιοργανούμενο στρατό τῆς πατρίδας του. Ὅπερ καί πράττει. Ὅντας ὑπόχρεως τριετοῦς στρατεύσεως στό γαλλικό στρατό θά ὑπηρετήσει κάπου δέκα μήνες ἀκόμη ἀλλά ἐπειδή, ὅπως γράφει, ἀρρώστησε βαρειά ἀποστρατεύεται. Πρόλαβε μόνο νά παρελάσει μέ τό τμήμα του στήν ἐθνική ἐορτή τῆς πατρίδας του τό 1946, στό Παρίσι, ὅπου βέβαια δέν παιάνιζε ἡ «Λιλύ Μαρλέν», ἀλλά ἡ «Μασσαλιώτιδα».

Μετά τήν ἀποστράτευση του ὁ Σαζέρ, περί τό 1954, ἄρχισε νά γράφει πυρετωδῶς τόν *Ξεχασμένο Στρατιῶτη*. Γέμισε πολλά τετράδια μέ ὅ,τι θυμόταν, μέ ὅ,τι τοῦ εἶχε μείνει. Καί τοῦ εἶχαν μείνει πολλά ἀπό τό Ἀνατολικό Μέτωπο. Δέν εἶχε καμιά σχέση μέ τά γραψίματα καί τή λογοτεχνία. Ἀλλά τό ἀποτέλεσμα εἶναι συναρπαστικό: κατάφερε νά συνταιριάσει τίς λέξεις του μέ τά πράγματα πού ἔζησε, τά διώματά του. Αὐτό μπορεῖ νά τό διαπιστώσει ὁ οἰοσδήποτε, κατά τεκμήριο ἀδιάφορος πιά γιά τά τοτινά, σημερινός ἀναγνώστης. Ἀλλά θά ἀποκομίσει μίαν ἰσχυρή αἴσθηση ἀπό τόν πόλεμο στό ἀνατολικό μέτωπο.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΠΟΥΛΟΣ

Βάγιος Βαΐτης, τό χρονικό ενός αγωνιστή

Έκδόσεις Παρασκήνιο, 2006

Ο αγωνιστής για τον οποίο μιλάει ο Μήτσος Παλαιολογόπουλος στο τελευταίο του βιβλιαράκι, όπως αναγράφεται και στον τίτλο του, είναι κάποιος ονόματι Βάγιος Βαΐτης. Άγνωστος στους πολλούς. Θά τον θυμούνται ακόμη οι δικοί του, οι συγχωριανοί του από την Άργαλαστή Πηλίου, και κάποιιοι συναγωνιστές του από τον Δημοκρατικό Στρατό Πελοποννήσου. Ήταν όμως μιά περίπτωση αγωνιστή γύρω από την οποία πλέχτηκε μιά από τις μεγάλες τραγωδίες την εποχή του Δημοκρατικού Στρατού στην Πελοπόννησο, μιά τραγωδία προσωπική και πολιτική. Άς πάρουμε και μεϊς τά γεγονότα από την αρχή, έτσι όπως τά ανέσυρε μέσα από τή λήθη ο Μήτσος Παλαιολογόπουλος.

Ο Βάγιος Βαΐτης ήταν ναυτικός, δούλευε προπολεμικά στο καΐκι του άφεντικού του Δημήτρη Σακουλάκη. Καί ο ίδιος και πολλοί συγχωριανοί του, πριν τον πόλεμο «είχαν μολυνθεϊ» με άριστερες ιδέες, και με τήν έναρξη τής Άντίστασης δέν άργησαν νά βγοϋν στο κλαρί. Ώς 700 περίπου νεοί τής Άργαλαστής και τής γύρω περιοχής κατατάχτηκαν στο 54ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, γράφει ο Παλαιολογόπουλος (σελ. 33). Ο Βαΐτης όμως δέν δγήκε στο κλαρί, αλλά στή θάλασσα. Σάν ναυτικός πού ήταν πολέμησε στον ΕΛΑΝ Παγασητικού-Πηλίου, στην 4η μοίρα (Έλληνικό Λαϊκό Άπελευθερωτικό Ναυτικό). Ήταν μάλιστα άπ' αυτούς πού με τό καΐκι του άφεντικού του κατάφεραν ν' άρπάξουν κυριολεκτικά άρκετούς κομμουνιστές πολιτικούς έξόριστους από τον Άι-Στράτη, πού τούς είχε θερίσει ή πείνα τό χειμώνα του 1942. Ήταν πολλές οι συμπλοκές του ΕΛΑΝ με τούς κατακτητές στά μέρη αυτά και ή συμβολή τους στον άγώνα μεγάλη. Γι' αυτό ανταμείφθηκαν δεόντως μετά τή Βάρκιζα πληρώνοντας τον κεκανονισμένο φόρο αίματος και παντοειδών δώξεων. Γι' αυτό και ο Βαΐτης, όπως και ο άδελφός του Γιάννης, ήδη από τό 1947 δρέθηκαν στίς γραμμές του Δημοκρατικού Στρατού, κάπου στή Δυτική

Μακεδονία. Έκεί του δόθηκε ή έντολή, τό καλοκαίρι του 1948, νά περάσει, με τον πιο μυστικό τρόπο, στην Άλβανία, όπου, στή Ζέλτα, συναντήθηκε με άλλους τέσσερις άντάρτες. Άπό κει δρέθηκαν στο Δυρράχιο.

Η άποστολή τους ήταν ύψιστης σημασίας: σε συνεργασία με τίς άλβανικές άρχές φόρτωσαν ένα καΐκι με 15 τόνους πολεμοφόδια, όπλα, πολυβόλα, σφαίρες, χειροβομβίδες, ύγειονομικό ύλικό, νάρκες και 500 με 600 άντιαρματικούς σωλήνες πάντζερς, με τά δλήματά τους, πού οι άντάρτες τούς όνόμαζαν, άν και δέν ήταν, μπαζούκας.

Η άποστολή έπρεπε νά παραμείνει άπολύτως μυστική, και για νά περάσουν τά πολύτιμα όπλα για τούς άποκλεισμένους από στεριά και θάλασσα άντάρτες τής Πελοποννήσου αλλά και για μήν εκτεθει ή Λαϊκή Δημοκρατία τής Άλβανίας ως χορηγός του ΔΣΕ.

Και τά κατάφεραν σαλπάρισαν από τό Δυρράχιο στίς 14 Ίουλίου 1948 πλέοντας με καμουφλαρισμένο τό καΐκι στα διεθνή ύδατα του Ίονίου πελάγους για ν' άποφύγουν νηοψίες, έφτασαν στα νότια τής Πελοποννήσου. Σέ έναν όρμο κάπου ανάμεσα Μονεμβασιά και Λεωνίδιο κατάφεραν νά συναντηθούν στην προσυμφωνημένη «γιάφκα» με τούς άντάρτες του λοχαγού του ΔΣΕ Λεωνίδα Κωνστανταράκου πού τούς περίμενε εκεί με πενήντα μουλάρια για νά άποκομίσει τό πολύτιμο φορτίο. Ξεφόρτωσαν κανονικά. Οι άντάρτες του Κωνστανταράκου έφυγαν για τον Πάρωνα και οι 5 άντάρτες θαλασσομάχοι του πληρώματος απέπλευσαν άμέσως για τήν Άλβανία. Η έπιστροφή ήταν χωρίς προβλήματα.

Άμέσως στο Δυρράχιο έτοιμάσθηκε νέο φορτίο με μεγαλύτερο καΐκι, άν έφτανε κι αυτό στον προορισμό του οι άντάρτες του ΔΣΕ στην Πελοπόννησο θά ήταν άρκετά καλά έφοδιασμένοι σε όπλισμό για ν' άντιμετωπίσουν τή λαίλαπα του κυβερνητικού στρατού πού έρχονταν.

Δέν ήρθαν έτσι όμως τά πράγματα. Τό καΐκι, στο όποιο τώρα είχε επιδισασθει κι ένας Άλβανός άξιωματικός, όνόματι Κώτσο Καζάντσι, δέν μπόρεσε νά βρει άμέσως τούς άντάρτες πού τό περίμεναν σε κάποιον όρμο τής ανατολικής Πελοποννήσου. Τό καΐκι όμως χτύπησε σε μιά ξέρα και τό πλήρωμα άναγκάστηκε νά βγει στή στεριά. Ένα σκάφος του κυβερνητικού πολεμικού ναυτικού τό πήρε είδηση. Ταυτόχρονα ήρθαν δύο μαχητικά άεροπλάνα πού με τίς ρουκέττες τά έκαναν όλα γής μαδιάμ, μιά ρουκέττα δρήκε τό καΐκι και τά πάντα τινάχτηκαν στον άέρα.

Ο Βαΐτης με τούς άλλους 4 συντρόφους του και τον Άλβανό λοχαγό περιπλανήθηκαν λίγο αλλά κατάφεραν νά βροϋν τούς άντάρτες πού τούς μετέφεραν στην έδρα τής Μεραρχίας Πελοποννήσου, κάπου

στόν Έρβμανθο. Ός εδῶ ὅλα «καλά», ὁ ἀγῶνας συνεχιζόταν. Λίγες μέρες ὅμως μετά στίς ἐφημερίδες (Βῆμα, κ.λπ.) θά δημοσιευτεῖ τό ἡμερολόγιο τοῦ Βαῖτση, στό ὁποῖο κατέγραφε τά καθέκαστα τῆς διαδρομῆς, ἄρα καί τόν ρόλο τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Βαῖτσης, καθῶς πετάχτηκε ἀπό τό καῖκι ὅταν ἄρχισαν τά ἀεροπλάνα νά βάλουν δέν πρόλαβε νά πάρει μαζί του τό σακκιδίό του στό ὁποῖο φύλαγε τό ἡμερολόγιό του, πού ἔπεσε στά χέρια τοῦ στρατοῦ.

Πέρασε στρατοδικεῖο στίς 5.10.48. Στό στρατοδικεῖο ὁ Βάγιος Βαῖτσης δέν μπόρεσε νά πείσει τούς δικαστές του ὅτι δέν ὑπῆρχε δόλος ἐκ μέρους του κι ὅτι κρατοῦσε τό μοιραῖο ἡμερολόγιο γιά νά ἐνημερώσει τούς ἀνωτέρους του. Κρίθηκε ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας καί τήν ἄλλη μέρα ἐκτελέστηκε κοντά στό χωριό Καρδαρίται Γορτυνίας.

Κι ὁ ἐπίλογος: κοντά στά Χριστούγεννα τοῦ 1949, ἀφοῦ πιά ὁ ΔΣΕ στήν Πελοπόννησο εἶχε ἤδη ἀπό τήν ἀνοιξη τοῦ 1949 ἐξοντωθεῖ ὀλοσχερῶς, μαζί μέ ἄλλα χαρτιά βρέθηκαν τά λιγόλογα πρακτικά τοῦ ἀνταρτοδικείου πού δίκασε τόν Βαῖτση. Δημοσιεύτηκαν κι αὐτά στήν ἐφημερίδα Ἀλήθεια τῆς Τρίπολης.

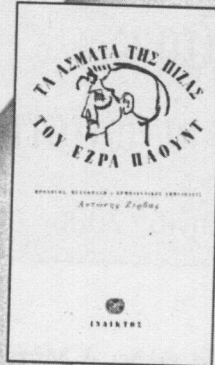
«Ἦταν κακό αὐτό πού ἔγινε», λέει στήν ἀπολογία του ὁ Βαῖτσης, «ὅμως ἔγινε καί εἶμαι ἔτοιμος νά δεχθῶ τήν ὁποιαδήποτε τιμωρία...». Καί στή συνέχεια: «ἔφταιξα, ἐγκλημάτισα. Εἶμαι ἕνας προδότης».

Αὐτά περιγράφει ὁ Μῆτσος Παλαιολογόπουλος γιά τήν τραγωδία μέ τόν ἀγωνιστή Βάγιο Βαῖτση, προθέτοντας συνάμα πολλές λεπτομέρειες γιά τό ἀντάρτικο στήν Ἀργαλαστή, τό ΕΛΑΝ, τό μετά τή Βάρκιζα κλίμα τρομοκρατίας καί, κυρίως, γιά τό Δημοκρατικό Στρατό στήν Πελοπόννησο. Ός ἀκάματος ἐρευνητής μάζεψε ὅσα στοιχεῖα μπόρεσε ἀπό ἄλλα δημοσιεύματα γιά τόν ΔΣΕ, ἀπό τίς ἐφημερίδες καί συγχωριανούς τοῦ Βάγιου Βαῖτση στήν Ἀργαλαστή.

Δέν νομίζω ὅμως, ἀπ' ὅσο μπόρεσα νά καταλάβω, ὅτι ἡ περίπτωση Βαῖτση εἶναι ὅμοια μέ τήν περίπτωση ἐπιφανῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ΔΣΕ πού ἐκτελέστηκαν εἴτε γιά νά καλυφθοῦν εὐθύνες τῆς ἡγεσίας εἴτε γιά λόγους σκοπιμότητας ὅπως ὁ Γιώργης Γιαννούλης, ὁ Γιώργος Γεωργιάδης, ὁ Βασίλης Ραφτούδης, ὁ Ἀλέκος Τσοκόπουλος, ὁ Γιώργος Παπαγεωργίου. Ὁ Βάγιος Βαῖτσης ἦταν ἕνας ἀγωνιστής πού μπλέχτηκε στά δίχτυα μιᾶς τυφλῆς τραγωδίας, ὅπως καί οἱ ἐκτελεστές του: οὔτε αὐτοί μπορούσαν νά παραβλέψουν ὅτι τό μοιραῖο καῖκι ἐξέθετε τήν Λαϊκή Δημοκρατία τῆς Ἀλβανίας. Οἱ ἀδήριτες ἀναγκαιότητες τοῦ πολέμου γάρ.

Ἀγγελος Ἐλεφάντης

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΔΙΚΤΟΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ

ΕΖΡΑ ΠΑΟΥΝΤ

ΤΑ ΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΙΖΑΣ

Ὁ ἐπιδραστικότερος ποιητής τῆς εὐρωπαϊκῆς παράδοσης στό ἔργο πού σημάδεψε τόν δυτικό πολιτισμό στόν 20ῶ αἰῶνα.

VICTOR SEGALEN

ΣΤΗΛΕΣ

Ἡ κινεζική ποιητική παράδοση συναντᾷ ἕναν ἀφοσιωμένο ἐκφραστή τῆς ἀπὸ τῆ Δύση, σέ μιᾶ μνημειώδη ποιητική σύνθεση.

ΝΟΡΜΠΕΡΤ ΕΛΙΑΣ

ΜΟΤΣΑΡΤ ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΜΙΑΣ ΜΕΓΑΛΟΦΥΪΑΣ

Ὁ Νόρμπερτ Ἐλίας φωτίζει τήν ζωῆ καί τήν προσωπικότητα τοῦ μεγάλου συνθέτη χαρίζοντάς μας ἕνα συγκλονιστικό πορτραίτο τοῦ Βόλφγκανγκ Ἀμαντέους Μότσαρτ.

ΙΝΔΙΚΤΟΣ

• ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 210. 88.38.007 - 210. 82.51.889
FAX: 210. 82.15.389

• ΕΣΑΔΑΚΤΥΛΟΥ 5, 546 35 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ.: 2310. 23.10.83, FAX: 2310. 26.23.99
www.indiktos.gr, e-mail: indiktos@indiktos.gr

MICHEL WINOCK

‘Ο Σταθμός του Βορρά

‘Η Ζάν και οι δικοί της

Μετάφραση: Άννα Δαμιανίδη, έκδ. Πόλις, 2006

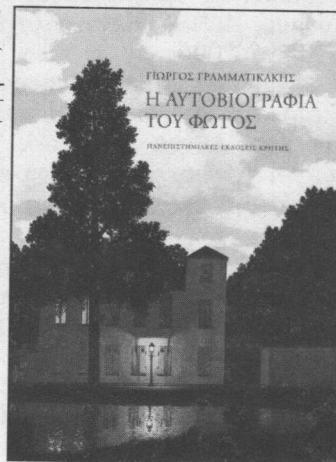
Ο σταθμός του Βορρά, υπότιτλος ‘Η Ζάν και οι δικοί της. ‘Η Ζάν είναι η μάνα του Βινόν, που κρατούσε ένα μικρό μπακάλικο στο ‘Αρκιέγ, έξω απ’ τό Παρίσι, και μεγάλωνε τὰ 9 παιδιά της μέσα στην άνεχεια τῆς προλεταριακῆς συνθήκης. ‘Ο Βινόν είναι ὁ τελευταῖος τῆς γιός (1937), ὁ μόνος πού κατάφερε νά σπουδάσει· μάλιστα έγινε καθηγητῆς πανεπιστημίου (σύγχρονη ιστορία), σήμερα συνταξιούχος πλέον. Στό βιβλίο πού έχουμε στά χέρια μας, μέ ὠραία μετάφραση τῆς Άννας Δαμιανίδη, τό στερνοπαῖδι τῆς Ζάν διηγείται τὰ παιδικά του χρόνια καί ταυτόχρονα τήν ιστορία τῶν ἀδελφῶν του, τοῦ πατέρα του, τῆς μάνας του τῆς μικρομπακάλισσας, τῶν πολυάριθμων συγγενῶν του, τῆς εὐρείας οἰκογένειας, τῆς γειτονιάς του, τῶν φίλων του, ἀνθρώπων ὅλων τῆς προλεταριακῆς συνθήκης. ‘Αγρότες ἀπό τό Σαιντ ‘Ομέρ ἦταν οἱ πρόγονοι, καλλιεργητές ὀπωροκηπευτικῶν πού μετανάστευσαν κοντά στό Παρίσι γιά καλύτερη τύχη, πού ὅμως δέν τή θρῆκαν. ‘Αλλά τὰ διώματα αὐτοῦ τοῦ ἐργατικῶν μικροκόσμου στή γραφίδα τοῦ Βινόν, μέ τρόπο ἀπλό ἀλλά συναρπαστικό, συνταιριάζεται μέ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς γαλλικῆς ιστορίας. Δέν εἶναι ιστορικό μυθιστόρημα, ἀλλά ἕνας ἀφηγηματικός τρόπος πού δείχνει τή ζωὴ σάν μυθιστόρημα καί τό μυθιστόρημα τῆς ζωῆς τό ἐντάσσει στήν πραγματικὴ ιστορία. Δείχνει τὰ γρανάξια μέσα στά ὁποῖα ἡ ιστορία ἔμπασε τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀνθρώπους τῆς τάξης του, τίς διαφοροποιήσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς τάξης του. Αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων πού τὰ παιδιά τους πλέον, καῖτοι καθολικοί, πηγαίνουν στό κοσμικὸ σχολεῖο τῆς γαλλικῆς πολιτείας (τῆς Republique). ‘Ο κοινωνικὸς ὀρίζοντάς τους γίνεται τό ἐργοστάσιο τῆς βιομηχανίας, ἡ ἀπεργία, ἡ ἀνεργία, οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, τὰ συνδικάτα, τό πνεῦμα τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τό Λαϊκὸ Μέτωπο τοῦ 1936, τό ἀντιπολεμικὸ πνεῦμα, ἡ ἐθνικὴ ταπείνωση μέ τήν κατάρρευση τῆς Γαλλίας τό καλοκαίρι τοῦ 1940, τή φυγὴ ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων πρὸς τό Νότο, τήν κυβέρνηση τοῦ Βισύ, τοὺς δωσίλογους, τήν πείνα, τόν θάνατο (ὁ μεγάλος ἀδελφός τοῦ Βινόν καί ὁ πατέρας του πεθαίνουν ἀμέσως μετά τόν πόλεμο ἀπό φυματίωση) ἀλλά καί τήν ‘Αντίσταση, τήν ‘Απελευθέρωση, στό νέο πολιτικὸ καί κοινωνικὸ τοπίο πού αὐτὴ δημιουργεῖ.

Εἶναι ἕνας καθρέφτης τῆς «βαθιάς» Γαλλίας τό βιβλίο αὐτό. Μιά, μικρὴ ἔστω, εἰκόνα τῆς πραγματικῆς Γαλλίας.

‘Αγγελος ‘Ελεφάντης

Γιώργος Γραμματικάκης
**Η ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
 ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ**

17 X 24 εκ. | σελ. 480 | ISBN 960-524-207-9 | Τιμή: 24,00 €

«Γεννήθηκα πριν από αιώνες αιώνων, σε έναν Χώρο όπου δεν υπήρχε χώρος, και σε έναν Χρόνο όπου δεν υπήρχε χρόνος. Με έναν περιεργό ωστόσο τρόπο, αισθάνομαι ότι προϋπήρχα της γενεσέας μου. Κι ενώ από τότε όλα έχουν αλλάξει, εγώ αισθάνομαι ότι τίποτε δεν αλλάζει. Η παρουσία μου μετρά το αιώνιο. Δεν αξίζει άλλωστε να συζητά κανείς για πράγματα -την γένεσή μου και την γένεση του Κόσμου- που προκαλούσαν ανέκαθεν διαμάχες».

Με αυτά τα λόγια αρχίζει την αυτοβιογραφία του το αρχέγονο φως, που η ανακάλυψή του το 1965 υπήρξε από τις σημαντικότερες στην ιστορία της κοσμολογίας. Πριν δώσει τον λόγο στο ίδιο το φως, ο γνωστός συγγραφέας της *Κόμης της Βερενίκης* και των *Κοσμολογημάτων* παρουσιάζει τους θαυμαστούς τρόπους που, μέσω του φωτός, η επιστήμη οδηγήθηκε στις πιο σπουδαίες κατακτήσεις της: την θεωρία της σχετικότητας, την κβαντική συμπεριφορά του μικροκόσμου, τις σύγχρονες απόψεις για την γένεση και την εξέλιξη του Σύμπαντος. Δεν παραλείπει ακόμη να υπογραμμίσει την σημασία του φωτός για την ίδια την ζωή αλλά και την Τέχνη, ενώ αναφέρεται και στις φιλοσοφικές ή θρησκευτικές αντιλήψεις που συνοδεύουν το φως από τους αρχαίους χρόνους. Βιβλίο εύληπτο και πολυσήμαντο, η *Αυτοβιογραφία του φωτός* περιγράφει με απλά λόγια την συναρπαστική περιπέτεια της σύγχρονης επιστήμης, και απλώς ζητά από τον αναγνώστη να διαβαστεί «πρώτα με τον νου και, ύστερα ή παράλληλα, με την ψυχή».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

ΜΑΝΗΣ 5, 106 81, ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ. 210 3818372, FAX. 210 3301583

e-mail: pek@physics.uoc.gr • www.cup.gr